

Povijest gradnje i projekt revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom

Šijaković, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:970364>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

POVIJEST GRADNJE I PROJEKT REVITALIZACIJE
DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM

Katarina Šijaković

Mentor: dr. sc. Franko Ćorić, izvanredni profesor

Komentor: dr. sc. Dubravka Botica, redoviti profesor

ZAGREB, 2022.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

POVIJEST GRADNJE I PROJEKT REVITALIZACIJE DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM

Construction History and Project of Revitalization of the Erdődy Castle in Jastrebarsko

Katarina Šijaković

SAŽETAK

Dvorac Erdődy, smješten unutar prostranog perivoja u gradu Jastrebarsko, podignut je na prijelazu iz 15. u 16. stoljeće kao srednjovjekovni kaštel. Kratko vrijeme je bio u posjedu obitelji Pethö de Gerse, a od 16. pa sve do 20. stoljeća bio je u posjedu poznate velikaške obitelji Erdődy za vrijeme koje je i dobio svoj današnji izgled. Svojom stilskom slojevitošću i očuvanim fazama izgradnje dvorac posjeduje visoku arhitektonsku, povijesnu, urbanističku i ambijentalnu vrijednost te ima status zaštićenog kulturnog dobra upisanog na Listu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Dvorac je krajem 20. stoljeća ostao bez namjene zbog početka obnove, koja nije bila dovršena, te je od tada prepušten propadanju. S obzirom da dvorac ima veliku važnost i značaj za stanovnike grada Jastrebarsko, Grad je 2017. godine krenuo u izradu *Projekta obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* s ciljem obnove i adaptacije dvorca za potrebe nove namjene. U dvorcu je predviđeno otvaranje mnogo različitih sadržaja i usluga, što javnih, što gospodarskih kojima će se poboljšati kvaliteta svakodnevnog života lokalnog stanovništva te obogatiti kulturna i turistička ponuda grada i okolice. Projekt je sufinanciran fondovima Europske Unije što uvelike pridonosi bržoj i kvalitetnijoj obnovi i revitalizaciji dvorca.

U ovome radu dvorac Erdődy u Jastrebarskom prikazan je u kontekstu profane arhitekture od 16. – 18. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj s detaljnim osvrtom na njegovu valorizaciju te konzervatorske smjernice za njegovu obnovu. U radu su također dani podatci o *Projektu* kao i detaljan opis planiranih zahvata na dvorcu, u skladu s predloženim konzervatorskim smjernicama, te predviđenom novom namjenom.

Rad je pohranjen u: Knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 110 stranica, 35 reprodukcije. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: *dvorac, Jastrebarsko, obitelj Erdődy, obnova, revitalizacija*

Mentori: dr. sc. Franko Ćorić, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu;

dr.sc. Dubravka Botica, redoviti profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Franko Ćorić, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u

Zagrebu; dr. sc. Dubravka Botica, redoviti profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu;

dr. sc. Danko Šourek, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 13. siječnja 2022.

Datum predaje rada: 8. rujna 2022.

Datum obrane rada: 29. rujna 2022.

Ocjena:

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, *Katarina Šijaković*, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Konzervatorstvo diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom *Povijest gradnje i projekt revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, _____

Vlastoručni potpis

SADRŽAJ

UVOD	1
1. PROFANA ARHITEKTURA OD 16. DO 18. STOLJEĆA U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ.....	4
2. JASTREBARSKO I DVORAC ERDŐDY KROZ POVIJEST	12
3. VELIKAŠKA OBITELJ ERDŐDY	23
4. FAZE IZGRADNJE DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM... 28	
4.1. Prva faza izgradnje (1493. – 1592.).....	28
4.2. Druga faza izgradnje (1592. – 1693.).....	31
4.3. Treća faza izgradnje (1693. – 18. stoljeće).....	36
4.4. Četvrta faza izgradnje (1836. – 1987.)	44
4.5. Adaptacije i sanacije dvorca krajem 20. stoljeća.....	49
5. OČUVANOST ARHITEKTONSKO-GRADITELJSKIH SVOJSTAVA DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM.....	51
5.1. Arhitektonsko-prostorna obilježja	51
5.2. Konstrukcija i građevna obilježja	53
5.3. Oblikovanje i obrada pročelja.....	56
5.4. Unutrašnjost dvorca	57
5.5. Funkcija i namjena dvorca.....	59
6. VALORIZACIJA I OBNOVA DVORACA U HRVATSKOJ.....	61
6.1. Konzervatorske smjernice za obnovu i namjenu dvorca u Hrvatskoj	66
6.2. Primjeri obnove i revitalizacije dvorca u Hrvatskoj	68
7. VALORIZACIJA DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM	75
8. KONZERVATORSKE SMJERNICE ZA OBNOVU DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM.....	77
8.1. Unutrašnjost.....	79

8.2.	Vanjska pročelja	82
8.3.	Pročelja unutarnjeg dvorišta	83
9.	PROJEKT OBNOVE I REVITALIZACIJE DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM	86
10.	PLANIRANI ZAHVATI	89
11.	NOVA PREDVIĐENA NAMJENA DVORCA	93
12.	ZAKLJUČAK	96
	KRATICE	99
	ARHIVSKI IZVORI	100
	INTERNETSKI IZVORI	101
	POPIS LITERATURE	104
	POPIS SLIKOVNIH PRILOGA	107
	SUMMARY	110

UVOD

Dvorac Erdődy smješten je u središtu grada Jastrebarskog, u neposrednoj blizini glavne ulice povijesne jezgre grada od koje ga dijeli potok Reka. Ovaj četverokutni jednokatni dvorac s dvije ugaone kule i unutarnjim dvorištem izuzetno je vrijedan i rijedak sačuvani primjer nizinskog kaštela tipa *Wasserburg* u kojem su objedinjene fortifikacijska, stambena i gospodarska funkcija. Svojim sačuvanim fazama izgradnje dokumentira razvoj forme i stila od srednjovjekovnog obrambenog kaštela podignutog u 15. stoljeću preko renesansnog utvrđenoga grada s obrambenim kulama u 16. stoljeću te ranobaroknoga dvorca iz 17. stoljeća, do značajnih preoblikovanja i rušenja dijelova dvorca u 19. stoljeću.

Dvorac je danas izvan funkcije i u lošem stanju pa mu je potrebna obnova. Grad Jastrebarsko s tim je ciljem krenuo u izradu *Projekta obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* 2017. godine. Cilj je projekta obnova i adaptacija dvorca te smještaj novih javnih i gospodarskih sadržaja u prostor dvorca. Novim sadržajima Grad želi privući što više lokalnog stanovništva te drugih posjetitelja u prostor dvorca kako bi se bolje upoznali sa poviješću i vrijednošću ovog objekta. Smještanjem gradske uprave te ostalih sadržaja važnih za lokalno stanovništvo u dvorac, Grad će stanovnicima osigurati i poboljšati dostupnost i kvalitetu javnih usluga na jednom mjestu. Projekt je prijavljen na *Poziv na dostavu projektnih prijedloga „Revitalizacija brownfield lokacija“* Ministarstva regionalnog razvoja i fondova europske unije. Ukupna vrijednost projekta iznosi 73.639.686,93 HRK od čega je 49.503.625,59 HRK sufinancirano iz Europskog fonda za regionalni razvoj. Ostatak investicije, u iznosu od 24.136.060,34 HRK, financirat će Grad Jastrebarsko vlastitim sredstvima iz gradskog proračuna.¹

Rad je tematski podijeljen u tri veće cjeline: povijest grada Jastrebarsko i dvorca Erdődy s opisom faza izgradnje dvorca te njegova trenutnog stanja, zatim valorizacija i konzervatorske smjernice za obnovu dvoraca u Hrvatskoj s konkretnim primjerima obnovljenih dvoraca te valorizacija dvorca Erdődy s konzervatorskim smjernicama za njegovu obnovu. Treća cjelina obuhvaća informacije o *Projektu obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* i planirane zahvate obuhvaćene Projektom s prijedlogom nove namjene dvorca. Prvi dio rada posvećen je povijesti grada Jastrebarskog i dvorca Erdődy te velikaškoj obitelji Erdődy koja je bila u posjedu dvorca najveći dio njegova postojanja. Nadalje se detaljnije obrađuju faze izgradnje

¹ Mrežna stranica *Projekt Obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom*, <https://dvorac-Erdody.hr/> (pregledano: 18. ožujka 2022.)

dvorca, kakve su se promjene događale u izgledu dvorca prema spomenutim fazama te dvorac Erdődy u kontekstu profane arhitekture od 16. do 18. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj. Prvi dio rada završava poglavljem o očuvanosti arhitektonsko-graditeljskih svojstava dvorca, odnosno opisom njegova trenutnog stanja u vidu arhitektonsko-prostornih obilježja, konstrukcijskih i građevnih obilježja, oblikovanja i obrade pročelja, unutrašnjosti dvorca te njegove trenutne namjene.

U drugom dijelu rada obrađuje se pitanje valorizacije dvoraca u Hrvatskoj te metode njihove obnove prema izdanim *Konzervatorskim smjernicama za obnovu dvoraca* Ministarstva kulture i medija. Također, navode se i pojedini primjeri recentno obnovljenih i revitaliziranih dvoraca u Hrvatskoj. Nadalje slijedi detaljnija valorizacija dvorca Erdődy u Jastrebarskom te detaljne konzervatorske smjernice za njegovu obnovu.

U trećem dijelu rada bit će više riječi o *Projektu obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* kojemu je cilj obnova dvorca te adaptacija prostora za potrebe novih sadržaja kako bi se dvorcu osigurala održivost. Konačno, rad govori i o planovima autora projekta vezano za obnovu dvorca. U zasebnim poglavljima detaljnije će biti riječi o novoj predviđenoj namjeni dvorca te koji se sve zahvati planiraju izvršiti prilikom obnove dvorca, naravno, sve u skladu s izdanim konzervatorskim smjernicama za obnovu dvorca u Jastrebarskom.

Cilj ovog rada je istražiti i prikazati proces obnove i revitalizacije dvoraca u Hrvatskoj na primjeru *Projekta obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* te usporediti obnovu ovog dvorca sa recentnim obnovama ostalih dvoraca na području Republike Hrvatske. Također, razmatra se kojoj metodi tj. usmjerenju prezentacije spomenika prema Maroeviću² pripada slučaj obnove dvorca Erdődy u Jastrebarskom i je li po mišljenju autorice rada odabrana ispravna metoda.

Istraživanje teme ovog rada započelo je upitom autorice rada Upravnom odjelu za gospodarstvo i fondove Europske unije grada Jastrebarsko o samom projektu obnove dvorca te dostupnosti dokumentacije projekta potrebne za rad. Nakon razgovora s djelatnicima zaduženim za vođenje projekta te pozitivnog odgovora u vezi pristupačnosti potrebne dokumentacije (Idejni te Glavni arhitektonski projekt), bilo je potrebno kontaktirati i posjetiti Konzervatorski odjel u Zagrebu pod čiju jurisdikciju spada dvorac u Jastrebarskom. U konzervatorskom odjelu prikupljena je brojna i detaljna građa potrebna za izradu ovog rada, od kojih su najvažniji

² Ivo Maroević, *Sadašnjost baštine*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 1986., str. 78-85.

dokumenti svakako *Konzervatorska studija* (2012.) te *Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom* (2021.). Od arhivskih izvora korištena je i dokumentacija iz fonda *Trgovište Jastrebarsko* („Inventar pokretnina dvorca Erdődy u Jastrebarskom“, 1828.“), Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu. O povijesti samog dvorca, osim iz navedenih arhivskih izvora, informacije su dobivene i putem dostupne literature, ponajviše novinskih članaka autora Josipa Adamčeka, Lelje Dobronić te Emilija Laszowskog. Za potrebe pisanja poglavlja o povijesti obitelji Erdődy korištena je dostupna literatura iz knjižnice Filozofskog fakulteta te Knjižnica Grada Zagreba, dok se prilikom pisanja o profanoj arhitekturi od 16. do 18. stoljeća na području kontinentalne Hrvatske autorica rada najviše referira na autore koji su stručni za navedeno područje hrvatske umjetnosti, a to su prije svega Dubravka Botica, Anđela Horvat, Katarina Horvat Levaj te Vladimir Marković. Od korištene literature potrebne za dio rada o valorizaciji i zaštiti dvoraca u Hrvatskoj, autorica se najviše referira na članke iz zbornika radova *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, te na pojedinačne članke autora Mladena Obada Šćitaroci. Također, korištene su i internetske stranice Ministarstva kulture i medija na kojima je javno objavljen dokument *Konzervatorske smjernice za obnovu dvoraca*. Internetske stranice korištene su i kao najčešći izvor za potrebe istraživanja i pisanja o primjerima recentno obnovljenih dvoraca na području Republike Hrvatske.

1. PROFANA ARHITEKTURA OD 16. DO 18. STOLJEĆA U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ

Razvoj umjetnosti i sudbina baštine u Hrvatskoj tijekom povijesti nisu bili nimalo jednostavni. Razlog tome bile su dvjestogodišnje borbe s Osmanlijama, politička i teritorijalna rascjepkanost države, društvena situacija, raznolike konfiguracije tla te klimatske prilike.³ Na području kontinentalne Hrvatske u vremenskom periodu od 16. do 18. stoljeća možemo uočiti pojavu tri osnovna stila. Do 16. stoljeća gotika je bila vodeći stil u arhitekturi kontinentalne Hrvatske, a onda se pojavljuje renesansa koja je tijekom 16. stoljeća bila prevladavajućim stilom u profanoj arhitekturi. Krajem 16. stoljeća pojavljuje se barok koji u 17. i 18. stoljeću postaje dominantnim stilom u kontinentalnoj Hrvatskoj. Barok se dugo zadržao kao vodeći stil na našim prostorima. Kad govorimo o stilovima u povijesti umjetnosti važno je naglasiti kako su oni, u najvećem dijelu, definirani od strane struke krajem 19. stoljeća. Tradicionalna povijest umjetnosti definirala je karakteristike pojedinih stilova i njihovu općenitu periodizaciju. Osnovnu vremensku periodizaciju baroka koja vrijedi i za područje kontinentalne Hrvatske iznio je Hellmut Lorenzo u svom djelu *Barock* (1999.). On barokno razdoblje dijeli na 17. stoljeće (kraj 16. stoljeća – 1683.), visoki barok (1680.-1730./40.) i kasni barok/rokoko/rani klasicizam (1740.-1780./90.).⁴ No, Dubravka Botica smatra da se je prilikom istraživanja i interpretacije arhitekture 16. i 17. stoljeća u Hrvatskoj potrebno odmaknuti od tradicionalne povijesti umjetnosti koja se temelji na pojmu stila i tumačenju stilskih karakteristika kakvi su ustanovljeni krajem 19. stoljeća. Takav tradicionalno ustanovljen odnos donosi osnovnu podjelu na stilove, njihovu jasnu vremensku periodizaciju i razvitak svakog pojedinog stila od ranog preko zrelog, do kasnog stila. U takvoj ideji i promišljanju umjetnosti, posebno se vrednuju rješenja i inovacije koje donosi novi stil, a oni primjeri koji odgovaraju takvim odrednicama ističu se kao napredni. S druge strane, ona djela koja se ne uklapaju svojim oblikovanjem i karakteristikama u zamišljeni razvoj određenog stila koji je dominantan u određenom periodu, smatraju se provincijalnim i tradicionalnim, odnosno djelima manje kvalitete i važnosti.⁵ Takvo mišljenje prisutno je i kod Ljube Karamana u djelu *O djelovanju domaće sredine u umjetnosti hrvatskih krajeva* (1963.) u kojem on smatra da u Hrvatskoj prevladavaju provincijska, granična i periferna umjetnost zbog toga što su naši krajevi uvijek bili

³ Andela Horvat, *Između gotike i baroka*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1975., str. 10.

⁴ Hellmut Lorenz (ur.) *Barock*, München: Prestel, 1999., str. 219. – 234.

⁵ Dubravka Botica, »Utjecaj i interpretacija tradicije u arhitekturi 17. i 18. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na odabranim primjerima - oblikovanje zvonika i ugaonih kula«, u: Renata Novak Klemenčić, Martina Malešić, *Arhitekturna zgodovina* 2, Ljubljana: 400, 2014., str. 47 – 48.

udaljeni u odnosu na umjetnička središta iz kojih su dolazili utjecaji. Karaman smatra da se je umjetnost naših prostora razvijala u sjeni većih kulturnih središta.⁶ Anđela Horvat u svojoj knjizi *Između gotike i baroka* (1975.) donosi drugačiji pristup interpretaciji umjetnosti 16. i 17. stoljeća u Hrvatskoj. Ona smatra da je u tom vremenskom periodu na području kontinentalne Hrvatske profana arhitektura uglavnom imala karakteristike renesanse, ali vrlo rijetko s čistim stilskim karakteristikama. Smatra da u tom periodu u umjetnosti kontinentalnog dijela Hrvatske nije postojao jedinstveni i dominantni stil već da je prisutan paralelizam više različitih stilova koji se međusobno susreću i prepliću i na jednom objektu. Tako gotovo istovremeno u umjetnosti od kraja 15. pa do početka 18. stoljeća u Hrvatskoj možemo pratiti sljedeće pojave: trajanje modificirane gotike s novom stilskom strukturom, oživljeni smisao za arhaičnost, trajanje kasnorenesansnih elemenata, komponente manirizma, odraz stilova u pučkoj arhitekturi (posebice u sakralnoj drvenoj arhitekturi) te, u konačnici, prodor i jačanje baroka. Ovakvo ispreplitanje različitih stilova u isto vrijeme Horvat ne vidi kao zaostalost naše umjetnosti za umjetnošću umjetničkih centara kao što to misli Ljubo Karaman. Horvat smatra da u istraživanju umjetnosti 17. stoljeća umjesto traženja dominantnog stila, ranog baroka, treba promatrati međusobnu pojavu i djelovanje različitih stilova- gotike, renesanse, manirizma i baroka.⁷

Kada piše o upotrebi gotičkih oblika u umjetnosti 17. stoljeća, odnosno „trajanju modificirane gotičke forme s novom stilskom strukturom“ Horvat misli na korištenje pojedinih gotičkih oblika na građevinama koje su dominantno građene u stilu renesanse ili baroka. Najviše takvih oblikovanja primjenjivano je u sakralnoj arhitekturi.⁸ „Oživljeni smisao za arhaično“ označava posezanje za oblicima iz ranijih, srednjovjekovnih stilova što je bio čest slučaj u srednjoeuropskoj umjetnosti 17. stoljeća.⁹ Tako je primjerice glavni portal zagrebačke katedrale u 17. stoljeću (1640. – 1643.) napravljen po uzoru na romanički portal opatijske crkve u Jáku.¹⁰

Trajanje renesansnih oblika na području kontinentalne Hrvatske Anđela Horvat najviše primjećuje u obrambenoj arhitekturi, u dvorcima, u samostalnim građevinama, u zgradama javnog značenja, u palačama i kućama, ali i, u nešto manjem obujmu, u sakralnoj arhitekturi.¹¹ Vrijeme između gotike i baroka u kontinentalnoj Hrvatskoj bilo je obilježeno napadima Osmanlija. Došlo

⁶ Ljubo Karaman, *O djelovanju domaće sredine u umjetnosti hrvatskih krajeva*, Zagreb: Društvo historičara umjetnosti N.R.H., 1963., str. 6-7.

⁷ Horvat, 1975., str. 109. – 110.

⁸ Isto, str. 111.

⁹ Isto, str. 117.

¹⁰ Isto, str. 122.

¹¹ Isto, str. 129.

je do pitanja kako se suprotstaviti toj sili. Stari burgovi bili su građeni za borbu hladnim oružjem te, zbog novog načina ratovanja, više nisu bili dovoljni za obranu. Zato su se pojavila dva moguća rješenja. Prva opcija bila je osposobljavanje, odnosno pregradnja postojeće mreže fortifikacijskih objekata, a druga mogućnost je bila gradnja nove obrambene arhitekture koja će biti efikasnija u novom načinu ratovanja topovima. Takve objekte najbolje su znali graditi talijanski graditelji. Oni su dolazili iz sjeverne Italije, najčešće s područja Coma i Lugana, a u to vrijeme već su preplavili i gradili na čitavom području srednje Europe, najviše na području Štajerske. Oni svojom gradnjom i u naše krajeve unose duh renesanse.¹² Fortifikacijska arhitektura u globalu nema izražene stilske karakteristike renesanse, osim, ponekad u nekim detaljima kao što je oblikovanje otvora ili detalji arhitektonske plastike. No, renesansa je na takvoj arhitekturi itekako prisutna u tlocrtnoj dispoziciji, te u masivnoj statičkoj formi takvih objekata. Karakter renesanse najbolje je vidljiv u onim objektima koji su iznova izgrađeni, u jednom mahu, s jasno određenom koncepcijom i rasporedom po primjeru talijanskog kaštela s unutarnjim arkadno rastvorenim dvorištem te s ugaonim kulama koje su isprva bile visoke i vitke, više gotičkih negoli renesansnih karakteristika, a kasnije sve zdepastije i masivnije. Ovaj novi tip fortifikacije razlikuje se od burga svojom jasno određenom koncepcijom, a u sjevernoj Hrvatskoj javio se već oko 1500. godine, da bi u 16. stoljeću bio već općeprihvaćen tip arhitekture.¹³ Neki od takvih kaštela su Novi dvori Klanječki i Kerestinec u posjedu obitelji Erdődy, Ribnik kojeg podiže Bernardin Frankopan te dvorac Gornja Rijeka obitelji Orehovečki.¹⁴

Nakon mira kod rijeke Žitve kraj Komorana 1606. godine došlo je do velike graditeljske aktivnosti. Obnavljala su se sela i čitavi gradovi, a velikaši su često napuštali srednjovjekovne burgove na teško pristupačnim uzvisinama te gradili udobnije dvorce u nizinama. Razloga za napuštanje burgova ima više, a to su prije svega teška pristupačnost takvim zdanjima te skučenost prostora. Također, oni su bili građeni prvenstveno u obrambene svrhe, dok je funkcija stanovanja bila sporedna. U takvim prostorima reprezentativnost i lagodnost svakodnevnog življenja bila je teško ostvariva. Stoga su plemići sve češće gradili nove nizinske kaštele i dvorce. Naravno da su se postojeći burgovi uvijek nastojali prilagoditi novim potrebama i uvjetima svakodnevnog života, ali u većini slučajeva došlo je do gradnje reprezentativnijih dvoraca podno visoko smještenih

12 Drago Miletić, *Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2012., str. 168.

13 Horvat, 1975., str. 52 – 53.

14 Miletić, 2012., str. 162-167.

plemićkih gradova.¹⁵ Velikaši su za izgradnju svojih dvoraca u 17. stoljeću zapravo preuzeli koncepciju i tip talijanskog renesansnog kaštela zatvorenog, pravokutnog tlocrta s arkadno rastvorenim unutarnjim dvorištem i cilindričnim ugaonim kulama koji je karakterističan za fortifikacijsku arhitekturu 16. stoljeća.¹⁶ O ovoj temi više je pisala i Dubravka Botica koja navodi kako su prilikom gradnje nizinskih dvoraca u prvi plan došle udobnost stanovanja te reprezentacija vlasnika dok je obrambeni karakter postao sporedan, više simbolički. S obzirom na to da se novim dvorcem reprezentira njegov vlasnik, počelo se više pažnje posvećivati estetskom oblikovanju građevine te na to kako će objekt biti pozicioniran unutar nekog krajolika tako da život u njemu i okolnom krajoliku bude što udobniji i ljepši. Botica navodi kako obrambeni elementi poput ugaonih kula više nisu toliko važni, ali su još uvijek prisutni iz dva razloga. Prvi razlog je taj što u 17. stoljeću nezadovoljni seljaci često dižu pobune te su stoga obrambene kule i dalje sastavni dio dvoraca za slučaj potrebe obrane od takvih pobuna kao što je to bio slučaj tijekom velike Seljačke bune 1573. godine. Drugi, važniji razlog kojeg autorica navodi je simboličko značenje obrambenih kula. Kule se sve više otvaraju prozorskim otvorima koji dobivaju bogatu arhitektonsko-plastičku dekoraciju. One imaju ulogu *Würdeforma*, oblika kojim se evocira dugi kontinuitet i ugled pojedine obitelji, posebice onih čiji su se članovi istaknuli u borbama protiv Osmanlija kao što je to bio slučaj s obitelji Erdődy. Erdődyji su napustili svoje burgove Cesargrad i Okić te izgradili dvorce Novi Dvori Klanječki i Kerestinec, dok su već postojeći kaštel Jastrebarsko preuredili u reprezentativni dvorac. Botica smatra kako je upravo gradnja Novih Dvora Klanječkih (1603.) otvorila put novom stilu, baroku, u profanu arhitekturu sjeverozapadne Hrvatske te je označila početak novog oblika feudalnog života na ladanju.¹⁷ Još neki od dvoraca koji su sagrađeni radi napuštanja neprikladnih burgova su dvor Lobor obitelji Keglević, Gornja Rijeka obitelji Orehovec, dvor Bela ugarske obitelji Pethő de Gerse te dvor Horvacka.¹⁸

¹⁵ Isto, 2012., str. 156-161.

¹⁶ Horvat, 1975., str. 135.

¹⁷ Botica, 2014., str. 46.

¹⁸ Miletić, 2012., str. 162-167.

Slika 1. Okić grad

No renesansne značajke nisu na arhitekturi 17. stoljeća u Hrvatskoj prisutne samo u obrambenoj arhitekturi i arhitekturi dvoraca već i na ostalim objektima profanog značaja kao što su palače. Palača Zrinski na zagrebačkom Gornjem gradu svoj je današnji izgled dobila između 1680. i 1691. godine, a renesansni duh na toj je zgradi vidljiv u njenoj statičnoj masi. Također, središnja os glavnog pročelja nije ničime dodatno naglašena kao što će to biti slučaj u vremenu baroka.¹⁹

U 17. stoljeću u sjeverozapadnoj Hrvatskoj polako i postepeno javio se barok. Za ulazak i širenje baroka u Hrvatskoj u velikoj je mjeri zaslužan ban Toma II. Erdődy. Slavnom pobjedom kod Siska 1593. ban Toma pokazao je Hrvatskoj, ali i cijeloj Europi da je osmanlijska vojska sve slabija i da se nazire kraj dvjestogodišnjim borbama s ovim neprijateljem.²⁰ Ovaj stil je u Hrvatskoj prevladavao cijelo 18. stoljeće te početkom 19. stoljeća, odnosno do pojave klasicizma. Od svih prijašnjih stilova, barok je u sjeverozapadnoj Hrvatskoj bio najobilniji i najraznolikiji. Barok je u sjeverozapadnoj Hrvatskoj prisutan od prve četvrtine 17. stoljeća, ali u to doba on još uvijek nije bio dominantan stil. Sedamnaesto stoljeće je bilo vrijeme pluralizma stilova u arhitekturi. Međusobno su se isprepletali modificirani oblici kasne gotike, renesansne koncepcije i komponente manirizma s ranobaroknim oblicima. Barok je u arhitekturi sjeverozapadne Hrvatske počeo prevladavati tek krajem 17. stoljeća da bi konačno prevladao i postao dominantnim stilom

¹⁹ Horvat, 1975., str. 136.

²⁰ Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982., str. 8.

u 18. stoljeću.²¹ Barokni stil i duh vidljiv je prije svega na novosagrađenim ili pregrađivanim dvorcima. U 18. stoljeću pojavila su se dva osnovna tlocrtna tipa dvoraca: dvorci zatvorenog pravokutnog tlocrta i dvorci otvorenog tlocrta u obliku slova U. Nešto kasniji dvorci prijelaznog kasnobarokno- klasicističkog stila imaju izduljen tlocrt s naglašenim središnjim rizalitom.²²

Neki od kaštela na kojima je u 18. stoljeću provedena barokizacija, te su time spašeni od propadanja, bili su kašteli u Kaptolu i Cerniku. No nisu samo kašteli bili pregrađivani i barokizirani u 18. stoljeću. Pregrađivani su bili i dvorci izgrađeni u 17. stoljeću. Primjeri takvih dvoraca koji su svoj današnji izgled dobili u doba zrelog baroka su Lobor, dvorac obitelji Keglević te Miljana u vlasništvu obitelji Ratkay.²³ Renesansno koncipirani dvorci s unutarnjim dvorištem koje zatvaraju četiri krila, a katkad s jedne strane samo zid ili ograda, nastajali su dakle i u 18. stoljeću, i to ne samo pregradnjom starijih zdanja, već i kao novogradnje. Primjeri tako koncipiranih dvoraca izgrađenih u 18. stoljeću su dvorac obitelji Erdődy u Novom Marofu te dvorac u Jalžabetu kraj Varaždina. Posebno se izdvaja dvor Lukavec u Turopolju koji, iako je građen u prvoj polovici 18. stoljeća, ima sve karakteristike šesnaestostoljetnog kaštela. Dvor je četverokutnog tlocrta s unutarnjim dvorištem rastvorenim arkadnim hodnicima. Opkoljen je šančevima ispunjenim vodom, a na uglovima su, umjesto cilindričnih kula, podignuti prizmatični elementi koji su zapravo rizaliti što iskaču iz linije tlocrta te zbog toga djeluju kao kule iako to zapravo nisu i nemaju obrambenu ulogu. Nad glavnim ulazom u dvorac podignut je visoki toranj koji svojim izgledom podsjeća na srednjovjekovne branič-kule.²⁴

²¹ Isto, str. 4.

²² Isto, str. 79.

²³ Katarina Horvat-Levaj, *Barokna arhitektura*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2015., str. 573.

²⁴ Horvat, Matejčić, Prijatelj, 1982., 86-87.

Slika 2. Dvorac Miljana

Osim dvoraca zatvorenog tlocrta s unutarnjim dvorištem, u arhitekturi sjeverozapadne Hrvatske pojavljuju se i jednokrlni dvorci. Takvi dvorci u sjeverozapadnoj Hrvatskoj prisutni su od sredine 18. stoljeća do prve polovice 19. stoljeća. Jedan od ljepših jednokrlnih dvoraca u Hrvatskom Zagorju svakako je onaj u Gornjoj Bedekovčini. On je jednokatan, pravokutna tlocrta, a građen je sredinom 18. stoljeća.²⁵ Osim Gornje Bedekovčine u sjeverozapadnoj Hrvatskoj postoji još nekoliko jednokrlnih dvoraca kao što su Donja Bedekovčina, Razvor, Zlatar i Jakovlje.

U doba zrelog baroka feudalna kultura stanovanja sve je promišljenija i razvijenija. Pojavila se potreba da dvor sadrži više kabineta i različitih prostorija za razonodu, a put gradnji takvih dvoraca u Europi, pa tako i u Hrvatskoj, otvorio je Versailles Ljudevita XIV. Ovakav novi tip višekrilnog dvorca, otvorenog prema krajoliku, susrećemo od sredine 18. stoljeća i na prostoru Hrvatske. Sastavni dio takvih dvoraca je pažljivo uređen park ili perivoj prema kojem se oni otvaraju.²⁶ Neki od dvoraca otvorenog tlocrta i s bogato raščlanjenim glavnim pročeljem su dvor obitelji Patačić u Zajezdi, dvorci obitelji Oršić u Gornjoj Stubici i Gornjoj Bistri te dvorac Brezovica koji se nalazi jugozapadno od Zagreba. Dvorac u Gornjoj Bistri (1770.) smatra se jednim od najznačajnijih primjera barokne profane arhitekture u Hrvatskoj. Ovaj trokrilni dvorac ističe se svojim središnjim salonom elipsoidnog oblika koji je jasno istaknut i naznačen na pročelju dvorca.²⁷

²⁵ Vladimir Marković, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995., str. 37.

²⁶ Horvat, Matejčić, Prijatelj, 1982., 91.

²⁷ Marković, 1995., str. 23.

Osim dvoraca, trokrilnu formu s otvorom prema krajoliku u drugoj polovici 18. stoljeća dobivale su i palače. Najznačajnija palača takvog tipa iz druge polovice 18. stoljeća u Hrvatskoj je palača Vojković na zagrebačkom Gornjem gradu.²⁸

Slika 3. Pročelje palače Vojković-Oršić-Kulmer-Rauch, Gornji grad, Zagreb

Pročelja dvoraca u drugoj polovici 17. stoljeća, u vrijeme ranog baroka, vrlo su jednostavna i sudržane arhitektonsko-plastičke dekoracije. Najčešće je jedini dekorativno izvedeni element na pročeljima dvoraca iz ovog perioda kameni portal s grbom vlasnika. No, na dvorcima izgrađenima u 18. stoljeću vidljiva je mnogo bogatija raščlamba vanjskih pročelja. Pročelja su dekorirana raznim vrstama i oblicima središnjih i kutnih istaka (rizaliti, pilastri i lezene) čiji položaj i oblikovanje su u pravilu bili uvjetovani unutarnjom organizacijom prostora. Tako su se postupno sve jače isticali središnji rizaliti u čijoj su osi obično smješteni glavni portal te središnja dvorana na katu iznad portala čime se naglašavalo važnost i funkciju navedenih elemenata građevine.²⁹

²⁸ Horvat-Levaj, 2015., str. 577.

²⁹ Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 17.

2. JASTREBARSKO I DVORAC ERDŐDY KROZ POVIJEST

Jastrebarsko je grad u središnjoj Hrvatskoj koji se nalazi točno na pola puta između Zagreba i Karlovca. Dvorac Erdődy smješten je u središtu grada u neposrednoj blizini glavne ulice povijesne jezgre Jastrebarskog koja je poznatija pod nazivom „Stara cesta“ ili „Stara karlovačka“. Jastrebarsko se kao naselje (*terra Jastraburcza*) u sklopu srednjovjekovne Podgorske županije prvi put spominje 1249. godine u ispravi bana Stjepana iz roda Gut-Keled koji je u to vrijeme bio banom cijele Slavonije.³⁰ Za stanovnike Jastrebarskog izuzetno su važne bile povlastice slobodnog trgovišta (*liberae villae*) koje im je 1257. godine dodijelio kralj Bela IV., a zbog kojih su kroz naredna stoljeća bili u konstantnim sukobima s vlastelinskom obitelji Erdődy. Jastrebarske povlastice nisu se ničime razlikovale od povlastica kakve su imali slobodni kraljevski gradovi poput Samobora i Petrinje. Neke od povlastica koje su Jastrebarčani od tada uživali bile su samostalan odabir suca i svećenika. Nadalje, nisu bili dužni plaćati sveukupan boravak bana prilikom njegova posjeta Jastrebarskom, već mu samo osigurati smještaj. Također, važna povlastica je bila i osobna sloboda te slobodno raspolaganje imovinom. Jedina obveza stanovnika Jastrebarskog bila je obavezna godišnja daća prema kralju.³¹

Slika 4. Dvorac Erdődy, Jastrebarsko

³⁰ August Kovačec (ur.), natuknica »Jastrebarsko«, u: *Hrvatska enciklopedija, sv. 5 (Hu-Km)*, Zagreb, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2003., str. 311.

³¹ Emilij Laszowski, »Stara hrvatska županija Podgorska«, u: *Tisak dioničke tiskare*, Zagreb, 1899., str. 43.

Trgovište Jastrebarsko je od kraja 13. pa do polovice 19. stoljeća bilo pod vlašću više velikaških obitelji, Babonića, Mutina, Frankopana, Korvina³², ali je najduže bilo u posjedu obitelji Erdődy. Godine 1394. trgovište Jastrebarsko je došlo pod vlast susjednog vlastelinstva Lipovca. Lipovački vlastelini pobirali su daće od stanovnika Jastrebarskog iako su, na temelju povlastica koje im je dao kralj Bela IV. godine 1257., daće bili dužni davati jedino kralju. Nezadovoljni Jastrebarčani su se par navrata žalili kralju Matiji Korvinu te je kralj u konačnici zabranio lipovačkim vlastelinima pobiranje daća od Jastrebarčana.³³

U sačuvanim dokumentima iz vremena srednjeg vijeka nigdje se ne spominje postojanje utvrđenog grada u Jastrebarskom. Prvi poznati spomen utvrđenja u Jastrebarskom potječe iz druge polovice 15. stoljeća, za vrijeme vladavine kralja Matije Korvina, a spominje se postojanje drvenog kaštela. Emilij Laszowski navodi kako je, prema tužbi jastrebarskog suca Jurja Mirinića iz 1502. godine, lipovački vlastelin Ivan Korvin silom zauzeo i srušio mali drveni kaštel i na istom mjestu sagradio novi, kameni kaštel.³⁴ No, naknadno je Laszowski ustvrdio da je ovaj dokument iz 1502. godine zapravo falsifikat.³⁵ Josip Adamček je 1975. godine, četrdeset godina nakon članka Emilija Laszowskog, pronašao dokument u Mađarskom državnom arhivu u Budimpešti u kojem stoji da je kameni kaštel zapravo podigao ban Matija Gereb od 1483. – 1489. godine. Ban Gereb u to je vrijeme upravljao kraljevskim posjedima u Slavoniji. U dokumentu se navodi kako je ban iz temelja sagradio novi kaštel s gradskim vratima i jednim zidanim tornjem iznad ulaza. U dokumentu je također i opis prostornog rasporeda novopodignutog kaštela. U gornjem dijelu nalazile su se tri velike prostorije, a u prizemlju dvije koje su bile prikladne za pivnicu. Također, navodi se kako je uz kaštel podignuto i nekoliko gospodarskih zgrada, a kaštel je bio okružen opkopom s vodom.³⁶ Nakon što je u Jastrebarskom izgrađen novi kameni kaštel, polako je započelo preseljenje uprave lipovačkog vlastelinstva iz Lipovca u Jastrebarsko, a dovršeno je početkom 16. stoljeća kad je Petar II. Erdődy prenio sjedište vlastelinstva u Jastrebarsko.³⁷

Ivan Korvin često je svojim vjernim vazalima dijelio posjede. Tako je godine 1502. posjed Jastrebarsko darovao Ladislavu i Tomi Pethő de Gerse (Gerze), mađarskim plemićima koji su već posjedovali vlastelinstva Bele i Ivanca u Hrvatskom Zagorju. No, ova obitelj nije dugo ostala u

³²Josip Adamček, »Povijest trgovišta i vlastelinstva Jastrebarsko«, u *KA J- časopis za književnost, umjetnost, kulturu* 8 (1975), str. 129.

³³Emilij Laszowski, »Jastrebarsko«, u: *Narodna starina* 14, br. 35 (1935.), str. 100.

³⁴Isto.

³⁵Lelja Dobronić, »Dvor Jastrebarsko«, u: *KA J- časopis za književnost, umjetnost, kulturu* 1 – 2 (1975.), str. 149.

³⁶Adamček, 1975., 130.

³⁷Isto.

vlasništvu Jastrebarskog jer su već 1519. godine svoje posjede zamijenili s kardinalom Tomom Bakačem Erdődyjem i njegovim nećacima, Petrom I. i Stjepanom Wolfgangom, za posjede u Ugarskoj.³⁸ Kardinalu Bakaču posjed Jastrebarskog dobro je došao jer je već bio vlasnik susjednog okićkog i želinskog vlastelinstva.³⁹ Članovi obitelji Erdődy bili su feudalni gospodari Jastrebarskog sve do ukidanja feudalnih odnosa 1848. godine, a dvorac je u njihovu vlasništvu bio sve do 1922. godine.⁴⁰

Nakon smrti Tome Bakača Erdődyja 1521. godine, jedinim vlasnikom Jastrebarskog postao je ban Petar II. Erdődy od Monyorokereka.⁴¹ On je obnavljao kaštel 1552. godine i očito ga proširio i dogradio pretvorivši ga u manju vlastelinsku utvrdu.⁴² Iz sačuvanih dokumenata iz travnja 1553. godine vidljivo je da je Petar II. imao veliku potrebu za opekama te da su mu u radovima pomagali stanovnici Jastrebarskog. Očigledno je da su radovi najvjerojatnije započeli 1552. godine, a dovršeni su početkom 1553. godine. Ne zna se kakve je točno radove i u kolikom obujmu izvodio ban Petar II. Erdődy, ali najvjerojatnije je proširio građevinu i pretvorio je u manju utvrdu jer u spomenutim dokumentima on svoj grad Jastrebarsko naziva *arx* što označuje utvrdu, dok se u dokumentima nastalima prije 1553. godine grad Jastrebarsko nazivao *castellum* što se odnosi na neki manji objekt.⁴³ Petar II. bio je u dobrim odnosima sa stanovnicima Jastrebarskog trgovišta i nije zadirao u njihova prava, čak im je i potvrdio njihove slobode. Zbog toga su mu stanovnici rado pomagali oko radova na kaštelu.⁴⁴ Petar se istaknuo u borbama protiv Osmanlija, a preminuo je 1567. godine te je pokopan u kapeli svetog Petra u Jastrebarskom gdje se nalazila i nadgrobna ploča s njegovim likom koja je kasnije premještena u župnu crkvu svetog Nikole biskupa.⁴⁵

Nakon Petrove smrti, vlasnici dvorca bili su njegov sin Tomo II. do 1567. godine, a zatim Petrov praunuk Juraj. I Toma i Juraj izvodili su znatnije radove na utvrdi Jastrebarsko. Krajem 16. i početkom 17. stoljeća kako je opasnost od Turaka postajala sve manja, došlo je do potrebe za većom reprezentativnošću objekata te većim komforom i udobnošću stanovanja. Iz tog razloga je došlo do napuštanja burgova na uzvisinama i gradnje reprezentativnih dvoraca u nizinama. Jedan takav slučaj na primjeru obitelji Erdődy je napuštanje burga Okić i gradnja reprezentativnog

³⁸ Laszowski, 1935., str. 101.

³⁹Isto.

⁴⁰ Dobronić, 1975., 157.

⁴¹ Isto, str. 151.

⁴² Isto., str. 152.

⁴³ Isto., str. 151 – 152.

⁴⁴ Adamček, 1975., 130.

⁴⁵ Dobronić, 1975., 151.

dvorca u Kerestincu. Osim do gradnje novih dvoraca, došlo je i do pregradnji kaštela kao što je to slučaj u Jastrebarskom.

Slika 5. Toma II. Erdődy (1558.- 1624.), grafika, Hrvatski povijesni muzej

Poznati hrvatski ban Toma II. Erdődy proslavio se u bitci kod Siska 1593. godine. Nakon bitke kod Petrinje i nakon što je Bihać pao u ruke Osmanlija, Toma II. se sklonio u Jastrebarsko. On je izvodio značajnije radove na dvorcu. Upravo u njegovo doba, dvorac je dobio svoj stilski najizrazitiji i najznačajniji oblik. Radovi su bili dovršeni 1592. godine o čemu svjedoči kamena ploča s grbom obitelji te upisanim imenom Tome II., njegovim titulama i navedenom godinom nad ulazom u dvorac.⁴⁶ Ovim građevinskim zahvatom tadašnja manja vlastelinska utvrda preoblikovana je u renesansni utvrđeni grad s četiri ugaone cilindrične kule tipa *Wasserburg*.⁴⁷ Toma II. Erdődy je oko 1601. godine u Jastrebarsko pozvao protjerane bosanske franjevence i smjestio ih u bivši dominikanski samostan.⁴⁸ No, iako je bio u dobrim odnosima s Crkvom, bio je u žestokim sukobima sa seljacima, oduzimao im je i uništavao vinograde, pritvarao, tukao i ubijao.⁴⁹ Godine 1606. sklopljen je Žitvanski mir. Time se postupno počelo mijenjati društveno i

⁴⁶ Dobronić, 1975., 152.

⁴⁷ Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija (Dalje: HR-MKM-UZKB-KOZG.), Darko Stresec, Ksenija Petrić, Ljerka Metež, *Jastrebarsko, Dvorac Erdődy Konzervatorska studija s prijedlogom konzervatorskih smjernica za obnovu i prezentaciju dvorca*, Arhikon d.o.o., Zagreb, 2012., str. 19.

⁴⁸ Adamček, 1975., 141.

⁴⁹ Laszowski, 1935., 102.

gospodarsko stanje u zemlji, a posljedično je došlo i do velike graditeljske aktivnosti. Tako je i Juraj Erdődy, unuk Tome II., godine 1636. obavljao određene građevinske zahvate na dvorcu. Radoslav Lopašić spominje kamenu ploču koja se nalazi na lijevoj strani ulaznih vrata u dvorac. U gornjem dijelu ploče nalazi se obiteljski grb te ime i titule Tome II. Erdődyja i godina 1592. Lopašić navodi i natpis u donjem dijelu ploče koji glasi GEORG. ERÖDI/ RENOVAVIT/ 1636. No, nažalost, ovaj donji dio natpisa danas nije sačuvan te nam je on poznat jedino po navedenom Lopašićevu zapisu. Više od ovog podatka do danas nije poznato. Ne zna se kakve je točno radove izvodio Juraj Erdődy i u kolikoj je mjeri „obnovio“ grad, ali su utvrdi svakako trebali određeni popravci i obnova s obzirom na to da je građevina tada bila stara oko 150 godina.⁵⁰

Vlastelini su se prema stanovnicima Jastrebarskog odnosili iznimno loše. Umanjivali su i ignorirali njihova prava i povlastice koje im je udijelio Bela IV. u 13. stoljeću. Sukobi su bili česti između kmetova i vlastelina, ali i plemića koji su živjeli u ovom kraju. Jedni od tih plemića koji su ostali zabilježeni u povijesti bili su Blaž Vrančić i Šimun Hrvoj. Oni su vršili nasilje nad kmetovima, uništavali im poljoprivredne proizvode, ubijali stoku, a i fizički zlostavljali svoje podložnike.⁵¹ Seljaci s Jastrebarskog područja iz tog su se razloga rado pridružili velikoj Seljačkoj buni krajem 1573. godine, a i prije toga su dizali pobune protiv vlastelina koje su uvijek bile neuspješne i s teškim posljedicama za jastrebarske seljake.⁵² Nezadovoljstvo seljaka prema vlastelinima započelo je već krajem 16. stoljeća, ali u 17. i 18. stoljeću je bilo još izraženije, a sukobi i netrpeljivost prestali su tek nakon 1848. godine ukidanjem feudalnih odnosa.⁵³

Godine 1691. praunuci bana Tome II. izvršili su diobu vlastelinstva i dvorca. S jedne strane bio je Aleksandar, a s druge strane njegovi bratići Juraj i Kristofor koji su se još i međusobno razgraničili.⁵⁴ Iz sačuvanih spisa o diobi vlasništva te raspodijeli prostorija dvorca između braće, možemo stvoriti osnovnu sliku dvorca krajem 17. stoljeća. Tako saznajemo kako se: „u grad ulazilo preko mosta kroz veliku kulu podignutu iznad vrata. U njoj su bili smješteni oružana, straža, zvono i sat.“⁵⁵ U jednom dijelu dvorca lijevo od gradskih vrata pa sve do zapadne kule, koja danas više ne postoji, nalazile su se dvorska kapela i velika palača, odnosno blagovaona. Također, iz ovog dokumenta poznato je da su se pred dvorcem nalazili mlin, staja, vrtlareva kuća,

⁵⁰ Dobronić, 1975., 152–153., prema: Radoslav Lopašić, »Jastrebarsko«, u: *Vienac*23 (1881.), str. 258 –261.

⁵¹ Laszowski, 1935., 101.-102.

⁵² Adamček, 1975., 133 –134.

⁵³ Isto, str. 134-137.

⁵⁴ Marko Bedić, »Velikaška obitelj Erdődy – uspon i pad«, u: *K A J*, 29 (1996), 3, Zagreb, 1996, str. 50.

⁵⁵ Dobronić, 1975., 154.

stara i nova žitnica, upraviteljeva kuća, vanjska kuhinja, zvjerinjak uz jarak te ribnjak.⁵⁶ Nakon podjele vlasništva, krenuli su u adaptaciju prostora dvorca koja je dovršena 1693. godine kao što piše na kartuši na sjeveroistočnom dvorišnom pročelju. Došlo je do značajnih promjena u izgledu građevine. Zbog potrebe većeg komfora stanovanja postojeća renesansna obrambena utvrda preoblikovana je u reprezentativni stambeni feudalni dvorac ranobaroknih stilskih karakteristika na pročeljima uz zadržavanje osnovnih fortifikacijskih obilježja, ugaonih kula. Iako su obrambene kule izvorno imale fortifikacijsku ulogu, one su ovom prilikom adaptirane u stambeni prostor.⁵⁷

U 18. stoljeću provedena je velika barokna obnova interijera. Reprezentativne prostorije dobile su vrijednu *stucco* dekoraciju, kao i novu stolariju s karakterističnim baroknim dekoracijama.⁵⁸ Izgled dvorca i čitavog posjeda kakav je bio u 18. stoljeću poznat je i iz katastarske karte Jastrebarskog nastale oko 1780. godine koja se čuva u Gradskom muzeju Jastrebarsko. Na karti je prikazan dvorac sa sve četiri ugaone kule koji je okružen velikim posjedom na kojem se nalaze brojne gospodarske zgrade.⁵⁹ Vrlo brzo nakon diobe vlastelinstva i dvorca, smrću Nikole IV. godine 1706., izumrla je hrvatska loza obitelji Erdődy te je dvorac prešao u ruke ugarske loze.⁶⁰

⁵⁶ Isto., str. 154-155.

⁵⁷ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012., str. 50.

⁵⁸ Isto, str. 49.

⁵⁹ Biserka Dumbović Bilušić, »Graditeljska baština«, u: Filip Potrebica, Krunoslav Matešić, *Jastrebarsko 1249.–1999.*, Jastrebarsko, Poglavarstvo grada Jastrebarsko, Naklada Slap, 2001., str. 290.

⁶⁰ Lovro Manenica, *Grofovi Erdődy u ozračju hrvatske povijesti*, Novi Marof, Ogranak „Matice Hrvatske“, 1993., str. 48.

Slika 6. Prva katastarska karta naselja Jastrebarsko, oko 1780. godine, Gradski muzej Jastrebarsko

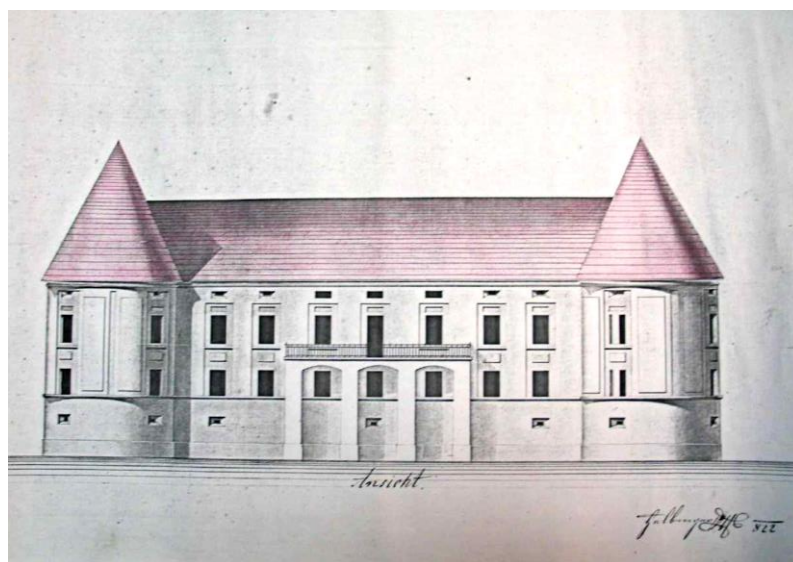
Mirom u Schönbrunnu 1809. godine hrvatski krajevi južno od Save, pa tako i Jastrebarsko, bili su uključeni u Ilirske provincije, odnosno, došli su pod vlast Napoleona Bonaparte. Stanovnici Jastrebarskog nadali su se da će im pod francuskom vlašću biti bolje i da će trpjeti manje nasilja od strane Erdődyja, no Francuzi su bili više naklonjeni vlastelinima negoli kmetovima. Stoga su Jastrebarčani jedva dočekali 1813. godinu kada su se Francuzi povukli s ovih prostora.⁶¹

U vrijeme kad je vlasnik dvorca bio Juraj Erdődy, dvorac je bio u dosta lošem stanju. Naime, 1812. godine iz jarka oko dvorca ispuštena je voda što je dovelo do slijeganja tla, a posljedično i do destabilizacije temelja dvorca. Juraj Erdődy odlučio je dvorac pod hitno sanirati i adaptirati za što je angažirao poznatog zagrebačkog arhitekta Bartola Felbingera.⁶² Felbinger je 1822. godine napravio dvije varijante sanacije i adaptacije dvorca. Planirao je dvorcu ponovno prigraditi dvije ugaone kule koje su tada bile srušene te to pročelje oblikovati u klasicističkom stilu. No zbog

⁶¹ Adamček, 1975., 147.

⁶² Dobronić, 1975., 155.

manjka financijskih sredstava, na kraju je 1836. godine izvedeno jednostavnije i jeftinije rješenje kakvo vidimo i danas. S obzirom na to da je dvorac bio dosta oštećen, na svim krilima, osim na sjeveroistočnom, srušen je drugi kat. Oblikovanje volumena i detalja na adaptiranom dvorcu ima neke oznake jednostavnog klasicizma prve polovine 19. stoljeća.⁶³ Felbinger je 1820. godine izradio i grafičke prikaze postojećeg stanja dvorca na kojima je vidljivo kako dvorac ima samo dvije ugaone kule, što znači da su druge dvije, južna i zapadna, uklonjene negdje između 1760. godine (vidljive na snimci u Gradskom muzeju Jastrebarsko) i 1820. godine. Nije poznato zašto i kada su točno srušene.⁶⁴ Iz vremena Jurja Erdődyja sačuvan je i inventar pokretnina iz 1828. u kojem je popisana sav namještaj i ostali inventar koji se nalazi u svakoj pojedinoj sobi. Na temelju ovog dokumenta poznato je koliko je prostorija bilo u dvorcu, kakvu funkciju je imala svaka prostorija te kako su bile uređene.⁶⁵ U prvoj polovici 19. stoljeća uređen je i perivoj koji okružuje dvorac. Oblikovan je u engleskom pejzažnom stilu, a prvi put je u katastarskom planu ucrtan 1862. godine.⁶⁶

Slika 7. Bartol Felbinger: nacrt sanacije i preoblikovanja pročelja jugozapadnog krila, 1822., planoteka Konzervatorskog odjela u Zagrebu

Kao što je već rečeno, stanovnici Jastrebarskog bili su u višestoljetnim sukobima sa svojim vlastelinima. No, ove netrpeljivosti i sukobi, konačno su završili ukidanjem feudalnih odnosa

⁶³ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012., str. 22.

⁶⁴ Dobronić, 1975., 155 – 156.

⁶⁵ Državni arhiv u Zagrebu (Dalje: HR-DAZ-ZG), fond 1191., Trgovište Jastrebarsko, kutija 1, Inventar pokretnina dvorca Erdődy u Jastrebarskom, 1828.

⁶⁶ Dumbović Bilušić, 2001., 292.

1848. godine.⁶⁷ Iako više nisu bili feudalni gospodari Jastrebarskog, Erdódyjevi su ostali vlasnici dvorca i trajno stanovali u njemu. Posljednji vlasnik iz ove velikaške obitelji bio je Stjepan Erdódy.⁶⁸ On je bio zanimljiva povijesna ličnost zbog širokog spektra zanimacija i hobija kojima se bavio, među kojima se posebno ističu lov i fotografija. U Jastrebarskom dvorcu stvarao je i izlagao svoju kolekciju lovačkih trofeja, a zahvaljujući njegovoj ljubavi prema fotografiji sačuvan je izgled dvorca i njegova interijera s početka 20. stoljeća, kao i izgled narodnih nošnji i običaja Jastrebarčana tog vremena. Stjepan je preminuo 1922. godine u Jastrebarskom te je pokopan u crkvi sv. Petra u Jastrebarskom.⁶⁹ Nasljednici iz obitelji Erdódy nisu bili zainteresirani za održavanje Jastrebarskog te je tako dvorac kupio zagrebački trgovac Aleksandar Ehrmann koji je obnovio dvorac i u njemu uredio izložbene prostore za zbirke životinjskih trofeja, oružja i drugih stvari koje je otkupio od grofova Erdódy. No, ubrzo nakon toga Ehrmann je bankrotirao te je bio primoran prodati dvorac. Sve pokretne iz Jastrebarskog je prenesene su u dvorac Januševac, a dvorac je 1936. godine prodan na dražbi za građevni materijal.⁷⁰ No, iako su stanovnici Jastrebarskog stoljećima bili u sukobima s vlastelinima i nisu voljeli ništa što im je pripadalo, za dvorac su ipak bili vezani, smatrali su ga identitetom svog grada te su ga željeli pod svaku cijenu sačuvati. Stoga je općinsko poglavarstvo spriječilo rušenje dvorca te je on u konačnici ostao u vlasništvu grada.⁷¹

⁶⁷ Adamček, 1975., 148.

⁶⁸ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012., str. 22.

⁶⁹ Manenica, 1993., 49.

⁷⁰ Dobronić, 1975., 157.

⁷¹ Filip Potrebica, »Pregled povijesti trgovišta Jastrebarsko od 13. stoljeća do 1848.«, u: Filip Potrebica, Krunoslav Matešić, *Jastrebarsko 1249.–1999.*, Jastrebarsko, Poglavarstvo grada Jastrebarsko, Naklada Slap, 2001., str. 119.

Slika 8. Stjepan II. Erdődy, *Skok grofa Stjepana Erdődyja*, autor: Karlo Drašković, 1984., Muzej za umjetnost i obrt

Od tada je dvorac imao različite javne namjene. U njemu su bili smješteni đачki dom (1936.–1946.), dječji logor u vrijeme NDH,⁷² Gradski muzej Jastrebarsko, restorani, spremišta, stanovi i mnogi drugi sadržaji za čije potrebe je dvorac bio često adaptiran što je dovelo do degradacije i devastacije povijesne strukture građevine.⁷³ Zbog toga su 1980-ih godina iz dvorca iseljeni svi sadržaji te je započela obnova dvorca koja nikad nije dovršena zbog nedovoljnih financijskih sredstava. Od tada do danas dvorac nije imao nikakvu namjenu te je bio prepušten propadanju. Nalazi se u izrazito lošem stanju te mu je potrebna hitan sanacijski zahvat.⁷⁴ Vrijednost i važnost ovog dvorca prepoznata je već 1961. godine kada je, zajedno s okolnim perivojem, zaštićen kao spomenik kulture. Od 1969. godine upisan je u *Registar nepokretnih spomenika kulture Republike*

⁷² Dobronić, 1975., 157.

⁷³ Grad Jastrebarsko, Upravni odjel za gospodarstvo i fondove Europske unije, Glavni arhitektonski projekt, Rekonstrukcija dvorca Erdődy u Jastrebarskom, „Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom kao brownfield lokacije“, Capital Ing d.o.o., prosinac 2021., str 33.

⁷⁴ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012., str 23.

*Hrvatske*⁷⁵, a godine 2004. uvršten je na *Listu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske* pod registarskim brojem Z-1574.⁷⁶

⁷⁵ Isto, str. 6.

⁷⁶ *Dvorac Erdődy*, Mrežna stranica *Web Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-1574> (pregledano: 6. lipnja 2022.)

3. VELIKAŠKA OBITELJ ERDŐDY

Obitelj Erdődy bila je jedna od najmoćnijih velikaških obitelji u Hrvatskoj. Ova se obitelj pojavila polovicom 15. stoljeća na posjedu Erdod u vlasništvu velikaške obitelji Draghfy de Beltke, koji se nalazio u srednjovjekovnoj ugarskoj županiji Szatmár. Danas se Erdod, odnosno Ardud, nalazi na području rumunjske pokrajine Transilvanije. Na čelu obitelji bio je seljak i kolar Franjo Bakócz (hrv. Bakač), stoga je kotač zauzeo središnje mjesto u grbu ove obitelji.⁷⁷ Franjo je imao petero unučadi od kojih su se najviše istakli Nikola i Toma. Obitelj je 1459. godine zahvaljujući vojnim zaslugama dobila plemstvo, a tijekom 15. i 16. stoljeća stekli su sedamdesetak posjeda u Hrvatskoj (Moslavina, Susedgrad, Medvedgrad, Okić, Cesargrad, Želin, Jastrebarsko i dr.)⁷⁸, dok su u Ugarskoj posjedovali velika imanja Monyorókerék i Körmend⁷⁹. Najveći dio tih imanja stekao je Toma Bakač (1442. – 1521.), ostrogonski nadbiskup, dvorski kancelar kralja Ladislava II. te upravitelj zagrebačke biskupije (1511. – 1518.).⁸⁰ Bio je poznat po spletkarenjima i želji za posjedovanjem i bogatstvom pa su tako njegovi mnogobrojni posjedi vrijedili preko 400 000 dukata.⁸¹ Zahvaljujući snalažljivosti Tome Bakača, ova je obitelj postala jedna od najbogatijih, a time i najmoćnijih plemićkih obitelji Hrvatske i Ugarske. Godine 1489. je kralj Matija Korvin obitelji potvrdio plemićku titulu i plemićki grb. Prvotni grb sastojao se od štita u čijem donjem dijelu je na plavoj pozadini smješten zlatni polukotač iz kojeg se diže i propinje jelen prirodne smeđe boje u desnu heraldičku stranu. Iznad štita su se nalazile tri čelična kacige sa zlatnim krunama, a nad krunom središnje kacige nalazio se orao raširenih krila čija glava je također bila okrenuta u desnu heraldičku stranu.⁸² Ovaj izvorni grb obitelji Erdődy u narednim će godinama doživjeti dvije manje izmjene, ali su osnovni heraldički motivi - kotač i propinjući jelen - ostali nepromijenjeni. Godine 1565. kada je Petar II. Erdődy dobio grofovski naslov, promijenio je boju pozadine štita iz plave u zlatnu, a 1580. godine kada su grofovski naslov dobila braća Toma II. i Nikola III., boja pozadine štita je iz zlatne promijenjena u crvenu.⁸³

⁷⁷ Bedić, 1996., 33.

⁷⁸ Agneza Szabo, »Grofovi Erdődy«, u: Filip Potrebica, Krunoslav Matešić, *Jastrebarsko 1249.–1999.*, Jastrebarsko, Poglavarstvo grada Jastrebarsko, Naklada Slap, 2001., str. 315.

⁷⁹ Manenica, 1993., 16.

⁸⁰ Tatjana Radauš, »Erdődy«, u: *Hrvatski biografski leksikon, sv. 4 (E- Gm)*, (ur.) Trpimir Macan, Zagreb, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1998., str. 54

⁸¹ Manenica, 1993., 16.

⁸² Bedić, 1996., 34.

⁸³ Isto, str. 34–37.

Slika 9. Grb bana Tome II. Erdődyja s godinom 1592. nad ulazom u dvorac Jastrebarsko

Nakon smrti kardinala Tome Bakača 1521. godine, najveći dio njegove imovine oporučno je dobio njegov nećak Petar I. (1463. – 1547.), sin Tomina brata Nikole. Petra I. naziva se praocem hrvatske grane obitelji Erdődy te od njega potječu svi daljnji članovi ove velikaške obitelji. Nasljeđivanjem velikog broja vrijednih posjeda, Petar I. se uzdigao među najviše plemiće u Kraljevstvu.⁸⁴ Godine 1511. Petar je dobio titulu baruna kojom je stekao pravo na promjenu imena te odmah primjenjuje to pravo odbacivši staro obiteljsko prezime Bakač. Kao novo prezime odabrao je ime Erdődy (doslovno: od Erdoda), dakle naziv posjeda Erdod koji je za njegovu obitelj imao poseban značaj. Uz ovaj obiteljski posjed, Erdődyjima su također vrlo važni bili i posjedi u hrvatskoj Moslavini (mađ. Monosytló) te na zapadu tadašnje Mađarske, a današnjem Eberauu u austrijskom Gradišću (mađ. Monyorókerék). Stoga često uz glavno prezime Erdődy nalazimo i pridjeve „de Monosytló“ i „de Monyorokerek“.⁸⁵ Petar I. imao je četiri sina od kojih su najznačajniji Petar II. Erdődy i Ivan Bakač Erdődy, zagrebački biskup (1511. – 1518.).⁸⁶ Godine

⁸⁴ Szabo, 2001., 315.

⁸⁵ Isto, str. 319.

⁸⁶ Bedić, 1996., 36.

1541. Petar I. bio je dosta bolestan te je odlučio upravu svojih posjeda predati svome sinu Petru II. (1504. –1567.).⁸⁷

Petar II. obnašao je bansku dužnost od 1557. – 1567. godine te je bio prvi od pet članova obitelji koji su kroz povijest obnašali čast hrvatskog bana. Zbog velikih uspjeha u borbama s Osmanlijama, od kralja Maksimilijana II. je dobio titulu grofa.⁸⁸ Petar II. umro je 1567. godine te je pokopan u kapeli sv. Petra uz župnu crkvu sv. Nikole u Jastrebarskom. Na grobu se nalazio i spomenik s njegovim likom koji je u 18. stoljeću bio prenesen u župnu crkvu, ali je bio ožbukano. Ponovno je otkriven tek 1921. godine.⁸⁹ Petar II. imao je pet sinova, ali samo su Toma II. (1558. – 1624.) i Petar III. (1560. – 1613.) doživjeli odraslu dob. Obojica su se istaknuli u obrani domovine od Turaka, ban Toma II. kao vrhovni zapovjednik hrvatske vojske, a Petar III. kao zapovjednik uskoka i hrvatskih konjanika.⁹⁰ Bili su poznati i po graditeljskoj djelatnosti. Na svim svojim posjedima gradili su dvorce i utvrde, osnivali škole i gradili nove ceste. No, najviše su se istakli kao donatori Crkve. Osnivali su samostane te u njih dovodili franjevce protjerane iz Bosne, gradili su crkve i opremali ih vrijednim inventarom.⁹¹

⁸⁷ Radauš, 1998., 54.

⁸⁸ Manenica, 1993., 16.

⁸⁹ Agneza Szabo, »Jastrebarska grana grofova Erdoedy (Erdedi)«; u: *Gazophylacium: časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*, 14(2009), 1–2, str. 103.

⁹⁰ Bedić, 1996., 38.

⁹¹ Szabo, 2001., 319.

Slika 10. Petar II. Erdődy (1504.- 1567.), ulje na platnu, Hrvatski povijesni muzej

Ban Toma II. Erdődy jedan je od najistaknutijih članova ove obitelji. Dužnost hrvatskog bana vršio je u dva navrata, od 1584. – 1595. i od 1608. – 1614.⁹² Toma II. ostvario je brojne pobjede nad Osmanlijama, ali najviše se proslavio junačkom bitkom i pobjedom kod Siska 1593. godine zbog čega je svojoj obitelji osigurao nasljednu čast velikog župana varaždinske županije od 1607. – 1845. godine.⁹³ Umro je 1624. godine u Krapini, a sahranjen je u zagrebačkoj katedrali.⁹⁴

U četvrtom koljenu obitelj Erdődy se podijelila na dvije grane. Grof Petar III. smatra se utemeljiteljem hrvatske grane obitelji čije je sjedište bilo u Jastrebarskom, no, ta je grana obitelji izumrla 1706. godine smrću Nikole IV. Tada su sva imanja hrvatske grane obitelji, kao i čast

⁹² Manenica, 1993., 16.

⁹³ Marina Bagarić, Dubravka Botica, Boris Dundović, »Likovna baština ugarskog plemstva u Hrvatskoj«, u: *Arsetvirtus. Hrvatska- Mađarska: 800 godina zajedničke kulturne baštine, katalog izložbe* (Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 24.9.- 22.11.2020. i Budimpešta, Mađarski nacionalni muzej, 16.12.2020.- 15.3.2021.), (ur.) Dragan Damjanović, Petra Vugrinec, Iva Sudec Andreis, Marina Bagarić, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, Hungarian National Museum, 2020., str. 183.

⁹⁴ Szabo, 2001., 322.

velikog župana varaždinske županije, prešle u ruke ugarske grane obitelji.⁹⁵ Ugarska grana obitelji potekla je od mlađeg sina bana Tome II., Krste Erdődyja.⁹⁶

Posljednji od pet hrvatskih banova iz ove obitelji bio je grof Ivan Erdődy. On je u povijesti ostao zapamćen kao borac protiv uvođenja mađarskog jezika u javne ustanove u Hrvatskoj te je zastupao i podržavao korištenje hrvatskog jezika.⁹⁷ Iz ugarske grane obitelji potjecala je i prva hrvatska primadona Sidonija Erdődy udana Rubido. Ona je, zajedno sa svojom braćom, aktivno sudjelovala u promicanju ideja hrvatskog narodnog preporoda ponajviše pjevajući domoljubne pjesme. Istakla se kao Zorka u glavnoj ulozi u prvoj hrvatskoj operi „Ljubav i zloba“ Vatroslava Lisinskog u Zagrebu 1846. godine.⁹⁸ Nakon ukidanja feudalnog sustava 1848. godine, vlastelinske obitelji, pa tako i Erdődyjevi, ostali su bez radne snage, tj. kmetova. Zbog toga su bili prisiljeni prodavati dijelove svojih posjeda i šuma. Sve to je dovelo do pada gospodarske moći obitelji, a samim time i do pada utjecaja na politička zbivanja u Hrvatskoj.⁹⁹

Vrijeme vladavine Bakača, odnosno Erdődyja na području Hrvatske, od njihove pojave do pada moći sredinom 19. stoljeća, trajalo je otprilike 350 godina. U tom razdoblju su postali jedna od najvećih i najznačajnijih velikaških obitelji u Hrvatskoj iz koje je proizašao velik broj svjetovnih i crkvenih uglednika koji su na području povijesti, kulture i umjetnosti u Hrvatskoj ostavili neizbrisiv trag. Upravo su njihovi dvorci inaugurirali barokni stil i omogućili njegovo širenje u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Kao svojevrsni prototip monumentalnih dvoraca na posjedima obitelji Erdődy pojavio se četverokrilni dvorac sa stambenim krilima rastvorenima arkadnim hodnicima te ugaonim cilindričnim kulama. Neki od primjera takvog tipa dvorca su Kerestinec, Novi Dvori Klanječki i Jastrebarsko.¹⁰⁰

⁹⁵ Isto, str. 322.

⁹⁶ Hrvatski biografski leksikon- Erdődy (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5717>)

⁹⁷ Manenica, 1993., 16.

⁹⁸ Bedić, 1996., 46.

⁹⁹ Isto, str. 47.

¹⁰⁰ Bagarić, Botica, Dundović, 2020., 187.

4. FAZE IZGRADNJE DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM

U ovome poglavlju bit će navedene i opisane razvojne i građevinske faze dvorca Erdődy u Jastrebarskom čiji se detaljni pregled i opis nalaze u konzervatorskoj studiji dvorca¹⁰¹ nastaloj nakon provedenih detaljnih terenskih i arhivskih istraživanja. Na temelju provedenih konzervatorskih, arheoloških i arhivskih istraživanja na dvorcu su utvrđene četiri glavne faze izgradnje te nekolicina materijalnih ostataka starije građevine u arheološkom sloju.

Prilikom prethodno provedenih arheoloških istraživanja dvorca, otkrivene su osnovne konstruktivne forme temelja uz temelje postojećeg dvorca. Također, pronađeni su i ostaci različitih drvenih konstrukcija koji su bili ukopani u dublje slojeve zemlje i gline. Te drvene konstrukcije ne mogu se sa sigurnošću povezati s kamenom strukturom postojećeg dvorca, pa se pretpostavlja da su to ostaci starijeg drvenog kaštela kojeg je na tom mjestu dao sagraditi ban Matija Gereb između 1483. i 1489. godine.¹⁰² Povijest izgradnje se može podijeliti u četiri faze.¹⁰³ Prva faza obuhvaća četverokrlni kaštel s kamenom ulaznom kulom koji je izgrađen na prijelazu 15. u 16. stoljeće. Druga građevinska faza bila je u 16. stoljeću, kada su podignute s četiri ugaone obrambene kule. U treću fazu čini ranobarokni dvor iz 1693. godine, a četvrta faza je preoblikovanja dvorca te rušenje dviju kula i jednog dijela drugog kata u prvoj polovici 19. stoljeća. Na današnjem dvorcu sačuvane su i vidljive sve četiri glavne građevinske faze izgradnje.¹⁰⁴

4.1. Prva faza izgradnje (1493. – 1592.)

Prva faza izgradnje trajala je od 1493. – 1592. godine te su se za to vrijeme izmijenila trojica vlasnika dvorca, Ivaniš Korvin (vlasnik od 1493. – 1502. godine), Ladislav i Tomo Pethő de Gerse (vlasnici od 1502. – 1519. godine) te vlastelinska obitelj Erdődy (vlasnici od 1519. – 1922. godine).¹⁰⁵ U vrijeme izgradnje, na prijelazu 15. u 16. stoljeće, današnji je dvorac bio u funkciji manje vlastelinske obrambene utvrde, odnosno kaštela. Na temelju arhivskih podataka može se zaključiti kako je kaštel dao sagraditi Ivaniš Korvin, odnosno ban Matija Gereb. Kaštel je bio podignut na zemljanom platou na mjestu nekadašnjeg drvenog kaštela (izgrađen između 1483. i

¹⁰¹ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012.

¹⁰² Isto, str. 37.

¹⁰³ Isto, str. 36.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto, str. 38.

1489. godine) i okružen zemljanim jarkom koji je bio napunjen vodom tako da se do ulaza u kaštel preko jarka moralo proći preko podiznog mosta.¹⁰⁶

Sva četiri krila građevine iz prve građevne faze su sačuvana, odnosno ugrađena su u korpus postojećeg dvorca i poklapaju se s njegovim osnovnim tlocrtnim gabaritima. Kaštel je imao prvenstveno obrambenu funkciju, dok je stambena uloga bila manje važna. Zbog toga je on građen kao funkcionalna građevina, bez previše dekorativnih i stilskih detalja. Zidovi su bili prilagođeni obrambenoj funkciji te su iz tog razloga oni izrazito debeli, od 140 cm na katu, do 200 cm na vanjskim zidovima. Građen je od gromada kamena različite veličine u pravilnom rasteru s ispunama od lomljenca i malo opeke. Sastojao se od plitko ukopanog podruma u razini prizemlja, prvog kata te krovšta.¹⁰⁷

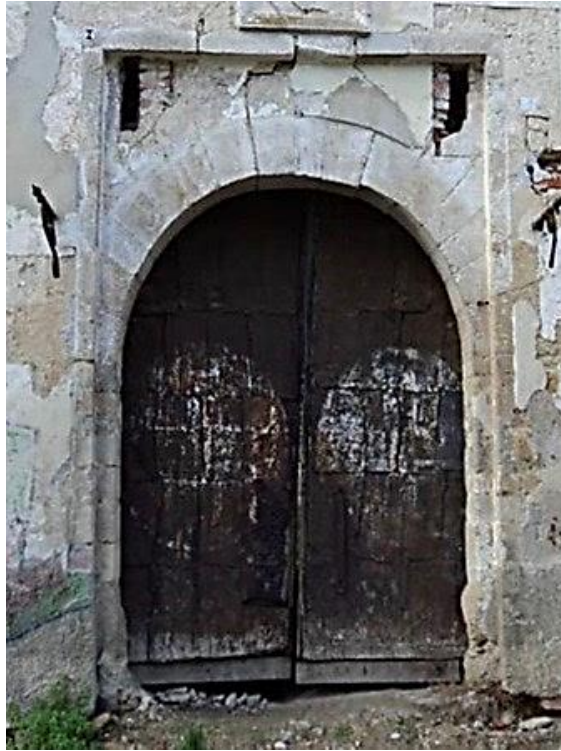
U kaštel se ulazilo kroz visoku ulaznu kulu iz koje se ulazilo direktno u unutarnje dvorište, kao i u današnjem dvorcu. Ulazna kula, četverokutnog oblika, izdvajala se unutar korpusa kaštela svojim volumenom i oblikovanjem kao izrazito fortifikacijski element koji je bio karakterističan za kasni srednji vijek. U prvoj građevnoj fazi kula je imala najmanje tri etaže i krovšte, a to je jasno vidljivo na sjeveroistočnom bočnom zidu kule koji je u potpunosti sačuvan do te visine.¹⁰⁸ Glavni ulaz i izlaz veže ulazne kule oblikovani su kao polukružni otvori s kamenim okvirima dovratnika, a izvornu formu zadržali su sve do danas. Na glavnom pročelju nalazi se portal koji se nalazi unutar uvučenog pravokutnog polja koje je, kao i glavni ulaz kule, obrubljen kamenim okvirom. Na to pravokutno polje prislanjao se most kada bi se podizao, pa se iz tog razloga u gornjim uglovima pravokutnika nalaze otvori sa sačuvanim koloturima mehanizma podiznog mosta, a uz pete luka sačuvani su vrlo istaknuti, zaobljeni kameni kolobrani. Način oblikovanja oba otvora, ulazne kule i glavnog pročelja, te profilacije njihovih kamenih okvira na dvorišnoj strani imaju stilska obilježja kasne gotike.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto, str. 39.

¹⁰⁸ Isto, str. 40.

¹⁰⁹ Isto.

Slika 11. Kasnogotički ulazni portal, južno pročelje

Visine etaža u kuli, dvorane na prvom katu i veže u prizemlju su nešto više od visine prostorija u krilima. Zbog različitih nivoa podova, dvorana iznad veže ulazne kule nema direktnu komunikaciju s krilima nego joj se pristupa posebnim stubištem na sjeveroistočnom bočnom zidu. Do danas je od tog izvornog stubišta ostao sačuvan jedan njegov uski dio unutar debljine obodnog zida. Stubište je započinjalo na nivou prvog kata, a do njega su vodile pomične ljestve. To je karakterističan primjer komunikacije prema srednjovjekovnim obrambenim kulama.¹¹⁰

Međustropna konstrukcija kaštela iz prve građevinske faze bila je drveni grednjak s ravnim podgledom. Takva konstrukcija bila je primijenjena u svim prostorijama kaštela, a do danas je djelomično sačuvana samo u sjeveroistočnom krilu. Dvorišna pročelja bila su rastvorena drvenim trijemovima s drvenim stubištima koji su se protezali duž dvorišnog pročelja na sjeveroistočnom, jugozapadnom i jugoistočnom krilu.¹¹¹ U sobe na katu ulazilo se s trijema i stubištima, a u podrumске prostorije direktno iz dvorišta. Unutarnji organizacija prostora bila je uređena niz prostorija smještenih između vanjskog i dvorišnog obodnog zida.¹¹²

¹¹⁰ Isto.

¹¹¹ Isto, str. 41.

¹¹² Isto.

Većina ulaznih i prozorskih otvora iz prve građevinske faze danas je zazidano, sačuvan je samo jedan izvorni ulaz u podrum iz dvorišta. U vanjskom obodnom zidu sjeveroistočnog krila pronađeni su zazidani ostaci prozorskih otvora iz ove faze izgradnje. Prozori prvog kata bili su manji od onih u kasnijim građevinskim preinakama, a prozorska niša zaključena plitkim lukom. Na glavnom pročelju, na prvom katu ulazne kule, također se nalazio prozor u klesanom kamenom okviru, od kojega je do danas sačuvana samo jednostavna dvostruko profilirana prozorska klupčica.¹¹³ U dvorišnom obodnom zidu jugozapadnog krila sačuvani su ostaci otvora za vrata i ložišta za peć. Tragovi izvornih pregrada među prostorijama nisu pronađeni.¹¹⁴

Vanjski i podrumski zidovi kaštela u prvoj fazi vjerojatno nisu bili cjelovito žbukani što je zaključeno na temelju toga što su prilikom istraživanja pronađeni samo dijelovi vapneno pješćane žbuke utisnute kao ispuna između kamenja.¹¹⁵ Za razliku od vanjskih i podrumskih zidova, unutrašnje prostorije na katu bile su žbukane finom vapneno pješćanom žbukom. Žbuka je bila nanošena nejednako te su površine bile neravno oblikovane jer su nanosi žbuke pratili formu kamenih zidova. Izvorna žbuka kaštela sondiranjem je pronađena u svim unutrašnjim prostorijama kata, a unutar prozorskih i vratnih niša na katu pronađene su i veće sačuvane površine prvobitne žbuke.¹¹⁶ Istom vrstom žbuke bila su žbukana i dvorišna pročelja, u prizemlju i na katu unutar drevnog trijema te ulazna kula. Svi zidovi bili su obojeni monokromnim vapnenim oslikom, bez koloristički ili plastički naglašenih detalja. Većim dijelom se radilo o bjelokosnobijeloj boji toniranoj oker ili sivim tonom, a oko otvora na dvorišnom zidu jugozapadnog krila te oko lučnih otvora ulazne veže sačuvan je tamno sivi ton vapnenog naliča.¹¹⁷ Što se pokrova tiče, kaštel je najvjerojatnije imao dvostrešno krovište, a ulazna kula visoko četveroslivno krovište otvorene strehe. Pokrov krovišta iz prve građevne faze nije poznat.¹¹⁸

4.2. Druga faza izgradnje (1592. – 1693.)

Krajem 16. stoljeća prvobitni kaštel Ivaniša Korvina je doživio drastične i najveće transformacije. U tom razdoblju kaštel je iz manje vlastelinske utvrde preoblikovan u renesansni utvrđeni grad s ugaonim cilindričnim kulama poznat kao tip *Wasserburg*. Prema dosad poznatim i istraženim arhivskim dokumentima, pretpostavlja se da je ovaj veliki građevinski zahvat,

¹¹³ Isto, str. 41-42.

¹¹⁴ Isto, str. 42.

¹¹⁵ Isto.

¹¹⁶ Isto.

¹¹⁷ Isto, str. 43.

¹¹⁸ Isto.

pregradnju kaštela u renesansnu utvrdu, izveo Toma II. Erdődy, ali je moguće da je pregradnju počeo već i njegov prethodnik Petar Erdődy.¹¹⁹ Kao što možemo zaključiti iz natpisa na kamenoj ploči pokraj glavnog ulaza, utvrda je vjerojatno dovršena 1592. godine. U prilog tome govori i kameni dovratnik prolaza između nižeg i višeg nivoa tavanskog prostora na kojem je tamno crvenom bojom upisana godina 1591., a cijeli dovratnik također je uokviren dvotračnim naslikanim tamno crvenim okvirom.¹²⁰ U korpusu današnjeg dvorca nalazi se značajan dio građevinske strukture iz druge faze izgradnje. Najviše informacija prema kojima je moguće pretpostaviti izvorni izgled renesansne utvrde iz 16. stoljeća sačuvano je u sjeveroistočnom krilu s dvije ugaone kule gdje je sačuvan dvokatni dio dvorca.¹²¹

Slika 12. Grb bana Tome Erdődyja s upisanom godinom 1592.

U drugoj građevnoj fazi na prvotni kaštel bili su dograđeni još jedan kat, četiri ugaone cilindrične kule te krovšte s visokim tavanskim prostorom u potkrovlju.¹²² Spojevi starije i nadograđene strukture iz druge faze i danas su vidljivi i međusobno se razlikuju po načinu zidanja,

¹¹⁹ Isto., str. 44.

¹²⁰ Isto.

¹²¹ Isto, str. 45.

¹²² Isto.

unutrašnjim komunikacijama prostorija i njihovoj opremi. U prizemlju dvorca, kao ni na ulaznoj kuli nisu pronađeni nalazi iz ove faze pregradnje dvorca.¹²³

U dvorac se ulazilo na isti način kao i u prvotni kaštel, preko pomičnog mosta kroz vežu ulazne kule izravno u unutarnje dvorište. Dvorac je imao gospodarske sadržaje u podrumu, stambeni prostor na katovima, a ulazna kula te novosagrađene ugaone kule i polukat u visokom potkrovlju imali su obrambenu funkciju.¹²⁴ Kao i u izvornom kaštelu, komunikacija između dvorišta te vanjskih i unutrašnjih prostora na katovima odvijala se putem drvenog stubišta i trijemova uz dvorišna pročelja. Ostaci drvenih greda koje su nosile konstrukciju trijema sačuvane su unutar zidova, a u svim ostalim prostorijama međustropna konstrukcija bila je drveni grednjak s ravnim podgledom te su ostaci ovih konstrukcija također sačuvani do danas i vidljivi u ruševnim dijelovima dvorca.¹²⁵ Visina dograđenog drugog kata nešto je veća od izvornih etaža, prizemlja i prvog kata. Ni organizacija prostorija u krilima nije se mijenjala u odnosu na onu iz kaštela. Vrata i prozori prostorija bili su drugačijih dimenzija i oblikovanja u odnosu na izvornik, ali su oni danas zazidani unutar postojećih zidova. Prozorske niše i otvori vrata prvotnog kaštela prilikom ove pregradnje bili su zazidani te su otvoreni novi otvori, istovjetni na prvom i drugom katu, a bili su ravnih bočnih stranica te segmentno ili elipsoidno zaključeni.¹²⁶

¹²³ Isto.

¹²⁴ Isto.

¹²⁵ Isto.

¹²⁶ Isto.

Slika 13. Zazidani vratni otvor iz druge faze izgradnje, prvi kat

Reprezentativni stambeni prostori bili su opremljeni detaljima od klesanog kamena, a dijelovi takve opreme ostali su sačuvani u sjeverozapadnom krilu. Također, od opreme se u ovim prostorima nalazio i velik broj kamenih spolija koje su kasnije, prilikom treće faze izgradnje dvorca, uzidane u pregradne zidove. Neki od dijelova opreme koji su ostali sačuvani, a pronađeni su prilikom recentnih istraživanja su dijelovi kamene bifore i dva pravokutna prozorska okvira u dvorišnom obodnom zidu sjeverozapadnog krila, te ostaci pravokutnih okvira pronađeni na prvom i drugom katu nekadašnjeg dvokatnog krila, a koji su djelomično prekriveni arkadnim hodnikom iz kasnije faze pregradnje dvorca. Svi pronađeni okviri imaju stilske karakteristike renesanse te se radi o vrlo kvalitetnim primjercima klesanih profilacija.¹²⁷ Otvori u zoni podruma te u zoni potkrovnog etaže, etaže u ugaonim kulama i ispod krovne strehe u krilima bili su u funkciji obrane te su bili oblikovani primjereno toj funkciji. U podrumu su se tako nalazili pravokutni otvori s kratkim bočnim stranicama. Bili su konusno usječeni u masu zida sa suženim otvorom u obliku ključanice u sredini zida gdje su bile postavljene kamene puškarnice.¹²⁸

Cijeli tavanski prostor bio je isključivo u obrambenoj funkciji. Čitav prostor tavana bio je međusobno povezan kroz sva krila i kule u obliku i funkciji ophoda. Uz čitav ophod bile su na vanjskim obodnim zidovima smještene puškarnice, i u ugaonim kulama, ali i u prostorima krila.

¹²⁷ Isto, str. 46.

¹²⁸ Isto, str. 47.

U zidovima cilindričnih kula ugrađene su manje niše koje su imale sjedalo za stražu i otvor puškarnice te veće niše koje su bez sjedala i imale su po dva otvora puškarnice. U prostorijama tavanskog ophoda otvori vrata imali su okvire od klesanog kamena u stilu kasne gotike, za razliku od novih, reprezentativnih i suvremenih renesansnih detalja u stambenom dijelu utvrde.¹²⁹ Istaknutu fortifikacijsku ulogu, osim ugaonih kula, tada je još imala i ulazna kula koja je do kraja 17. stoljeća sigurno imala još najmanje dvije etaže i krov.¹³⁰

Slika 14. Niša sa sjedalom za stražu i puškarnica, potkrovlje sjeverne kule

Građa zidova renesansne utvrde slična je izvornoj građi iz prve faze izgradnje, a sastoji se od kamenih gromada različitih veličina s dijelovima opeke i ispunama od lomljenog kamena i opeke. Razlika između ove dvije građevne faze jasno je vidljiva na spoju kula s obodnim zidom gdje su kule uz prizemlje i prvi kat prislonjene, a s dozidanim drugim katom su vezane zidanjem „na češalj“.¹³¹

U drugoj građevnoj fazi sva su dvorišna pročelja i unutrašnji prostori bili ožbukani novim slojem žbuke i obojeni. Korištena je vapneno pješćana žbuka koja je bila nešto glađa od prvotne žbuke, ali kao i prvotna žbuka, ni ova nije bila nanošena jednoliko, a osobito je to vidljivo u prostorima obrambene funkcije (kule i potkrovnja etaža) gdje je ona bila znatno nepravilnije i grublje nanošena nego u stambenom prostoru. Sve ožbukane plohe bile su obojene jednako kao i

¹²⁹ Isto.

¹³⁰ Isto, str. 48.

¹³¹ Isto.

u prvoj fazi, monokromnom, vapnenom, bjelokosno bijelom ili tamnim, oksidiranim okerom. Jedino u prostoru podruma i na vanjskim zidovima dvorca nisu pronađeni slojevi žbuke i boje iz ove građevne faze.¹³² Vrsta i pokrov krovišta druge građevne faze nije poznat.

4.3. Treća faza izgradnje (1693. – 18. stoljeće)

Treća faza izgradnje, odnosno pregradnje ovog objekta obuhvaća zahvate izvedene u dva navrata, 1693. godine te tijekom 18. stoljeća.¹³³ Godine 1692. došlo je do diobe posjeda i utvrde između praunuka bana Tome II., Aleksandra s jedne strane te Jurja i Kristofora s druge strane.¹³⁴ Povodom toga uslijedile su značajne promjene u izgledu građevine. Tadašnja renesansna obrambena utvrda velikim zahvatom je preoblikovana u stambeni reprezentativni feudalni dvorac ranobaroknih stilskih karakteristika, no fortifikacijska obilježja i uloga ipak su zadržani. Do ove adaptacije je došlo, kao što je već rečeno, zbog podjele građevine na dva vlasnička djela pa je bilo potrebno prostorno i funkcionalno preoblikovati i prilagoditi objekt. Važan razlog adaptacije bilo je i povećanje komfora stanovanja uređivanjem stambenih prostorija te prenamjenom fortifikacijskih prostora u stambene gdje god je to bilo moguće.¹³⁵ Tako je podrum u ovoj građevnoj fazi prenamijenjen u gospodarski prostor, a prvi i drugi kat zajedno s ugaonim kulama bili su isključivo stambeni prostori. Bez većih izmjena ostali su ulazna kula i potkrovlje. Ovaj veliki zahvat i adaptacija građevine dovršeni su 1693. godine o čemu svjedoči slikana kartuša s upisanom navedenom godinom koja se nalazi između prvog i drugog kata sjeveroistočnog krila. Ostaci perimetralnih zidova srušenog drugog kata nad tri krila dvorca danas su sačuvani kao visoki nadozidani tavanski prostor u kojem su sačuvani dijelovi niša prozorskih otvora te ostaci izvorne žbuke i boje iz treće građevne faze.¹³⁶

¹³² Isto, str. 49.

¹³³ Isto.

¹³⁴ Bedić, 1996., 50.

¹³⁵ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012., str. 49-50.

¹³⁶ Isto, str. 50.

Slika 15. Slikana kartuša s upisanom godinom 1693., sjeveroistočno krilo

Izvorni izgled ranobaroknog dvorca iz 17. stoljeća ostao je zabilježen na arhitektonskoj snimci postojećeg stanja dvorca koju je izradio zagrebački arhitekt Bartol Felbinger.¹³⁷ On je 1820. godine, neposredno prije rušenja dijelova dvorca iz treće građevne faze, napravio ovu snimku kao dio arhitektonske dokumentacije koja je bila potrebna za željenu provedbu sanacije dvorca u tom vremenu. Na snimci je ucrtan presjek kroz sve etaže jugozapadnog krila te su vidljivi detalji koji se poklapaju s onima u sačuvanom dvokatnom sjeveroistočnom krilu s kulama, a to su: temelji, svođeni podrum, svođeni arkadni hodnici prvog i drugog kata, visina etaža prvog i drugog kata te potkrovlja koji su svi imali drvenu međustropnu konstrukciju s ravnim podgledom. Također, na Felbingerovoj snimci ucrtan je i tlocrt podruma jugozapadnog krila zajedno sa zapadnom i južnom kulom koji danas više ne postoje. U stambenom dijelu dvorac je imao nekoliko manjih i većih podruma, kupaonicu, kapelu i tamnicu.¹³⁸

Ulazna kula ostala je sačuvana u svom izvornom korpusu kakav je imala još krajem 15. i početkom 16. stoljeća kad je građen prvobitni kaštel. U najvećoj dvorani nalazile su se oružana i straža, a na etaži iznad oružane bilo je zvono i sat.¹³⁹ Osim ulazne kule, kao element tvrđave ostao je sačuvan i pomični most te jarak s vodom oko dvorca. Budući da je građevina prilikom ove adaptacije dobila reprezentativne karakteristike i dijelove, tada su prilikom gradnje, osim manjih i

¹³⁷ Isto.

¹³⁸ Isto.

¹³⁹ Isto.

većih gromada kamena pomiješanih s opekom u nepravilnom rasteru, bili ugrađivani i dijelovi od klesanog kamena, a dio arhitektonskih elemenata bio je i koloristički naglašen.¹⁴⁰

U dvorištu su na sjeveroistočnom i jugozapadnom pročelju kroz prizemlje te dva kata izvorni drveni trijemovi bili zamijenjeni novim zidanim svodnim arkadnim trijemovima.¹⁴¹ Trijemovi su nosili kameni toskanski stupovi jednostavnih profilacija, a arhitektonska plastika trijemova imala je crvene i antracit slikane detalje što je bilo karakteristično i često upotrebljavano na renesansnim građevinama 17. stoljeća. Arkadni hodnici bili su presvođeni križnim svodovima, a u prizemlju jugozapadnog krila se trijem oslanjao na niz poprečnih zidova povezanih bačvastim svodovima. Razdjelni vijenci između etaža kao i lica lučnih otvora arkada bili su naglašeni urezanom linijom u svježu žbuku i obojeni „bolusroth“ crvenom bojom na sjeveroistočnom dvorišnom pročelju, a antracit sivom na jugoistočnom pročelju.¹⁴² Razlog zašto su pročelja obojena različitim bojama leži u tome što je diobom objekta na dva vlasnika svaki vlasnik htio na svoj način obilježiti i naglasiti svoj dio dvorca.

¹⁴⁰ Isto, str. 51.

¹⁴¹ Isto.

¹⁴² Isto.

Slika 16. Arkadni trijemovi iz treće faze izgradnje, sjeveroistočno dvorišno pročelje

U podrumске просторе ulazilo se direktno iz dvorišta u sva tri krila, a komunikacija prema katovima odvijala se putem dva jednokraka stubišta koja su se nalazila uz dvorišni obodni zid, lijevo i desno od ulazne veže. U veće prostorije na katovima ulazilo se direktno iz arkadnih hodnika, dok su manje prostorije bile međusobno povezane vratima. Na spojevima krila nalazila su se velika predsoblja u koja se također ulazilo direktno iz arkadnog hodnika, a iz tih predsoblja se pak razvijala komunikacija prema krilima i svim etažama budući da su u dva predsoblja, na spoju jugoistočnog i sjeveroistočnog te sjeveroistočnog i sjeverozapadnog krila, bila ugrađena unutrašnja stubišta za katove. Stubište iz prvog navedenog predsoblja bilo je u funkciji sve do njegova nedavna urušavanja¹⁴³, a drugo je vidljivo na arhitektonskoj snimci postojećeg stanja dvorca koju je 1820. godine napravio Bartol Felbinger.¹⁴⁴ Na prvom i drugom katu sjeverozapadnog krila nalazile su se dvije velike prostorije koje su svojom površinom zauzimale čitav prostor krila između dva predsoblja u uglovima krila. U veliku prostoriju iznad veže u ulaznoj

¹⁴³ Nije poznato kad se navedeno stubište urušilo, ali svakako je postojalo za vrijeme provođenja radova zaštite i obnove na dvorcu 90-ih godina 20.stoljeća.

¹⁴⁴ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012., str. 52.

kuli ulazilo se putem jednokratnog stubišta koje je, zbog razlika u visini etaže između ulazne kule i krila dvorca, bilo vrlo kratko i vodilo je s prvog kata sjeveroistočnog krila.¹⁴⁵

U ovoj građevinskoj fazi sve podrumске prostorije bile su presvođene križno bačvastim ili bačvastim svodovima sa šiljastim susvodnicama koji se oslanjaju na vlastite stupce.¹⁴⁶ Ugaone kule bile su svođene kupolastim svodom također sa šiljastim susvodnicama koje su bile urezane ovisno o poziciji i dimenzijama otvora. Prilikom ove pregradnje, stropna konstrukcija između drugog kata i tavana bila je povišena kako bi se dobilo što više svjetla. Na prvom katu bile su presvođene samo reprezentativne prostorije. Tako je velika prostorija koja je smještena s južne strane ulazne kule, a koja je vjerojatno služila kao dvorska kapela, bila presvođena križno bačvastim svodom. Velika prostorija u sjeverozapadnom krilu koja je nazivana „palačom“ presvođena je bačvastim svodom s lomljenim susvodnicama, a druga „palača“ u sjeveroistočnom krilu bila je presvođena s poprečno postavljenim bačvastim svodovima sa spojenim uskim susvodnicama.¹⁴⁷ Prvi kat sjeverne ugaone kule također je bio presvođen, a ostali stropovi u drugim kulama prilikom ove adaptacije bili su malo sniženi kako bi se izjednačili sa susjednim prostorijama te su završeni međustropnom konstrukcijom s ravnim podgledom.

Slika 17. Bačvasti svod sa spojenim susvodnicama, prvi kat sjeveroistočnog krila

¹⁴⁵ Isto.

¹⁴⁶ Isto.

¹⁴⁷ Isto, str. 53.

Prilikom adaptacije u 17. stoljeću, sve prostorije na katovima bile su preoblikovane, izvedeni su novi vratni i prozorski otvori na novim pozicijama kao i novi pregradni zidovi.¹⁴⁸ Nove prozorske niše bile su konusno usječene i segmentno zaključene, a bile su puno više i šire od starijih. Sačuvane su u sjeveroistočnom krilu i ugaonim kulama. Otvori vrata su također bili viši i širi od prethodnih i imali su drvene okvire izuzev onih u reprezentativnim prostorijama koji su imali okvire od klesanog kamena. Jedan takav profilirani kameni okvir vrata sačuvan je u predsoblju između sjeverozapadnog i sjeveroistočnog krila, a na ulazu iz arkadnog hodnika u ovo predsoblje sačuvan je i jedan kameni prag.¹⁴⁹ Na temelju sačuvanih kamenih detalja pretpostavlja se da su predsoblja i arkadni hodnici bili popločeni kamenom. Vanjski okviri prozora u prizemlju i na katovima vjerojatno su bili kameni, ali jednostavno oblikovani, bez profilacija, već su bili plitko istaknuti izvan ravnine zida. Na drugom katu sjeveroistočnog krila djelomično je sačuvano nekoliko prozorskih okvira iz ove građevinske faze. Prozori podrumskih prostorija u ovoj su fazi imali na pročeljima manje pravokutne otvore s okvirima od klesanog kamena, također bez profilacija.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Isto.

¹⁴⁹ Isto, str. 54.

¹⁵⁰ Isto.

Slika 18. Kameni okvir vrata iz treće faze izgradnje, sjeverozapadno krilo

Tijekom adaptacije u 17. stoljeću cijeli je objekt dobio novi sloj žbuke, a i vanjska pročelja su po prvi put cjelovito ožbukana.¹⁵¹ Ova žbuka bila je nanošena pravilnije od prethodnih slojeva, ali nepravilni nanosi ipak su još uvijek dosta izraženi i vidljivi. Kao i u prethodnim fazama, i u ovoj adaptaciji korištena je vapneno pješčana žbuka. Iz ove građevne faze žbuka je sačuvana na velikoj površini vanjskog pročelja ispod novije žbuke iz četvrte faze izgradnje, a na dvorišnim pročeljima najviše žbuke iz 17. stoljetnog zahvata sondiranjem je pronađeno na dvokatnom sjeveroistočnom krilu te oko ostakljenih arkada na jugozapadnom krilu.¹⁵² Zidovi su bili obojeni bjelokosno bijelom bojom, a pojedini arhitektonski elementi bili su posebno koloristički naglašeni, kao što su primjerice detalji lukova i razdjelnih vijenaca na unutrašnjim pročeljima bili obojeni „bolusroth“ crvenom ili antracit crnom bojom. Na vanjskom pročelju koloristički je istaknuta ulazna kula s ulaznim portalom. Na poziciji bridova ulazne kule, u vertikalnom nizu od prizemlja do krova, naslikani su ugaoni kvadri, a oko pravokutnog kamenog okvira naslikan je još jedan okvir u „bolusroth“ crvenoj nijansi. U toj nijansi bila su naslikana i dva prozorska okvira na drugom katu sjeverne ugaone kule.¹⁵³ S obzirom na to da je prostor ugaonih kula djelomično

¹⁵¹ Isto, str. 55.

¹⁵² Isto.

¹⁵³ Isto.

prenamijenjen u stambeni prostor, prijašnji otvori koji su imali fortifikacijsku ulogu i karakter u ovoj građevnoj fazi su zatvoreni, a otvoreni su novi, na pozicijama prikladnijim za stanovanje. Krovnište dvorca u krilima je najvjerojatnije bilo dvostrešno, u kulama stožasto, a podgled je bio otvorena streha kakva je sačuvana na sjeveroistočnom krilu i na ugaonim kulama.¹⁵⁴

Slika 19. Sjeverna kula s detaljem naslikanog prozorskog okvira u razini drugog kata

Kada bi izdvojili i na jedno mjesto stavili najznačajnije građevinske zahvate i preinake koje su se dogodile adaptacijom građevine u 17. stoljeću bile bi to: preoblikovanje dvorišnih pročelja, zamjena drvenih trijemova zidanim svođenim arkadnim trijemovima, svođenje cijelog podruma, svođenje reprezentativnih prostorija na katovima, koloristička obrada pročelja te promjena položaja i veličine otvora na pročeljima.

Tijekom 18. stoljeća dvorac je uglavnom ostao neizmijenjen u gabaritima i volumenu. Ipak, značajnije preinake u ovom stoljeću izvedene su u interijeru, ponajviše u kružnim prostorijama istočne kule te u susjednim prostorijama na prvom i drugom katu. Ovi stambeni prostori dvorca

¹⁵⁴ Isto.

su barokizirani na način da im je dodana reprezentativna *stucco* dekoracija.¹⁵⁵ U sredini stropova izvedeni su istaknuti profilirani vijenci u čijim su konkavno-konveksno-vitičastim poljima jasno vidljivi kasnobarokna forma i stil. Takvi vijenci vjerojatno su bili izvedeni u većini prostorija drugog kata, ali na žalost, nisu ostali sačuvani. Ova *stucco* dekoracija bila je obojena svijetlo sivom bojom, a nejednoliko raspoređeni pigment stvarao je dojam živosti dekoracije što je karakteristika baroknog stila. Tijekom 18. stoljeća došlo je i do promjene stolarije, u unutrašnjim prostorijama bili su ugrađeni novi drveni okviri. U pojedinim prostorijama ostali su sačuvani dijelovi drvenih vrata s kasnobaroknim dekorativnim detaljima na drvenim ukladama.¹⁵⁶

4.4. Četvrta faza izgradnje (1836. – 1987.)

Četvrta i zadnja faza u kojoj je došlo do značajnog preoblikovanja građevine je faza rušenja dijela građevine i sanacije ostataka. Uvidom u arhivske podatke te provedenim istraživanjima tla i građe, otkriveno je da je dvorac početkom 19. stoljeća bio u jako lošem, derutnom stanju. Najveći uzrok za takvo stanje dvorca bilo je slijeganje tla što je dovelo do pomicanja i urušavanja pojedinih sklopova građevine.¹⁵⁷ Do slijeganja tla vjerojatno ne bi došlo da godine 1812. iz nepoznatog razloga nije ispuštena voda iz jarka oko dvorca što je u konačnici izmijenilo karakteristike tla u kojem su ukopani temelji dvorca.

Tadašnji vlasnik, Juraj Erdódy razmišljao je o sanaciji tada još uvijek dvokatnog dvorca, a projekt sanacije i adaptacije bio je povjeren zagrebačkom arhitektu Bartolu Felbingeru koji je 1822. godine napravio dvije varijante preoblikovanja dvorca. Felbinger je planirao prigradnju dviju srušenih ugaonih kula te to pročelje oblikovati u stilu klasicizma.¹⁵⁸ No, zbog nedostatnih financijskih sredstava niti jedna Felbingerova zamisao nije izvedena, već se vlasnik odlučio za jednostavnije i jeftinije rješenje kakvo vidimo i danas.¹⁵⁹ Veliki dio dvorca koji je bio znatno oštećen ili ruševan, u ovoj sanaciji bio je snižen za jedan kat. U oblikovanju 17. stoljeća sačuvani su sjeveroistočno krilo, sjeverna i istočna ugaona kula te manji dijelovi sjeverozapadnog i jugoistočnog krila koji se vežu uz navedene kule. Ulazna kula također je bila snižena te je od nje ostao sačuvan samo sjeverni bočni zid u punoj visini do krovišta. Na dvorišnoj strani sjeveroistočnog krila, koje je jedino zadržalo dva kata, spuštena je i snižena krovna streha.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Isto, str. 56.

¹⁵⁶ Isto.

¹⁵⁷ Isto, str. 57.

¹⁵⁸ Dobronić, 1975., 156.

¹⁵⁹ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012., str. 57.

¹⁶⁰ Isto.

Volumen dvorca kakav je bio u 17. stoljeću, uklanjanjem i rušenjem pojedinih dijelova i sklopova dvorca bio je dosta umanjen. Ipak, volumen je građevini djelomično vraćen ugradnjom novih građevinskih sklopova. Vanjska i unutrašnja pročelja su dobila novo oblikovanje, stubišta te krovništa. Nakon rušenja zapadne i južne ugaone kule, spojevi krila bili su završeni pod pravim kutom, a svi srušeni dijelovi dvorca poravnani do visine prvog kata te im je napravljeno novo dvoslivno krovnište.¹⁶¹ Ispod krovništa se nalazio visoki tavanski prostor.

Do najvećih izmjena došlo je u jugozapadnom krilu koje je bilo u izuzetno lošem stanju. Obodni zidovi su u velikoj mjeri popravljani i nadozidani opekama. Osim vanjskih zidova i pročelja, obnavljala se i unutrašnjost dvorca. Sve prostorije prvog kata dobile su nove svodove i to češke svodove zidane od opeke koji su bili vrlo popularni u to vrijeme i često su bili u upotrebi od kraja 18. do sredine 19. stoljeća.¹⁶² U tavanskim prostorima su stari svodovi negdje popravljani novim zidovima od opeke, a negdje su, gdje su oštećenja bila teža, zidani čitavi novi svodovi. Osobito je to bio slučaj na spojevima krila. Ulazna veža također je dobila novi bačvasti svod elipsoidnog presjeka.¹⁶³

Slika 20. Češki svod, prvi kat jugozapadnog krila

Ovom su adaptacijom novi i potpuno drugačiji izgled dobila i dvorišna pročelja. Arkade na sjeveroistočnom krilu u potpunosti su zazidane zidom od opeke, a razlog za ovakav zahvat je

¹⁶¹ Isto, str. 58.

¹⁶² Isto.

¹⁶³ Isto, str. 59.

vjerojatno bila statička ugroženost. U svako arkadno polje ugrađen je po jedan pravokutni prozor, a zidovi su dodatno učvršćeni s četiri zidana kontrafora do visine drugog kata. U jugoistočnom krilu su izvorne arkade hodnika na prvom katu ostale sačuvane, ali na njih se pod pravim kutom nadovezao novoizgrađeni parapetni zid koji je zatvorio dva starija jednokraka stubišta koja su se od ulazne veže račvali lijevo i desno uz dvorišno pročelje jugoistočnog krila.¹⁶⁴ Ovaj novopodignuti zid natkriven je jednostrešnim krovom te je rastvoren nizom elipsoidnih arkadnih otvora u klasicističkom stilu u zoni prvog kata. Stupovi koji nose lučne otvore imaju jako naglašeni entasis i dosta pojednostavljenu profilaciju u odnosu na starije, 17. stoljetne toskanske stupove. Jednakim arhitektonskim elementima sagrađeno je i novo vanjsko jednokrako stubište u sjeverozapadnom kutu dvorišta, na spoju sjeverozapadnog i sjeveroistočnog krila, koje je vodilo na prvi kat. Preoblikovanje izgleda dvorišnih pročelja izvedeno je kako bi se stariji sklopovi dvorca estetski i funkcionalno uskladili s novoizgrađenim dijelovima krila.¹⁶⁵

Slika 21. Dvorišno pročelje jugoistočnog krila sa izgrađenim parapetnim zidom nad arkadama prvog kata, 1948., fototeka Konzervatorskog odijela u Zagrebu

¹⁶⁴ Isto.

¹⁶⁵ Isto.

Slika 22. Dvorišno pročelje sjeveroistočnog krila, zazidane arkade umjesto kojih su probijeni novi prozorski otvori, 1962., fototeka Konzervatorskog odjela

U interijeru je također došlo do određenih promjena. Gotovo u svim prostorijama bila su ugrađena nova vrata većih dimenzija te velike prozorske niše. Osim vrata, u velikoj su mjeri promijenjene veličine i izgled prozorskih otvora. Manji prozori iz prve faze izgradnje bili su znatno prošireni u velike pravokutno zaključene niše koje su s vanjske strane bile zatvorene pravokutnim prozorskim okvirima. Novi izgled dobio je i prozor iznad glavnog ulaza u dvorac. Tadašnji pravokutni prozor dobio je polukružni, segmentno zaključeni vanjski okvir napravljen u žbuci.¹⁶⁶ Bočni odsječci segmentnog luka bili su zatvoreni rebrenicama što je bio čest detalj u arhitekturi klasicizma prve polovice 19. stoljeća. Novi prozorski okvir iznad glavnog ulaza naslonjen je na izvornu kamenu klupčicu iz prve faze izgradnje kojoj je s donje strane nadodan zaobljeni profil u žbuci.

¹⁶⁶ Isto, str. 60.

Slika 23. Prozor iznad glavnog ulaza, preoblikovan u četvrtoj fazi izgradnje

Prilikom ove sanacije i adaptacije dvorca, sva unutrašnja i vanjska pročelja bila su nanovo ožbukana i obojena čime je postignuto povezivanje i estetsko usklađivanje starih i novoizgrađenih dijelova dvorca. Žbuka je, kao i u svim prijašnjim fazama, bila vapneno pješćana, ali za razliku od prijašnjih žbuka koje su bile nejednoliko nanošene, u ovoj fazi ona je bila glatka i napeta, pravilne forme. Sva pročelja su obojena bjelokosnom bojom koja je bila tonirana smeđecrvenim tonom („oxid rotocker“, oksidirani crveni oker), dok su interijeri bili obojeni čistom bjelokosnom bijelom bojom.¹⁶⁷

Adaptacija dvorca, odnosno četvrta faza izgradnje, dovršena je 1836. godine o čemu svjedoči ploča s natpisom iznad glavnog ulaza dvorca. Na ploči je upisano ime i titule tadašnjeg vlasnika, grofa Jurja Erdődy te godina 1836. Detalji oblikovanja svodova, lukova, arkada, prozorskih i vratnih otvora te krovništa imaju obilježja klasicizma, stila koji je prevladavao u arhitekturi prve polovice 19. stoljeća.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Isto.

¹⁶⁸ Isto, str. 57.

4.5. Adaptacije i sanacije dvorca krajem 20. stoljeća

Od posljednje sanacije i adaptacije 1836. godine, nekih značajnijih radova i adaptacija na dvorcu nije bilo sve do 30-ih godina prošlog stoljeća kad je dvorac otkupila država od tadašnjeg vlasnika Aleksandra Ehrmanna.¹⁶⁹ Tada su izvedene određene pregradnje te je dvorac u više navrata adaptiran za različite sadržaje sve do 90-ih godina 20. stoljeća (đački dom, dječji logor u vrijeme NDH,¹⁷⁰ Gradski muzej, ugostiteljski objekti, stanovi).¹⁷¹ Svaka adaptacija nosila je sa sobom promjenu rasporeda prostorija, zatvaranje postojećih i otvaranje novih otvora, ugrađivanje sanitarnih čvorova te raznih pomoćnih uređaja. Sve to je dosta uništilo povijesnu strukturu dvorca te je zbog toga 80-ih godina 20. stoljeća pokrenuta obnova dvorca.

Konzervatorsko dokumentiranje dvorca Erdődy u Jastrebarskom započelo je 1981. godine kad je izrađena prva arhitektonska snimka, odnosno, detaljna snimka krovišta te snimka tlocrta svih etaža. Godine 1985. Grad Jastrebarsko naručio je izradu projekta sanacije i revitalizacije dvorca od tvrtke APZ- Zagreb.¹⁷² Voditeljica projekta bila je dipl. arh. Maja Šah Radović, a projekt je sadržavao sve projektne faze i projektne instalacije. Prema tom projektu djelomično je izveden zatečeni građevinski zahvat. Tom prilikom izvedeno je i geotehničko istraživanje koje je pružalo podatke o dubini i obliku temelja, a također su provedena i djelomična konzervatorsko-restauratorska istraživanja¹⁷³ na temelju kojih su dobiveni podaci o nalazima vidljivim tijekom zahvata, odnosno, nakon otvaranja konstrukcija dvorca.¹⁷⁴ Između 1987. i 1991. godine započet je stabilizacijski zahvat koji su obuhvaćali izvedbu armirano-betonskih prstenova u temeljima, učvršćenje stupova arkadnih trijemova, izvedbu armirano-betonskih podloga iznad svodova te je uklanjanje dijela drvenih grednjaka umjesto kojih se predviđalo izvesti armirano- betonske ploče.¹⁷⁵ Neposredno pred početak ovog građevnog zahvata iz dvorca su bili iseljeni svi sadržaji i od tada je dvorac potpuno izvan funkcije. Radovi su bili prekinuti početkom 1990-ih te nisu

¹⁶⁹ Isto, str. 62.

¹⁷⁰ Dobronić, 1975., 157.

¹⁷¹ Grad Jastrebarsko, Upravni odjel za gospodarstvo i fondove Europske unije (Dalje: HR-UOGFEU-J), *Idejni projekt*, Rekonstrukcija dvorca Erdődy u Jastrebarskom, „Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom kao brownfield lokacije“, Capital Ing d.o.o., prosinac 2012., str. 33.

¹⁷² HR-MKM-UZKB-KOZG, Građevinski projekt, *Sanacija i revitalizacija dvorca Erdody u Jastrebarskom*, Maja Šah Radović, APZ, Zagreb, 1985.

¹⁷³ Konzervatorsko- restauratorska istraživanja na dvorcu Erdődy u Jastrebarskom 1987. godine izvršili su dr. Vladimir Marković kao voditelj istraživanja, akademski konzervator Egidio Budićin te akademski slikar-restaurator Zlatko Bielen

¹⁷⁴ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012., str. 35.

¹⁷⁵ Isto, str. 101.

nastavljani zbog nedostatka financijskih sredstava. Građevina je od tada prepuštena devastaciji i propadanju uslijed neodržavanja i konstrukcija načetih započetim radovima. Za potrebe *Projekta obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom*, tijekom lipnja i srpnja 2012. godine provedena su arheološka i konzervatorsko-restauratorska istraživanja koja su donijela najviše podataka potrebnih za interpretaciju faza izgradnja, vrednovanje sklopova, ocjenu očuvanosti i izradu konzervatorskih smjernica za obnovu dvorca.¹⁷⁶

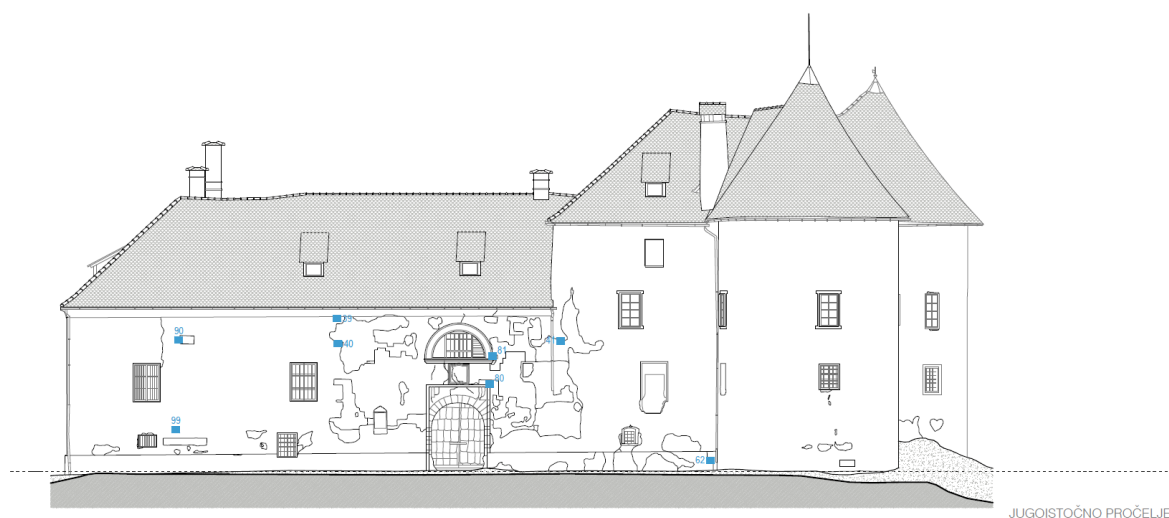
¹⁷⁶ Pregled stanja građevine i konzervatorsko- restauratorska istraživanja za potrebe izrade *Projekta obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* tijekom 2012. godine proveli su: konzervator-restaurator Vjekoslav Varšić, dip. arheolog Josip Burmaz i dipl. arheolog Dženi Los

5. OČUVANOST ARHITEKTONSKO-GRADITELJSKIH SVOJSTAVA DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM

U ovome poglavlju bit će više riječi o trenutnom stanju dvorca Erdődy u Jastrebarskom, odnosno o očuvanosti njegovih arhitektonsko-graditeljskih svojstava u vidu arhitektonsko-prostornih obilježja, konstrukcije i građevnih obilježja, očuvanosti unutrašnjosti, oblikovanja i obrade pročelja te trenutne funkcije i namjene dvorca.

5.1. Arhitektonsko-prostorna obilježja

Dvorac Erdődy u Jastrebarskom nalazi se na nekadašnjem vlastelinskom posjedu obitelji Erdődy, a zajedno s okolnim perivojem, zgradom uprave imanja i žitnicom čini cjelinu. Perivoj s dvorcem i pripadajućim gospodarskim zgradama prostire se na 34.889 m² ukupne površine, a površina samog dvorca iznosi 2.007 m². Dvorac je smješten u sjevernom dijelu perivoja uz potok Reka. Osnovni volumen dvorca danas je podijeljen u dvije cjeline. Prvu cjelinu čini viši, sjeverni dio dvorca čiji je izgled odredila treća faza izgradnje. Sjeverni dio sastoji se od prizemlja, prvog i drugog kata, sniženog prostora trećeg kata i otvorenog drvenog krovništva. Drugu cjelinu predstavlja niži, južni dio dvorca čije su karakteristike nastale za vrijeme četvrte faze izgradnje. Ovaj dio dvorca se sastoji od prizemlja, prvog kata te prostora krovništva.

Slika 24. Jugoistočno pročelje, nacrt postojećeg stanja, 2021.

Prema izvornim arhitektonsko-prostornim obilježjima dvorac Erdődy pripada tipu kasnosrednjovjekovnih kaštela pravilnog četverokutnog tlocrta s četiri krila koja zatvaraju

unutarnje dvorište te je imao centralno postavljenu ulaznu kulu. Ovaj prvobitni prostorni koncept i danas je sačuvan unutar osnovnih tlocrtnih gabarita.¹⁷⁷ U drugoj graditeljskoj fazi, kaštelu su bile nadograđene četiri cilindrične ugaone kule koje izlaze izvan primarnog tlocrta od kojih su do danas sačuvane dvije. Također, tada je bio dograđen i stambeni prostor drugog kata te potkrovná treća etaža. Iz te faze sačuvan je kontinuitet pozicije glavnog ulaza u objekt koji je smješten u prizemlju centralno postavljene ulazne kule na jugoistočnom pročelju.¹⁷⁸ Kroz ulaznu vežu dolazi se do unutarnjeg dvorišta. Iz druge faze ostala je sačuvana i osnovna prostorna organizacija koju čine prostorije pravilno nanizane uzduž krila, međusobno odvojene pregradnim zidovima. Naknadnim pregrađivanjima i adaptacijama, posebice u trećoj fazi izgradnje i drugoj polovici 20. stoljeća, došlo je do podjele pojedinih prostora na više manjih prostorija. Krila su međusobno bila povezana trijemovima na dva nasuprotna krila. U prizemlju je ulaz u prostorije bio izravno iz unutarnjeg dvorišta, dok se u prostorije na katovima ulazilo iz arkadno rastvorenih hodnika.¹⁷⁹

Vertikalne komunikacije koje su izvorno bile smještene u nasuprotnim uglovima dvorca danas više ne postoje jer su srušene u pregradnjama i adaptacijama tijekom 20. stoljeća, a njihov točan položaj poznat je iz snimke postojećeg stanja iz 1981. godine, nastale prilikom pokretanja konzervatorsko-restauratorskih zahvata, te nacрта Bartola Felbingera nastalih 1820. i 1822. godine.¹⁸⁰ Bočno uz ulaznu vežu simetrično su bila postavljena jednokraka stubišta koja su vodila na prvi kat sjeveroistočnog i jugoistočnog krila dvorca. Veza između prvog i drugog kata odvijala se putem unutarnjih stubišta koja su se nalazila u predsobljima na uglovima dvaju krila dvorca, točnije na spoju sjeveroistočnog i jugoistočnog krila te jugozapadnog i sjeverozapadnog krila.¹⁸¹ Ostaci unutarnjih stubišta vidljivi su još u sjevernom dijelu dvorca dok su stubišta u južnom dijelu dvorca uklonjena prilikom sanacije dvorca u prvoj polovici 19. stoljeća, ali njihovo postojanje zabilježeno je na snimkama postojećeg stanja dvorca koje je napravio Bartol Felbinger 1820. godine. U prostorije ulazne kule ulazi se posebnim stubištem zbog razlike u visini podova u prostoru kule u odnosu na ostale prostore u dvorcu. Pristupno stubište za ulaz u ulaznu kulu bilo je smješteno uz sjeverni obodni zid kule.¹⁸² Razine podova i visine prostora neujednačene su i na etažama u ostalim krilima dvorca kao posljedica niza pregradnji i adaptacija kroz stoljeća.

¹⁷⁷ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorski elaborat*, 2021., str 109.

¹⁷⁸ Isto.

¹⁷⁹ Isto.

¹⁸⁰ Isto.

¹⁸¹ Isto, str. 59.

¹⁸² Isto.

U južnom dijelu dvorca je nad prostorom prvog kata iznad zidanih svodova u 19. stoljeću bilo izvedeno dvostrešno otvoreno drveno krovište u sustavu dvostruke visulje.¹⁸³ U sjevernom dijelu dvorca je sačuvano drveno krovište iz starijih faza izgradnje koje je izvedeno nad polukatom trećeg kata, također kao dvostrešno krovište u sustavu dvostruke visulje.¹⁸⁴ Pokrov je izveden od biber crijepa s potkonstrukcijom od drvenih letava. Veći dio dimnjaka je očuvan i u dobrom stanju, a na nekim mjestima u krovnim plohama vidljivi su otvori koji su najvjerojatnije nastali prilikom urušavanja pojedinih dimnjaka.¹⁸⁵

Osnovno arhitektonsko-prostorno obilježje dvorca je simetričnost tlocrta i volumena u odnosu na glavnu os ulaza. Ta simetričnost narušena je u četvrtoj fazi izgradnje u 19. stoljeću kad je srušeno ziđe ulazne kule, dvije ugaone kule te veći dio drugog kata. Time je dvorac u velikoj mjeri izgubio svoju stilsku i oblikovnu prepoznatljivost i cjelovitost.

5.2. Konstrukcija i građevna obilježja

Izvorne konstrukcije očuvane su u znatnijoj mjeri, a čine ih vanjski nosivi zidovi, poprečni zidovi, drveni grednici i svodne konstrukcije. Najstariji sačuvani materijali koji su se koristili sve do 19. stoljeća bili su kamen za izgradnju zidova i svodova te drvo kojim su bile rađene sve međukatne konstrukcije. U 18. stoljeću pojavila se opeka koja se koristila za svodne konstrukcije i kao ispuna ziđa.¹⁸⁶

Temelji dvorca izvedeni su od zidanih kamenih blokova različitih dimenzija do dubine oko 3 metra.¹⁸⁷ Vanjsko srednjovjekovno kameno ziđe sačuvano je u visini prvog kata, osim u uglovima dvorca gdje je došlo do mjestimičnog rušenja izvornog kamena zbog prigradnje ugaonih kula te prilikom recentnih stabilizacijskih zahvata 1987. godine.¹⁸⁸ Konstrukcija nosivih zidova napravljena je od većih pravilnih kamenih blokova u ranijim fazama izgradnje, te manjih kamenih blokova s ispunama od opeke ili lomljenca u kasnijim fazama. Na drugom katu sačuvani su zidovi od kamena i dijelovima opeke iz druge faze izgradnje.¹⁸⁹ Značajnija oštećenja pročelnih obodnih zidova vidljiva su na jugozapadnom krilu na poziciji zatvaranja nekadašnjeg spoja krila s ugaonom kulom. Oštećenja su također vidljiva i na pročeljima ostalih obodnih zidova, uglavnom oko otvora

¹⁸³ HR-UOGFEU-J, *Idejni projekt*, 2012., str 45.

¹⁸⁴ Isto.

¹⁸⁵ Isto, str. 47.

¹⁸⁶ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorski elaborat*, 2021., str 109.

¹⁸⁷ HR-UOGFEU-J, *Idejni projekt*, 2012., str 47.

¹⁸⁸ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorski elaborat*, 2021., str 110.

¹⁸⁹ Isto.

te na mjestima gdje su se nalazili limeni elementi oborinske odvodnje. Značajna oštećenja vidljiva su i na zidovima unutarnjih dvorišnih pročelja.¹⁹⁰

Slika 25. Detalj oštećenja, jugozapadno pročelje

Sve prostorije u prizemlju dvorca izvedene su kao prostori nadsvođeni bačvastim svodovima zidanim u opeci. Na trijemovima prvog i drugog kata sjeveroistočnog krila te na trijemu prvog kata jugozapadnog krila u svom izvornom stanju sačuvani su križni svodovi od opeke s čeličnim zategama postavljenim u ravnini segmentnih lukova pročelja. Segmentne lukove pročelja nose barokni kameni stupovi.¹⁹¹ Poprečni zidovi na svim etažama rađeni su od kamena s mjestimičnim elementima opeke. U prizemlju su kao međukatne konstrukcije bili izvedeni svodovi od kamena i opeke.¹⁹² Istražnim radovima iz 1987. godine iznad urušenih svodova prizemlja pronađeni su ostaci drvenih grednjaka. Na prvom i drugom katu su kao međukatne konstrukcije bili izvedeni ravni drveni grednici. Između prvog i drugog kata te između drugog kata i potkrovlja djelomično

¹⁹⁰ HR-UOGFEU-J, *Idejni projekt*, 2012., str 69.

¹⁹¹ Isto, str. 46.

¹⁹² HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorski elaborat*, 2021., str 110.

je uklonjena drvena konstrukcija. U jugozapadnom krilu prvog kata u izvornom stanju sačuvani su svodovi od mješovite građe iz 18. stoljeća te svodovi od opeke iz 19. stoljeća.¹⁹³

Slika 26. Oštećenje trijema, sjeveroistočno pročelje

U dvije središnje prostorije na prvom katu sjeveroistočnog krila kao i na prvom katu sjeverozapadne kule sačuvan je bačvasti svod s križno postavljenim susvodnicama. Stropna konstrukcija prvog kata sjeverozapadnog krila u potpunosti je uništena, ali je prema dostupnim arhivskim fotografijama u ovom dijelu dvorca stropna konstrukcija bila izvedena kao bačvasti svod sa susvodnicama u ravnini otvora. Na prvom katu jugozapadnog krila svodovi svih prostorija u posljednjoj, četvrtoj fazi velike rekonstrukcije dvorca izvedeni su kao češke kape. Ipak, stropna konstrukcija velike dvorane jugozapadnog krila nije sačuvana.¹⁹⁴ Na drugom katu su stropne konstrukcije većinski bile izvedene kao drveni grednici, ali oni nisu sačuvani. Stropna konstrukcija drugog kata sačuvana je jedino u rubnoj prostoriji sjeveroistočnog krila izvedena u sustavu greda do grede te u sjeveroistočnoj kuli gdje je izveden bačvasti svod s profilacijom u baroknom stilu.

¹⁹³ Isto.

¹⁹⁴ HR-UOGFEU-J, *Idejni projekt*, 2012., str 46.

Također, sačuvan je i križni svod na trijemu drugog kata.¹⁹⁵ Prostorija uz južni obodni zid kule nadsvođena je križnim svodom, dok je stropna konstrukcija prvog kata ulazne kule drveni grednjak iz ranijih faza izgradnje dvorca.

5.3. Oblikovanje i obrada pročelja

Žbuka pročelja djelomično je sačuvana, a autori elaborata navode kako se izgled obrade pročelja u svim fazama izgradnje može rekonstruirati na temelju provedenih istraživanja.¹⁹⁶ Sva pročelja dvorca ožbukana su zaglađenom vapnenom žbukom bjelokosnobijele boje koja je bila osnovni ton ličenja u svim fazama izgradnje dok je arhitektonska plastika bila istaknuta u kontrastnoj boji. Taj kontrast je posebice dolazio do izražaja na dvorišnim pročeljima gdje je izveden najraskošniji slikani sloj. Tako su na sjeveroistočnom krilu na osnovnoj bijeloj podlozi crvenom bojom nijanse „bolusroth“ bile naslikane razdjelne trake i lica lukova te kartuša s godinom 1693. Na nasuprotnom jugozapadnom dvorišnom pročelju razdjelni vijenac i lica lukova bili su istaknuti u tamnosivom antracit tonu. Na sjeveroistočnom pročelju su u 19. stoljeću na oba kata arkade trijemova bile zazidane, a umjesto njih bili su ugrađeni prozorski otvori, dok su na jugozapadnom pročelju u istom periodu arkadni lukovi bili zatvoreni lučnim ostakljenim prozorima.¹⁹⁷ Jugozapadno krilo je danas djelomično otvoreno i očišćeno od kasnijih intervencija, no planirani zahvat iz 80-ih godina prošlog stoljeća nikad nije dovršen. Vanjsko je pročelje ožbukano u 18. stoljeću, a posebno se ističe oslik ulazne kule čiji su rubovi oslikani crvenim rubnim klesancima. Rubovi glavnog portala izvedeni su u istom crvenom tonu.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Isto, str. 47.

¹⁹⁶ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorski elaborat*, 2021., str 111.

¹⁹⁷ Isto.

¹⁹⁸ Isto, str. 112.

Slika 27. Oštećenja jugoistočnog dvorišnog pročelja

Od detalja arhitektonske plastike posebnu vrijednost na pročelju ima kameni kasnosrednjovjekovni glavni portal te dvije kamene ploče koje svjedoče o radovima na dvorcu iz 1592. i 1836. godine. Od kamene plastike na pročeljima, osim glavnog portala, veliku vrijednost imaju i stupovi arkadnih trijemova, kamene parapetne klupčice trijemova, kameni okviri prozora te renesansni detalji zazidanih prozora na sjeverozapadnom krilu.¹⁹⁹

5.4. Unutrašnjost dvorca

Svi unutarnji zidovi bili su završno ožbukani vapnenom žbukom, ali je velik dio ožbukanih površina skinut prilikom zadnjih radova na dvorcu od 1987. do 1891. godine ili je devastiran nakon navedenih radova. Vrlo vjerojatno su obijanjem žbuke bez prethodnih konzervatorsko-restauratorskih radova uništeni mnogi detalji unutrašnje obrade zidova. Recentnim istraživanjima u prostorijama nisu otkriveni oslici već samo monokromna bojenja.²⁰⁰ Od arhitektonsko-plastičkih detalja obrade zidova izvedenih u žbuci djelomično su sačuvane barokne profilacije ispod stropova, zatim medaljoni na ravnim stropovima te rubni profili.²⁰¹

Stolarija je oštećena ili uništena u cijelom dvorcu. Ulazna vrata u dvorac izvedena su kao dvokrilna vrata iz metalnih kovanih pravokutnih pločica na drvenoj osnovnoj konstrukciji, ali ona

¹⁹⁹ Isto, str. 111.

²⁰⁰ Isto, str. 110.

²⁰¹ Isto.

ne pripadaju izvorno dvorcu već su ovdje došla s neke druge lokacije.²⁰² U manjem su broju sačuvani drveni okviri prozora i vrata na pročeljima i u interijeru koja pripadaju baroknoj fazi preuređenja dvorca iz 18. stoljeća. Pronađena stolarija nije se nalazila na svojim izvornim položajima već je bila razbacana po dvorcu.²⁰³ Autori elaborata preporučaju izvedbu rekonstrukcije stolarije na temelju sačuvanih arhivskih fotografija te pomoću sačuvanih dijelova.²⁰⁴ Stoga je nužno njihovo hitno zbrinjavanje i konzervacija zbog kasnije restauracije ili izrade replika, te ponovne ugradnje na njihovim izvornim mjestima nakon obnove dvorca. Na nekoliko mjesta u dvorcu, vidljivi su i kameni okviri i pragovi otvora koji pripadaju ranijim fazama izgradnje dvorca. Izuzetno vrijedan nalaz predstavljaju sačuvane barokne prozorske niše iz 18. stoljeća u sjeveroistočnom krilu.²⁰⁵

Slika 28. Drveni okvir vrata iz 18. stoljeća, sjeveroistočno krilo

S obzirom na to da su završne obloge podova većim dijelom uništene ili su u jako lošem stanju, o njihovu izgledu i karakteristikama najviše je podataka prikupljeno iz arhitektonskih

²⁰² HR-UOGFEU-J, *Idejni projekt*, 2012., str 48.

²⁰³ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorski elaborat*, 2021., str 111.

²⁰⁴ Isto.

²⁰⁵ Isto, str. 110.

snimki postojećeg stanja koje su napravljene prije radova 1987. godine.²⁰⁶ Tada su u stambenim prostorijama sjeveroistočnog krila još bili sačuvani drveni podovi, a na trijemovima kameno popločanje kakvo je bilo i u jugozapadnom krilu. Danas je ostalo sačuvano jedino kameno popločanje u trijemovima sjeveroistočnog krila. Pod nekih prostorija obložen je parketima postavljenima u recentnim radovima na dvorcu. U podrumu su podovi od nabijene zemlje dok je u potkrovlju jugozapadnog krila pronađen izuzetno dobro sačuvan pod od opeke.²⁰⁷

Oprema interijera većinom je nestala ili je uništena. Na nekim mjestima pronađena su ložišta za peći s kamenim okvirima, a sačuvan je i dimnjak na spoju jugoistočnog krila i ugaone kule.²⁰⁸ Detalji stubišta nisu sačuvani i nije poznat njihov izgled s obzirom na to da su sva izvorna stubišta srušena prilikom zahvata 1980-ih godina te u ranijim intervencijama. U središtu unutarnjeg dvorišta očuvan je bunar nad kojim je napravljena armiranobetonska ravna kapa kvadratne tlocrtne forme.²⁰⁹ Metalna okvirna konstrukcija koja se nalazila iznad bunara nije sačuvana, ali je ona vidljiva na arhivskim fotografijama prema kojima autori elaborata predlažu učiniti rekonstrukciju izvornog izgleda bunara.²¹⁰

5.5. Funkcija i namjena dvorca

Za potrebe izrade *Projekta obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* izvršeno je nekoliko pregleda postojećeg stanja građevine²¹¹ na temelju kojih je procijenjena vrsta i obuhvat potrebnih zahvata na građevini. Prilikom svakog pregleda, postojeće stanje je fotodokumentirano. Nakon obavljenih prvotnih pregleda građevine, uslijedilo je detaljno geodetsko 3D skeniranje građevine na temelju koje su napravljene grafičke podloge za pripremu projektne dokumentacije.²¹²

Prilikom radova na obnovi dvorca koji su započeli 1980-ih godina učinjeno je dosta štete na dvorcu zbog upotrebe armiranoga betona, a od tada pa sve do danas dvorac nije imao nikakve namjene te je bio prepušten klimatskim uvjetima i devastaciji. Autori *Elaborata* navode kako je dvorac trenutno u jako lošem stanju, a pozitivna strana je to što je krovšte relativno dobro očuvano

²⁰⁶ Isto, str. 111.

²⁰⁷ Isto.

²⁰⁸ Isto.

²⁰⁹ HR-UOGFEU-J, *Idejni projekt*, 2012., str 48.

²¹⁰ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorski elaborat*, 2021., str 123.

²¹¹ Pregled stanja građevine i konzervatorsko- restauratorska istraživanja za potrebe izrade *Projekta obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* tijekom 2012. godine proveli su: konzervator-restaurator Vjekoslav Varšić, dip. arheolog Josip Burmaz i dipl. arheolog Dženi Los.

²¹² HR-UOGFEU-J, *Idejni projekt*, 2012., str 31.

i štiti građevinu od atmosferilija.²¹³ Razorni potresi koji su u dva navrata 2020. godine pogodili Zagreb i Petrinju dodatno su oštetili dvorac. Prilikom toga više su stradale postojeće zidane i međukatne konstrukcije negoli novije armirano-betonske konstrukcije. Dvorište i opkopi potpuno su zatrpani urušenim materijalom i obrasli vegetacijom. Autori *Elaborata* smatraju kako je, da bi se kvalitetno provele građevinska, arhitektonska i povijesno-umjetnička rehabilitacija, revalorizacija i revitalizacija dvorca, potrebno odabrati pogodnu novu namjenu i primjerene sadržaje koji će biti smješteni u njemu.²¹⁴

Na temelju svega dosad navedenog, autori *Elaborata* zaključuju kako je dvorac Erdődy u Jastrebarskom primjer dobro očuvanog obrambenog nizinskog kaštela s vodenim opkopom, tip fortifikacijske arhitekture karakterističan za 15. i 16. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske. Navode kako je osnovna vrijednost ovog dvorca njegova višeslojnost i očuvanost pojedinih elemenata iz svih stilskih i razvojnih razdoblja.²¹⁵ Tako su od prvotnog kaštela ostali sačuvani zide, kvadratični tlocrt, opkopi te detalji na glavnom ulazu (ostaci podiznog mosta). Iz razdoblja renesansnog reprezentativnog dvorca ostale su sačuvane dvije od četiri cilindrične ugaone kule, puškarnice u podrumima i potkrovlju, detalji prozorskih otvora. Iz vremena barokne pregradnje sačuvani su svođeni trijemovi, oslik pročelja te obrada stambenih prostorija prilagođena komfornom stanovanju. Svi navedeni sačuvani elementi iz pojedinih stilskih i razvojnih faza uvelike doprinose autentičnosti dvorca i njegovoj graditeljskoj i arhitektonskoj vrijednosti. Njima se dokumentira građevinski i stilski kontinuitet objekta što je relativno rijetko na povijesnim građevinama ovog tipa u Hrvatskoj.²¹⁶

²¹³ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorski elaborat*, 2021., str 112.

²¹⁴ Isto.

²¹⁵ Isto.

²¹⁶ Isto.

6. VALORIZACIJA I OBNOVA DVORACA U HRVATSKOJ

Prije govora o valorizaciji dvorca Erdődy u Jastrebarskom i konzervatorskim smjernicama za njegovu obnovu, potrebno je ukratko objasniti situaciju sa zaštitom kulturnih dobara u Republici Hrvatskoj te navesti nekoliko primjera uspješno i kvalitetno revitaliziranih dvoraca kako bi čitatelji dobili uvid u stanje naše baštine i načine na koje se ona nastoji spasiti od propadanja te staviti u odgovarajuću i održivu namjenu.

Prema *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* brigu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara u Republici Hrvatskoj provodi Ministarstvo kulture i medija.²¹⁷ Poslovi koji se provode u svrhu zaštite kulturnih dobara su istraživanje, dokumentiranje, klasifikacija kulturnih dobara, briga o njihovom održavanju, očuvanju, potrebnim zahvatima i obnovi te odgovarajućoj prezentaciji i namjeni. Svojestvo kulturnoga dobra utvrđuje Ministarstvo kulture i medija te se ona upisuju u Registar kulturnih dobara koji se vodi kao javna knjiga, a sastavljen je od tri liste: *Liste kulturnih dobara nacionalnog značenja*, *Liste zaštićenih kulturnih dobara* i *Liste preventivno zaštićenih kulturnih dobara*. Kulturna dobra koja nisu upisana u Registar imaju status lokalnog značenja i njih zaštićenim može proglasiti lokalna uprava i samouprava – županija, grad ili općina. Sva kulturna dobra, pa tako i dvorci koji su upisani u Registar kulturnih dobara su pravno zaštićeni što znači da sve radnje na njima podliježu *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, a Uprava za zaštitu kulturnih dobara brine o provođenju zakonskih odrednica nad njima. Nadzor nad izvođenjem radova na kulturnom dobru, kao i izdavanje odobrenja za bilo kakve radove na kulturnom dobru provode Konzervatorski odjeli.²¹⁸

Na prostoru kontinentalne Hrvatske postoji velik broj reprezentativne stambene arhitekture koja je sačuvana u većoj ili manjoj mjeri. Većinski su to dvorci građeni u razdoblju od 16. do početka 20. stoljeća koji se tipološki i oblikovno međusobno dosta razlikuju. Kod kaštela građanih u 16. i početkom 17. stoljeća ključna je bila obrambena funkcija dok je udobnost stanovanja bila sporedna. Kao što je već navedeno u uvodnom poglavlju, od sredine 17. stoljeća, prestankom opasnosti od Osmanlija, kašteli su sve više gubili obrambeni karakter te su se preuređivali u reprezentativne dvorce. Sagrađeni su i brojni novi raskošni dvorci čija je primarna funkcija bila

²¹⁷ Narodne Novine, *Zakon o očuvanju i očuvanju kulturnih dobara* (NN 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20, 117/21)

²¹⁸ Nada Ječmenica Zubić, Martina Križanić, Branka Križanić, »Evidencija i zaštita kurija, dvoraca i ljetnikovaca u Hrvatskoj«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 221.

udobno stanovanje kao i prestiž njihovih vlasnika. Takvi su dvorci na području kontinentalne Hrvatske podizani sve do početka 20. stoljeća.

Zbog ukidanja kmetstva 1848. godine, provođenja agrarne reforme te pojave nove, industrijske proizvodnje, plemstvo je postajalo sve siromašnije. Posljedično je došlo do neodržavanja i napuštanja dvoraca zbog sve slabijeg financijskog statusa njihovih vlasnika, a u mnogim slučajevima, korisnici dvoraca postajali bi kmetovi ili nadničari koji su živjeli u okolici. Veći dvorci najčešće su bili pretvoreni u građevine javne namjene kao što su bolnice ili tvornice dok su manji dvorci, čiji su troškovi održavanja bili manji, ipak duže ostajali u privatnom vlasništvu te su bili koliko toliko održavani i sačuvani od propadanja.²¹⁹ Velik broj dvoraca pretrpio je značajna oštećenja ili čak cjelovita rušenja za vrijeme Drugog svjetskog rata. Tada je uništen i vrijedan inventar hrvatskih dvoraca. Manji dio inventara ostao je sačuvan u muzejima, a veći je dio zauvijek izgubljen. Nakon rata, većina dvoraca je nacionalizirana te su im pod nadležnošću Regionalnog zavoda u Zagrebu dane razne javne namjene, no vrlo malo ih je dobilo namjenu koja bi osigurala očuvanje. Njihove su se namjene mijenjale, što je iziskivalo preinake i adaptacije dvoraca. U nekim dvorcima bile su smještene bolnice, učenički domovi i druge socijalne ustanove, škole, skladišta i slično.²²⁰ Zbog čestih adaptacija i prenamjena, dvorci su se uništavali i propadali, a njihovi se korisnici nisu brinuli za održavanje objekata. Ipak, zahvaljujući dodjeli javnih namjena, neki od dvoraca su spašeni od propadanja.

Zbog višegodišnjeg neodržavanja, velik broj dvoraca je u vrlo lošem stanju, urušavaju se pojedini dijelovi građevine, najčešće krovovi. Također, posebice u zadnje dvije godine, kod nekih dvoraca je oštećena statika kao posljedica nedavnih jakih potresa u Zagrebu i Petrinji. Velik problem predstavlja i kapilarna vlaga koja je zabilježena u gotovo svim dvorcima. Također, kod velikog broja dvoraca narušen je njihov izvorni izgled zbog, već spomenutih, pregradnji i adaptacija radi prilagodbe prostora novim namjenama. Brojni dvorci na tom području mogli bi ostvariti svoj puni potencijal kada bi proces obnove i održivi razvoj tih objekata bilo lakše provesti u djelo. Naime, zbog raznih prepreka, a to su prije svega složena vlasnička struktura objekta, visoka financijska ulaganja koja su potrebna za obnovu, provedba konzervatorskih zahtjeva te percepcija investitora o namjeni objekta, često se odustaje od obnove i revitalizacije

²¹⁹ Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, Zagreb: Školska knjiga, 2005., str 19.

²²⁰ Isto.

reprezentativne stambene arhitekture, te ona nastavlja propadati.²²¹ Republika Hrvatska najviše financijskih sredstava ulaže u manji broj dvoraca koji su pretvoreni u muzeje, dok se onaj ostatak sredstava koji je namijenjen obnovi kulturnog nasljeđa, raspodijeli između velikog broja ostalih objekata. Tim načinom raspodjele sredstava za obnovu, na najvećem broju građevina mogu se obaviti tek neki manji zahvati, odnosno, nužni i hitni popravci. Upravo zbog ovog problema, često dolazi do improvizacija i neprofesionalnih obnova te još veće devastacije kulturnih spomenika, u ovom slučaju dvoraca.²²²

Evidencija dvoraca u Hrvatskoj započela je sredinom 19. stoljeća, dakle od osnutka prvih institucija za brigu i očuvanje kulturnih dobara u nas (Carsko i kraljevsko Središnje povjerenstvo za istraživanje i održavanje građevnih spomenika 1855. – 1967., Zemaljsko povjerenstvo za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 1910., Državni konzervatorski zavod 1941., Zavod za zaštitu spomenika kulture od 1945.).²²³ Danas su za obavljanje ovih poslova nadležni Uprava za zaštitu kulturne baštine i Konzervatorski odjeli Ministarstva kulture i medija. Evidencija kulturnih dobara kontinuirani je proces. Na osnovu novih saznanja dobivenih putem istraživanja te ovisno o stanju pojedinog dobra, podaci u evidenciji kulturnih dobara moraju se stalno dopunjavati i/ili izmijeniti ukoliko više nisu relevantni.²²⁴

Na području kontinentalne Hrvatske, u *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske* upisano je sveukupno 101 dvorac.²²⁵ Ministarstvo kulture donosi podatak kako je od tog broja 54 dvoraca u dobrom ili zadovoljavajućem stanju, 24 dvorca nemaju nekih znatnijih problema sa stanjem konstrukcije ili prodorom i djelovanjem vlage, ali im je svakako u dogledno vrijeme potrebna obnova, a 23 dvorca nemaju nikakvu namjenu što je dovelo do toga da su u lošem ili vrlo lošem stanju te im je potrebna hitna i sveobuhvatna obnova, djelomična rekonstrukcija ili suvremena reinterpretacija pojedinih dijelova kompleksa.²²⁶

²²¹Jakaša Borić, Viki, Papić, Iva, Peškan, Ivana et al., *Reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske – dvorci*. Mrežna stranica *Ministarstvo kulture i medija*, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Dvorci/UVOD%20reprezentativna%20arhitektura%20kontinentalne%20Hrvatske%20-%20dvorci_02.pdf (pregledano: 16. veljače 2022.)

²²² Obad Šćitaroci, Mladen, Bojanić Obad Šćitaroci, Bojana, »Kriteriji vrjednovanja dvoraca: odabir najvrjednijih hrvatskih dvoraca«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str.144.

²²³ Juranović- Tonejc Martina, » Zakonska regulativa u zaštiti pokretne baštine u doba Nezavisne države Hrvatske«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34, (2009./2010.), str. 15-23.

²²⁴ Ječmenica Zubić, M. Križanić, B. Križanić, 2006., 222.

²²⁵ Jakaša Borić, Papić, Peškan, et al., *Reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske – dvorci* (pregledano: 16. veljače 2022.)

²²⁶ Ječmenica Zubić, M. Križanić, B. Križanić, 2006., 221.

U posljednjih desetak godina dvorci su prepoznati kao objekti prikladni za različite vrste sadržaja i pokretači lokalnog razvoja te je stoga došlo do većeg zanimanja za njihovu obnovu. Obnove dvoraca u Hrvatskoj financiraju se iz različitih izvora, financijskim sredstvima privatnih vlasnika, sredstvima europskih fondova, sredstvima Ministarstva kulture i medija iz Programa javnih potreba u kulturi te sredstvima županija, gradova i općina.²²⁷ Upravo zbog povećanog interesa za obnovom i revitalizacijom dvoraca, došlo je do potrebe da se dokumentira trenutno stanje dvoraca na prostoru kontinentalne Hrvatske te da se javno objave opće konzervatorske preporuke o mogućnostima obnove i prenamjene dvoraca te ostalih sastavnica kompleksa dvorca kao što su gospodarske zgrade ili perivoji.²²⁸ Takvo sustavno stručno i znanstveno utemeljeno vrednovanje dvoraca potrebno je kako bi se utvrdili što objektivniji kriteriji za njihovu obnovu i revitalizaciju. M. Obad Šćitaroci i B. Bojanić Obad Šćitaroci smatraju da bi se usporedbenim vrijednovanjem dvoraca i uspostavom vrijednosne liste omogućila djelotvornija obnova dvoraca. Takvim pristupom država bi obnavljala najvrjednija kulturna dobra, dok bi se za obnovu i prenamjenu manje vrijednih kulturnih dobara lakše pronašli i zainteresirali potencijalni ulagači.²²⁹ U Hrvatskoj su postavljeni brojni kriteriji na temelju kojih se provodi vrednovanje kulturne baštine (svojstvo, značaj i funkcija, vrijeme nastanka, posebni kriteriji), no nije postavljen vrijednosni sustav pomoću kojeg bi se mogla provoditi usporedba unutar iste vrste kulturnih dobara, u ovom slučaju dvoraca te je teško razlučiti koji dvorci su važniji i u koje bi trebalo više ulagati u odnosu na druge dvorce. Kriteriji vrednovanja dvoraca trebali bi obuhvatiti više različitih aspekata, osim osnovnih kriterija (konzervatorski, kulturno-povijesni, prostorno-ambijentalni, arhitektonsko-graditeljski). U obzir bi svakako trebalo uzeti i kriterije potencijalnog turističkog korištenja prostora dvorca kao i kriterije ekonomske opravdanosti ulaganja u dvorac, odnosno ekonomske održivosti dvorca. Svi ovi kriteriji su izuzetno važni za kvalitetno i ispravno vrednovanje dvoraca te kako bi im se dalo prihvatljivu namjenu koja će biti održiva i za građevinu dugoročno pozitivna.²³⁰

Dr. sc. Obad Šćitaroci smatra kako se zaštita spomenika u Hrvatskoj u najvećem obujmu provodi samo na administrativnoj, odnosno formalnoj razini. On smatra da takva neaktivna zaštita vodi do propadanja nasljeđa te je nužno provođenje i aktivne zaštite nasljeđa kojim će ono postati

²²⁷ Jakaša Borić, Papić, Peškan, et al., *Reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske – dvorci* (pregledano: 16. veljače 2022.)

²²⁸ Ječmenica Zubić, M. Križanić, B. Križanić, 2006., 221.

²²⁹ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, 2006., 143.

²³⁰ Isto, str. 147.

pokretač kulturnih, društvenih, turističkih, gospodarskih i drugih aktivnosti u životu zajednice, a samim time će donositi i financijsku dobit kojom će se moći samoodržavati.²³¹ Prilikom revitalizacije treba, dakle, odabrati i prikladnu namjenu nasljeđa kako bi se ono moglo dalje dugoročno samo održavati iz vlastitih sredstava i pokretanjem razvoja lokalne zajednice. Ukoliko je izvedena obnova bez prikladne održive namjene, nasljeđe će ubrzo ponovno propasti bez obzira na stručno i tehnički dobru izvedbu obnove. Zato je prilikom obnove i revitalizacije na samom početku neophodno odrediti ekonomske kriterije te načela upravljanja nasljeđem nakon njegove graditeljske obnove.²³² Mladen Obad Šćitaroci smatra kako je: „Duga tradicija konzervatorstva i tehničke provedbe obnove svih vrsta i oblika naslijeđa u Hrvatskoj samo po sebi baština i dobra tradicija. Međutim, to nije dovoljno u današnje doba kad moramo pronaći održive modele koji će osigurati trajni opstanak cjelokupne baštine i njeno uključenje u suvremeni život“²³³

U Hrvatskoj je sustavno vrjednovanje dvoraca posljednji put napravljeno krajem 1960-ih godina pod vodstvom dr. sc. Anđele Horvat te je ono objavljeno u studiji *Dvorci i kurije sjeverne Hrvatske- stanje i mogućnosti njihova uključivanja u suvremeni život*.²³⁴ Zahvaljujući toj studiji, mnogim dvorcima su dane razne javne namjene kako bi ih se očuvalo od propadanja. No, od tada se dosta toga promijenilo, prije svega fizičko stanje dvoraca, te je nužno bilo napraviti novu valorizaciju i kategorizaciju dvoraca. Ministarstvo kulture i medija je 2020. godine objavilo dokument *Konzervatorske smjernice za obnovu i namjenu dvoraca*.²³⁵ Ministarstvo kulture i medija promiče održivi razvoj dvoraca prilikom njihove obnove, odnosno, očuvanje objekta uz odgovarajuće prilagodbe potrebama suvremenog korištenja. S obzirom na to, u *Konzervatorskim smjernicama* navedene su i opisane preporuke o mogućnostima i stupnjevima intervencija koje je potrebno provesti kako bi se prostor objekta prilagodio novoj namjeni, ali uz očuvanje kulturno-povijesnih, arhitektonskih i ambijentalnih vrijednosti objekta, odnosno dvorca. Smjernice se temelje na vrednovanju svih sastavnica zaštićenih cjelina koje uz zgradu dvorca uključuju i okoliš, perivoje i gospodarske zgrade imanja. Za potrebe objavljivanja *Konzervatorskih smjernica*, Ministarstvo je prethodno, 2019. godine, provelo temeljiti pregled svih dvoraca koji su uvedeni u

²³¹ Mladen Obad Šćitaroci, »Uvod u znanstveni kolokvij Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa«, u: *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa*, (ur.) Mladen Obad Šćitaroci, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 8.

²³² Isto, str. 9.

²³³ Isto, str. 10.

²³⁴ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, 2006., 145.

²³⁵ Jakaša Borić, Papić, Peškan, et al., *Reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske – dvorci* (pregledano: 16. veljače 2022.)

Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske.²³⁶ Izvršeni su terenski pregledi stanja dvoraca, a osim toga, korištena je i dostupna literatura o objektima, kartografski izvori i povijesne fotografije, detaljna konzervatorska dokumentacija.²³⁷ Korišteni su i podatci o trenutnom vlasništvu, namjeni objekta te izvorima iz kojih se financira pojedini objekt. Do sredine 2022. godine kada je pisan ovaj rad na službenim stranicama Ministarstva kulture i medija objavljen je pregled dvoraca Hrvatskog zagorja sa detaljnim informacijama, opisom, valorizacijom i predloženim zahvatima na pojedinom dvorcu.

6.1. Konzervatorske smjernice za obnovu i namjenu dvoraca u Hrvatskoj

U predstojećem poglavlju će se detaljnije prikazati konzervatorske smjernice za obnovu i novu namjenu dvoraca koje je Ministarstvo kulture i medija javno objavilo 2020. godine.²³⁸ Svaki dvorac sadrži u sebi više vrijednosti koje doprinose njegovu značaju. Tako dvorac i njegov kompleks može imati, umjetničku, povijesnu, ambijentalnu, dokumentarnu vrijednost. Vrednovanje pojedinog dvorca proizlazi iz njegovih tipoloških i stilskih obilježja koja se daju iščitati iz arhitektonskog oblikovanja, odnosno prostornog rasporeda, odnosa masa, oblikovanja i artikulacije pročelja te uređenja interijera. Vrijednosti dvorca ovise o stupnju očuvanosti izvornog oblikovanja i građevne konstrukcije, a upravo na temelju vrijednosti i stupnju očuvanosti donosi se odluka o stupnju zaštite, odnosno koje će se metode koristiti prilikom obnove te koliki će biti opseg potrebnih zahvata na dvorcu.

Smjernice razlikuju pet stupnjeva zaštite povijesnih građevina, u što spadaju i dvorci sa svojim kompleksima. Prvi, najviši stupanj zaštite, primjenjuje se na cjelovito očuvanim dvorcima visoke arhitektonske vrijednosti. Ovaj stupanj zaštite podrazumijeva primjenu konzervatorskih metoda kako bi se očuvao volumen, oblikovanje i artikulacija pročelja, prostorni raspored, konstruktivni elementi te oprema interijera uz što je moguće manje intervencija u interijeru kako bi se zadovoljile potrebe nove funkcije prostora. Konzervatorske metode dozvoljene u ovom stupnju zaštite su održavanje, sanacija, konzervacija, restauracija i restitucija. Dvorce koji pripadaju u ovaj stupanj zaštite karakterizira visoka kvaliteta i složenost s obilježjima određenog stila ili je riječ o izuzetno rijetkim arhitektonskim rješenjima zbog čega slojevitost stilova na objektu postaje bitna karakteristika jer ukazuje na promjene i prilagodbe određenom načinu života.

²³⁶ Isto.

²³⁷ Isto.

²³⁸ Isto.

Najviši stupanj zaštite osim očuvanja arhitektonskih karakteristika i prostornog ustroja, također predviđa i cjelovitu očuvanost povijesnog uređenja interijera što omogućava vrlo ograničenu mogućnost bilo kakvih suvremenih zahvata, osim onih nužnih za primarno funkcioniranje kao što je uvođenje instalacija ili sanitarnih čvorova. Drugim stupnjem zaštite obuhvaćen je najveći broj dvoraca u kontinentalnoj Hrvatskoj. Drugi stupanj zaštite primjenjuje jednake konzervatorske metode kao i najviši stupanj, ali su dozvoljene još dvije dodatne metode koje se ne smiju primjenjivati u prvom stupnju zaštite, a to su metode rekonstrukcije i reinterpetacije. Rekonstrukcija je preporučena kada nedostaju pojedini elementi čiji materijalni ostaci postoje na objektu ili u dokumentaciji o njihovom izvornom oblikovanju. Metoda reinterpetacije primjenjuje se na izgubljenim elementima koji nisu pripadali izvornom oblikovanju i koji nisu kvalitativno doprinijeli dvorcu kao cjelini. U ovaj stupanj zaštite spadaju dvorci čije je stanje zbog neprimjerenih adaptacija ili zapuštenosti djelomično izmijenjeno u odnosu na izvorno, ali su očuvani vanjski izgled i osnovni prostorni raspored, konstruktivni elementi ili čak i dijelovi opreme u interijeru. U interijeru su moguće prilagodbe novoj, suvremenoj namjeni ali samo onim zahvatima koji ni na koji način neće degradirati povijesnu i spomeničku vrijednost te ambijentalnost objekta. U treći stupanj zaštite spadaju dvorci kojima su povijesni prostorni koncept, međukatne konstrukcije i uređenje interijera u potpunosti izmijeni ili nestali, ali imaju očuvanu vanjštinu koja predstavlja visoku ambijentalnu vrijednost. Radi se o vrlo malom broju dvoraca koji pripadaju ovom stupnju zaštite. Njime se nastoji očuvati ambijentalna vrijednost očuvanjem volumena, artikulacije i oblikovanja pročelja, dok je u unutrašnjosti dvorca omogućena slobodna prilagodba prostora za potrebe nove namjene. Metode koje su dozvoljene u trećem stupnju zaštite su održavanje, sanacija, konzervacija, restauracija, restitucija i rekonstrukcija. Četvrti stupanj zaštite najvećim se dijelom odnosi na srušene dijelove dvorca, a čijom bi se ponovnom izgradnjom uspostavila njegova cjelovitost. Ovaj stupanj zaštite podrazumijeva izgradnju dijelova dvorca koji nedostaju u vidu faksimila volumena i oblikovanja pročelja dvorca ili suvremenog oblikovanja, ali u osnovnim gabaritima dvorca koji se nalazio na tom mjestu. Za izvođenja faksimila potrebna je dokumentacija ili neki drugi materijalni izvori informacija o izgledu i oblikovanju nedostajućih dijelova kako ne bi došlo do falsificiranja i pogrešne prezentacije dvorca. Ovakav pristup zaštite uvelike ovisi i o stanju te vrijednostima postojećih i nedostajućih dijelova. Ovaj stupanj zaštite omogućava i kombinaciju primjene konzervatorskih metoda na postojećim dijelovima dvorca i suvremenu reinterpetaciju nedostajućih dijelova unutar njihovih povijesnih gabarita. U takvim primjerima kombinacije metoda omogućava se slobodna prilagodba prostora za potrebe nove namjene. Peti stupanj zaštite ograničen je samo na nekoliko primjera te je njime predviđena izgradnja potpuno novih aneksa kod dvoraca na čiji koncept i

identitet takva vrsta dogradnje neće imati negativnih utjecaja, ali će omogućiti kvalitetniju i lakšu prenamjenu prostora.

Konzervatorske smjernice pružaju određeni okvir zaštite za svaki dvorac pojedinačno koji je nastao temeljnim pregledom postojećeg stanja dvorca. Da bi se mogle izraditi detaljne konzervatorske smjernice za projekt obnove i prenamjene potrebno je provesti povijesna i konzervatorsko-restauratorska istraživanja te izraditi arhitektonsku snimku postojećeg stanja građevine. Sve to zajedno predstavlja temeljnu konzervatorsku dokumentaciju. Osim toga je potrebno napraviti i idejni projekt obnove i prenamjene u kojem se iznose potrebe nove namjene dvorca.

6.2. Primjeri obnove i revitalizacije dvoraca u Hrvatskoj

Kao što je već rečeno, velik broj dvoraca u Hrvatskoj je u lošem stanju i nemaju namjenu ili nemaju odgovarajuću namjenu što opet dovodi do njihova propadanja. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, većina dvoraca je nacionalizirana, ali vrlo malo njih je dobilo namjenu koja bi osigurala i njihovu zaštitu. U onim dvorcima koji su ipak dobili određene namjene, iste su se izmjenjivale brzo i učestalo što nikako nije bilo korisno za takvu vrstu graditeljske baštine. U nekim dvorcima bile su smještene bolnice (Klenovnik, Novi Marof), učenički domovi i druge socijalne ustanove (Gornja Bedekovčina), samostani (Lužnica), škole, arhivi (Januševac), skladišta i slično. Zbog takvih čestih adaptacija i promjena namjena, dvorci su se uništavali i propadali.²³⁹ Danas je velik broj dvoraca u Hrvatskoj u lošem stanju zbog višegodišnjeg neodržavanja, a stanje se dodatno pogoršalo u zadnje dvije godine zbog jakih potresa u Zagrebu i Petrinji 2020. godine. U ovom će se poglavlju prikazati nekoliko recentno obnovljenih dvoraca koji su uspješno revitalizirani dodjelom odgovarajuće namjene.

Jedan od takvih dvoraca je dvorac Jankovića u Suhopolju na području Virovitičko-podravске županije. Dvorac obitelji Janković sagrađen je sredinom 18. stoljeća, a sastoji se od središnjeg jednokatnog krila te dva prizemna bočna krila koja zatvaraju unutarnje dvorište.²⁴⁰ Godine 1931. tadašnji vlasnik dvorca, Andrija Janković, prodao je dvorac. Nakon toga je dvorac imao različite namjene kao što su dom za siročad, osnovna škola, dječji vrtić te stambeni prostor.²⁴¹

²³⁹ Obad Šćitaroci, 2005., 19.

²⁴⁰ Dvorac Jankovića, Mrežna stranica Web Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-379> (pregledano 3. svibnja 2022.)

²⁴¹ Mrežna stranica Dvorac Janković, Centar za posjetitelje, <http://www.dvorac-jankovic.hr/> (pregledano 3. svibnja 2022.)

Godine 2012. dvorac je kupila Virovitičko-podravska županija koja je pokrenula inicijativu njegove obnove, a sama obnova dvorca i pripadajućeg perivoja krenula je 2017. godine provedbom projekta „Centar za posjetitelje- Dvorac Janković“ koji je bio sufinanciran bespovratnim sredstvima Europske unije. Autor projekta je arhitektonski studio 3LHD.²⁴² Dvorac je bio u izuzetno lošem stanju do te mjere da su se pojedini dijelovi urušili. Odlučeno je da će oba bočna krila biti nanovo izgrađena sa suvremenim arhitektonskim elementima, ali zadržavajući osnovni volumen i povijesne gabarite dvorca. Središnje krilo je obnovljeno metodom sanacije izvornih elemenata te su zadržani i obnovljeni unutrašnja struktura i povijesna organizacija prostora.²⁴³ Obnovljeni dvorac danas ima namjenu multimedijalnog i interaktivnog posjetiteljskog centra. U dvorcu i obnovljenom perivoju održavaju se razne kulturno-turističke manifestacije, dramski se predstavljaju povijesni događaji važni za povijest obitelji Janković i cijelu županiju. Također, posjetiteljski centar u sklopu dvorca nudi mnoštvo multimedijalnih sadržaja iz kojih turisti, ali i lokalna zajednica, mogu štošta naučiti o povijesti dvorca i okolice. Centar je opremljen i modernim 5D kinom s tematskim videozapisima. U dvorcu se nalaze i restoran, lobby bar i konferencijske dvorane, a nudi se i usluga smještaja.²⁴⁴

Slika 29. Dvorac Jankovića, Suhopolje

²⁴² Dvorac Janković, Mrežna stranica 3LHD, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/dvorac-jankovic> (pregledano: 10. lipnja 2022.)

²⁴³ Kako je 3LHD udahnuo novi život starom dvorcu Janković u Suhopolju, Mrežna stranica Gradnja, <https://www.gradnja.rs/dvorac-jankovic-suhopolje-3lhd/> (pregledano: 27. kolovoza 2022.)

²⁴⁴ Mrežna stranica Dvorac Janković, Centar za posjetitelje, <http://www.dvorac-jankovic.hr/> (pregledano 3. svibnja 2022.)

Još jedan dvorac s područja Virovitičko-podravske županije koji vrijedi spomenuti u ovome kontekstu je dvorac Pejačević u Virovitici. Dvorac je izgrađen početkom 19. stoljeća prema nacrtima bečkog arhitekta N. Rotha²⁴⁵ kao jednokatna zgrada oblika izduženog pravokutnika.²⁴⁶ Dvorac je od 1930. godine u vlasništvu grada, a do 2017. godine u njemu su bili smješteni Gradski muzej, restoran i kuglana. S obzirom na loše stanje dvorca, 2016. godine grad Virovitica pokrenuo je projekt pod nazivom „5 do 12 za Dvorac“ s namjerom obnove dvorca te njegove prenamjene u modernizirani prostor Gradskog muzeja Virovitica. Na taj način Grad je želio iskoristiti potencijal dvorca obogaćujući kulturnu i turističku ponudu Virovitice. Vrijednost projekta bila je 81 milijun kuna, a 85% sredstava dodijeljeno je iz europskih strukturnih i investicijskih fondova. Obnova dvorca trajala je od 2016. – 2019. godine, a osim dvorca, obnovljen je i gradski park kojem je vraćen izvorni, perivojni izgled. U prostoru muzeja danas se nalaze stalni postavi „Drveno doba“, posvećen važnosti ovog resursa za povijest grada te „Povijest grada i Dvorca“ a održavaju se i povremene izložbe. Postavi su obogaćeni mnoštvom interaktivnih i multimedijalnih sadržaja prilagođenih i djeci i odraslima što dodatno privlači brojne posjetitelje u novoobnovljeni dvorac.²⁴⁷

Dvorac Gredice u Zaboku primjer je dvorca koji danas ima ugostiteljsku namjenu, odnosno pretvoren je u hotel. Ovaj dvorac podignut u 18. stoljeću jednokatna je građevina pravokutnog tlocrta. Poznat je po jednom od svojih vlasnika, književniku Ksaveru Šandoru Đalskom prema kojemu naziv nosi i današnji hotel. Dvorac je stradao u požaru za vrijeme Drugog svjetskog rata, a nakon toga je dugi niz godina bio prepušten propadanju. Današnji dvorac je podignut djelomičnom faksimilskom rekonstrukcijom 1993. godine koju je izvela tvrtka AGM Studio d.o.o. pod vodstvom projektanta Božidara Goričkog.²⁴⁸ Od izvornog dvorca ostali su sačuvani zidovi podruma i prizemlja. Pročelja su obnovljena prema izvornom oblikovanju dok je prostorni koncept izmijenjen i prilagođen za potrebe nove hotelsko-ugostiteljske namjene.²⁴⁹

²⁴⁵ Puno ime bečkog arhitekta Rotha koji je radio na dvorcu Pejačević u Virovitici za sad nije poznato. U svim dostupnim izvorima navodi se kao N. Roth.

²⁴⁶ Dvorac Pejačević, Mrežna stranica Web Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-381> (pregledano 3. svibnja 2022.)

²⁴⁷ Mrežna stranica 5 do 12 za Dvorac, <https://5do12.eu/> (pregledano: 2. svibnja 2022.)

²⁴⁸ Kurija Gjalski, Mrežna stranica AMG Studio d.o.o., <https://www.amgstudio.info/kurija-gjalski> (pregledano: 23. kolovoza 2022.)

²⁴⁹ Gredice, Mrežna stranica Dvorci krapinsko-zagorske županije, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Dvorci/Krapinsko-zagorska/4-12-2020/23_Gredice_final.pdf (pregledano: 2. svibnja 2022.)

Slika 30. Dvorac Gredice

Dvorac Lužnica nalazi se u blizini grada Zaprešića, a sagrađen je u drugoj polovici 18. stoljeća. Ovaj trokrilni dvorac ima četiri ugaone cilindrične kule te središnje krilo koje je istaknuto rizalitim istakom i zabatno zaključeno.²⁵⁰ Dvorac je podigla obitelj Rauch u čijem vlasništvu je bio do 20. stoljeća, a 1925. godine kupuje ga Družba sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u čijem vlasništvu se i danas nalazi. Od 2007. godine časne sestre dvorac koriste u kulturne i turističke svrhe, dok su se one preselile u pokrajnju zgradu u sklopu imanja. U dvorcu su sestre 2007. godine otvorile *Duhovno-obrazovni centar Marijin Dvor* u sklopu kojeg su uređene 67 soba za posjetitelje, konferencijska dvorana sa 150 mjesta, dvorana za rekreaciju i domjenke te blagovaonica. Na taj način *Centar* osim duhovno-edukativnih radionica i seminara, posjetiteljima nudi i razne aktivnosti, prostor za odmor i opuštanje kao i smještaj te gastronomsku ponudu.²⁵¹ Časne se vrlo dobro brinu o dvorcu baveći se raznim aktivnostima od kojih dobivaju kontinuirani priljev financija koje potom ulažu u održavanje dvorca i čitavog imanja. Stoga je dvorac Lužnica izuzetno dobar primjer uspješne revitalizacije dvorca zahvaljujući samoodrživosti namjene koju ima.²⁵²

²⁵⁰Lužnica, Mrežna stranica *Dvorci zagrebačke županije*, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Dvorci%20ZG/11_Lu%C5%BEnica.pdf (pregledano: 23. kolovoza 2022.)

²⁵¹ *Smještaj gostiju*, Mrežna stranica *Dvorac Lužnica, Zaprešić, Duhovno-obrazovni centar Marijin dvor*, <https://luznica.com/ponuda/smjestaj-gostiju/> (pregledano: 23. kolovoza 2022.)

²⁵²Lužnica, Mrežna stranica *Dvorci zagrebačke županije*, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Dvorci%20ZG/11_Lu%C5%BEnica.pdf (pregledano: 23. kolovoza 2022.)

Sljedeći primjer recentne uspješne revitalizacije dvorca, odnosno utvrde je Stari grad Čakovec. Postojanje utvrde na istome mjestu spominje se već u 13. stoljeću, a nju tijekom 14. i 15. stoljeća proširuju obitelji Lackovići, Celjski i Ernušt za vrijeme kojih je u fazama građen i dvorac unutar utvrda. Ovaj utvrđeni plemićki dvorac u 16. stoljeću dolazi u vlasništvo obitelji Zrinski koji grad preoblikuju u renesansnu tvrđavu, a nakon potresa koji je zadesio ovaj kraj 1738. godine, obitelj Althan obnavlja dvorac u baroknom stilu. Stari grad Čakovec sastoji se od renesansne utvrde sa sustavom zidina i bastiona te četverokrilne barokne palače s unutarnjim dvorištem.²⁵³ Konzervatorski radovi na dvorcu traju s prekidima od 60-ih godina 20. stoljeća, a tijekom tog razdoblja uporabni prostori utvrde bili su korišteni za različite javne namijene. S druge strane, fortifikacijski sustav zidina bio je prepušten propadanju i urušavanju.²⁵⁴ Od 1954. godine unutar barokne palače smješten je Muzej Međimurja Čakovec, a u srpnju 2021. godine u fortifikacijskom dijelu Starog grada otvoren je Muzej nematerijalne baštine „Riznica Međimurja Čakovec“. Novi muzej otvoren je u sklopu provedbe projekta *Rekonstrukcija i revitalizacija fortifikacije Starog grada Čakovec u Muzej nematerijalne baštine* koji je pokrenut sa željom i potrebom obnove fortifikacijskog dijela Grada. Ovaj projekt također je sufinanciran iz Europskog fonda za regionalni razvoj, a razdoblje provedbe projekta bilo je od 2017. – 2021. godine.²⁵⁵ U sklopu projekta obnove rekonstruiran je i revitaliziran fortifikacijski dio Starog grada, faksimilski je rekonstruirana srušena barokna zgrada iz 18. stoljeća, osnovan je Muzej nematerijalne baštine te su otvoreni i opremljeni suvenirnica, ugostiteljski objekt i konferencijska dvorana. Također, cijeli novoobnovljeni dio Grada prilagođen je potrebama osobama s invaliditetom.²⁵⁶ Obnovom i revitalizacijom ovog dijela Starog grada Čakovec postignuta je mogućnost korištenja čitavog kompleksa, a novom namjenom proširena je kulturno- turistička ponuda grada Čakovca te omogućena samoodrživost obnovljenog kompleksa.

²⁵³ *Kompleks Starog grada, Čakovec*, Mrežna stranica *Registar kulturnih dobara RH*, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-908> (pregledano: 24. kolovoza 2022.)

²⁵⁴ *Stari grad Čakovec- obnova utvrde*, Mrežna stranica *Hrvatska komora arhitekata*, <https://www.arhitekti-hka.hr/hr/strucno-usavršavanje/stari-grad-cakovec---obnova-utvrde,805.html> (pregledano: 24. kolovoza 2022.)

²⁵⁵ *O projektu*, Mrežna stranica *Riznica Međimurja*, <https://riznica.hr/o-projektu/> (pregledano: 24. kolovoza 2022.)

²⁵⁶ *EU projekti*, Mrežna stranica *Muzej Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/projekti05_art10.html (pregledano: 24. kolovoza 2022.)

Slika 31. Stari grad Čakovec

Posljednji primjer dvorca koji će biti spomenut u kontekstu obnove i revitalizacije dvoraca u Hrvatskoj je dvorac i arboretum Opeka. Dvorac Opeka je trokrilni dvorac kojeg je podigla obitelj Keglević u 17. stoljeću, a smješten je unutar prostranog arboretuma u mjestu Marčanu u općini Vinica kraj Varaždina. Početkom 19. stoljeća novi vlasnici dvorca, obitelj Bombelles, preoblikovali su dvorac u historicističkom stilu. Dvorac je dugo godina bio prepušten propadanju i u lošem je stanju, no godine 2018. pokrenut je projekt revitalizacije dvorca. Projekt je sufinanciran iz Europskog fonda za regionalni razvoj, a cilj projekta je obnoviti dvorac i prenamijeniti ga u „Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi“ zajedno s arboretumom.²⁵⁷ Radovi na obnovi dvorca započeli su krajem kolovoza 2021. godine. Izvođač radova je tvrtka TExo Moljor²⁵⁸, a projektom obnove predviđena je rekonstrukcija sjevernog krila te djelomična faksimilska rekonstrukcija urušenog istočnog krila i dijela južnog krila.²⁵⁹ Osim obnove dvorca koji je u ruševnom stanju, projektom je u dvorcu te u prostoru arboretuma predviđen cijeli niz novih sadržaja kako što su laboratorij za analizu poljoprivrednih proizvoda, centar za floristiku, učionice i praktikumi, vinski podrum s kušaonicom vina te smještajni kapaciteti za učenike i predavače.²⁶⁰ Novom namjenom dvorac bi trebao biti spašen od daljnjeg propadanja. Ukoliko svi

²⁵⁷ Emilija, Gregurec, *Dvorac i arboretum Opeka u Vinici- Razdoblja gradnje i obnove*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021. str 1.

²⁵⁸ *Radovi na obnovi dvorca opeka u Marčanu u punom zamahu*, Mrežna stranica *Varaždinske vijesti*, <https://www.varazdinske-vijesti.hr/drustvo/foto-radovi-na-obnovi-dvorca-opeka-u-marcanu-u-punom-zamahu-za-dvije-godine-ovdje-u-restoranu-cemo-piti-kavu-55119> (pregledano: 23. kolovoza 2022.)

²⁵⁹ Gregurec, 2021., 72.

²⁶⁰ *Predstavljen projekt rekonstrukcije dvorca Opeka uz kompletnu obnovu arboretuma*, Mrežna stranica *Hrvatska turistička zajednica*, <https://www.htz.hr/hr-HR/predstavljen-projekt-rekonstrukcije-dvorca-opeka-uz-kompletnu->

radovi budu izvedeni prema planu i zahtjevima projekta, dvorac i arboretum Opeka biti će još jedan od realiziranih uspješnih revitalizacija dvoraca.

Iz navedenih primjera vidljivo je kako se odabirom pravilne i održive namjene hrvatskim dvorcima može vratiti život i nekadašnji značaj. Također, dobro odabrana namjena može potaknuti lokalni razvoj u turističkom, kulturnom i gospodarskom smislu. *Projektom obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* također se želi poboljšati kvaliteta života lokalne zajednice stavljajući u dvorac sve najvažnije kulturne i administrativne institucije Grada o čemu će više riječi biti nešto kasnije u radu.

7. VALORIZACIJA DVORCA ERDÓDY U JASTREBARSKOM

Dvorac Erdódy u Jastrebarskom s perivojem i pripadajućim gospodarskim sklopom vrijedan je primjer utvrđene feudalne arhitekture s vrlo složenim kulturno-povijesnim i graditeljsko-razvojnim obilježjima koja datiraju od kraja 15. pa sve do početka 20. stoljeća. Posjeduje visoku arhitektonsku, povijesnu, urbanističku i ambijentalnu vrijednost te ima status zaštićenog kulturnog dobra upisanog na *Listu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske*.

Dvorac je građen i pregrađivan u više stilskih i građevnih faza. Po svojoj prvobitnoj prostornoj koncepciji, odnosno u prvoj fazi izgradnje (1493. – 1592.), to je bio pravokutni zatvoreni kaštel s unutrašnjim dvorištem i vodenim opkopom. Izvorni kaštel imao je fortifikacijsku i stambenu namjenu. U drugoj fazi (1592. – 1693.) kaštel je preoblikovan u renesansnu utvrdu tipa *Wasserburg* s ugaonim cilindričnim kulama te s fortifikacijskim elementima puškarnica u potkrovlju i podrumu. I u ovoj fazi objekt je imao fortifikacijsku i stambenu namjenu. U periodu od 1693. – 1838. godine, za vrijeme treće faze izgradnje, objekt je iz renesansne utvrde preoblikovan u ranobarokni feudalni dvor, odnosno rezidencijalni kompleks. Njegova namjena više nije bila obrambena već stambeno- gospodarska. Dvorac je u tom periodu preoblikovan zbog podjele kompleksa na funkcionalno odvojene vlasničke dijelove. U četvrtoj fazi izgradnje (1838. – 1987.) došlo je do promjene arhitektonsko- oblikovnog koncepta, odnosno do rušenja dijela strukture. U ovom periodu dvorac je imao stambenu namjenu te je bio korišten i kao prostor za društvene i javne sadržaje.

Izvorni dio arhitekture čine i opkopi koji su dana su jako lošem stanju, zarasli vegetacijom i napunjeni otpadnim materijalom. Perivoj je vjerojatno uređen u prvoj polovici 19. stoljeća te pripada tipu engleskog pejzažnog perivoja. Perivoj je bio obnavljan u više navrata. Kao što je spomenuto u prethodnom poglavlju, perivoj je djelomično obnovljen 2013. godine u sklopu projekta *Probuđena kulturna baština* kad je obnovljen dio perivoja ispred zgrade žitnice. Godine 2014. u perivoju je postavljen most Ljube Kraljević kojim je perivoj postao povezan sa središnjom gradskom jezgrom, a osim ovog mosta, te je godine postavljeno još nekoliko mostića i drvenih platformi kao i dječje igralište.²⁶¹ Potreba za cjelovitom obnovom hortikulturnog uređenja perivoja postojala je i prije, ali još više je došla do izražaja nakon što je u studenom 2013. godine ovaj kraj

²⁶¹ *Obnova i revitalizacija perivoja dvorca Erdody* Mrežna stranica Grad Jastrebarsko, službena stranica https://arhiva.jastrebarsko.hr/download/perivoj-hr_16_01.pdf (pregledano: 17. srpnja 2022.)

pogodila oluja Teodor koja je srušila ili oštetila oko dvjesto stabala.²⁶² Obnova perivoja 2015. godine izvela se na temelju krajobrazno-arhitektonskog projekta kojim je obnova bila podijeljena u šest prostornih jedinica koje su se obnavljale prema mogućnostima osiguranih financijskih sredstava. Projektom obnove perivoja ostvareno je očuvanje postojećeg, ali i razvoj novog biljnog i životinjskog svijeta.²⁶³

Vrednovanje feudalne dvorske arhitekture provodi se po principu vrednovanja prostorno-pejsažnih, arhitektonsko-građevinskih te kulturno-povijesnih svojstava građevine. Ovakvi kriteriji vrednovanja dvoraca osmišljeni su i razrađeni u sklopu međunarodnog europskog projekta *Villas-stately homes and castles- compatible use valorisation and creative management*, a o njima su detaljnije pisali Mladen Obad Šćitaroci i Bojana Bojanić Obad Šćitaroci.²⁶⁴ Valorizacija jastrebarskog dvorca koja je bila potrebna i za pokretanje projekta njegove obnove objavljena je u konzervatorskoj studiji dvorca.²⁶⁵

U kategoriji *konzervatorskih kriterija ocjene dvorca*, dvorac Erdődy u Jastrebarskom ocijenjen je kao dvorac koji je većim dijelom očuvan u svom povijesnom obliku te kao dvorac vrlo visoke očuvanosti i vrijednosti razvojnih etapa od kasnog srednjeg vijeka do 20. stoljeća.²⁶⁶ U kategoriji *kulturno-povijesnih kriterija*, dvorac Erdődy ocijenjen je kao dvorac vrlo visoke starosne i kulturno-povijesne vrijednosti. Također je procijenjeno da dvorac ima jače uočljive estetske i umjetničke vrijednosti.²⁶⁷ Na polju *arhitektonsko-graditeljskih vrijednosti*, dvorac Erdődy u Jastrebarskom dobio je nešto niže ocjene. Naime, postojeće građevno stanje ocijenjeno je kao loše, a zaključeno je da je od arhitektonskog interijera i pokretnog inventara sačuvano vrlo malo izvornih elemenata. No ipak, pozitivno je što je procijenjeno kako je većim dijelom očuvan izvorni građevni materijal.²⁶⁸

²⁶² Arhiva, Mrežna stranica Grad Jastrebarsko, službena stranica, https://arhiva.jastrebarsko.hr/projekti/dugorocni_strateski_projekti/perivoj/ (pregledano: 17. srpnja 2022.)

²⁶³ Obnova i revitalizacija perivoja dvorca Erdody Mrežna stranica Grad Jastrebarsko, službena stranica https://arhiva.jastrebarsko.hr/download/perivoj-hr_16_01.pdf (pregledano: 17. srpnja 2022.)

²⁶⁴ Obad Šćitaroci, Bojanić Obad Šćitaroci, Bojana, 2006., 143-158.

²⁶⁵ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorska studija*, 2012., str. 96.

²⁶⁶ Isto, str. 97.

²⁶⁷ Isto.

²⁶⁸ Isto.

8. KONZERVATORSKE SMJERNICE ZA OBNOVU DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM

Da bi projekt obnove kulturnog dobra mogao biti odobren, potrebno je mišljenje nadležnog konzervatora o stanju objekta te načinu njegove obnove i prezentacije. Uvjeti rekonstrukcije i prezentacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom određeni su konzervatorskim smjernicama koje su navedene i objašnjene u *Konzervatorskom elaboratu sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom* čiji su autori Darko Stresec, Marko Blagec i Ljerka Metež, objavljenom u svibnju 2021. godine.²⁶⁹

Konzervatorske smjernice temelje se na vrednovanju razvojnih faza dvorca, a kao najvrjednija i najcjelovitija izdvojena je treća faza s kraja 18. stoljeća. No, zaključeno je da će se ići i u prezentaciju četvrte faze s obzirom na to sa su se promjene u 19. i 20. stoljeću dogodile prvenstveno na volumenu građevine s vanjske strane (rušenje dviju ugaonih kula i drugog kata na većini građevine) i sa strane unutarnjeg dvorišta te zbog toga prezentacija može biti jasna u svojoj slojevitosti. Dvokatni dio iz treće faze se također može prezentirati s obzirom na činjenicu da su se intervencije iz četvrte faze na tom dijelu s dvorišne strane urušile tako da je preostali sačuvani dio iz treće faze izgradnje.²⁷⁰ Razlog zašto su odabrane upravo ove dvije faze izgradnje kao glavne za prezentaciju prilikom obnove leži u tome što iz te dvije faze postoji najviše sačuvanih elemenata te najviše povijesnih podataka i podataka pronađenih sondiranjem prilikom istražnih radova na dvorcu.²⁷¹ Autori elaborata smatraju da prezentirane faze trebaju prikazati i očuvati što je više moguće izvornog stanja. Stoga će i svi preostali sačuvani dijelovi iz ranijih faza biti prikazani u vidu sondi kako bi i ostale faze bile prezentirane barem u pojedinim detaljima.²⁷²

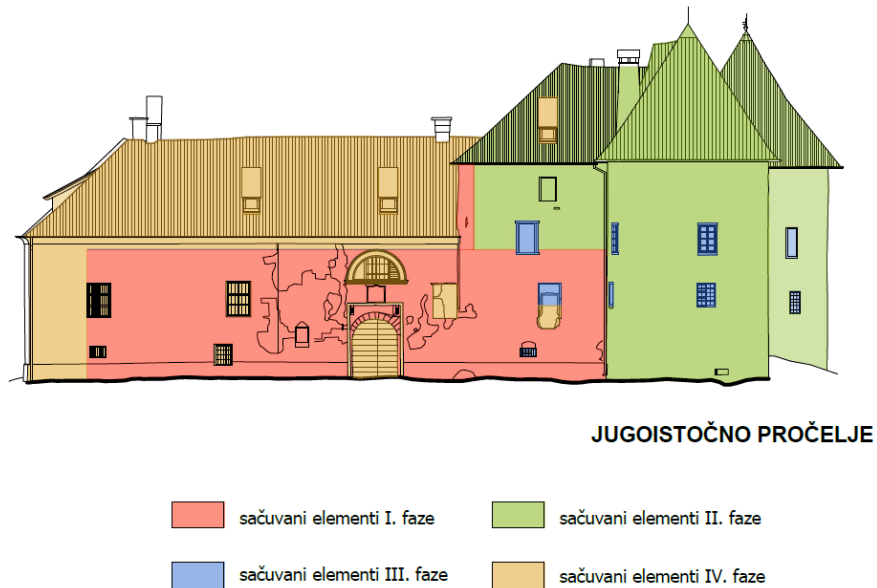
²⁶⁹ HR-MKM-UZKB-KOZG, *Konzervatorski elaborat*, 2021.

²⁷⁰ Isto, str. 117.

²⁷¹ Isto.

²⁷² Isto.

**POVIJESNE FAZE GRADNJE DVORCA
NA POSTOJEĆEM STANJU
PROČELJA**

Slika 32. Prikaz faza izgradnja na postojećem stanju dvorca, jugoistočno pročelje, 2021.

Zbog slojevitosti četiriju glavnih faza izgradnje i naknadnih intervencija autori elaborata smatraju kako je prilikom obnove dvorca Erdödy u Jastrebarskom potrebno koristiti različite konzervatorsko- restauratorske metode i postupke.²⁷³ Prije svega, potrebno je sanirati i konstruktivno ojačati postojeće građevinske konstrukcije i materijale. S obzirom na to da je dvorac u jako lošem stanju, treba koristiti što manje invazivne metode kako bi se preostali građevni dijelovi dvorca što više sačuvali. Pojedini dijelovi i detalji izvedeni su u naknadnim intervencijama u armiranom betonu kojeg će biti teško ukloniti. Stoga se predlaže ostaviti te dijelove jer će njihovim uklanjanjem doći do još veće destabilizacije građevine.²⁷⁴ Na nekim dijelovima dvorca predlaže se rekonstrukcija izvornih konstruktivnih elemenata i opreme unutrašnjosti koji su se vremenom urušili ili su vremenom bili izgubljeni. Autori elaborata smatraju kako je sve urušene konstruktivne elemente potrebno zamijeniti novima, ali u obliku u kakvom su bili prije urušavanja, u istom materijalu i načinu izvedbe. Ova metoda odnosi se na zidove, stropne i svodne konstrukcije, krovnu konstrukciju, stupove, arkade, podove te stolariju prozora i vrata.²⁷⁵ Kod postojećih detalja kamene plastike, pročelne žbuke, oslika i kartuše kojima nedostaju pojedini

²⁷³ Isto.

²⁷⁴ Isto.

²⁷⁵ Isto, str. 118.

dijelovi predlaže se primjena konzerviranja, restauriranja te eventualno rekonstruiranja tih nedostajućih dijelova.²⁷⁶

Kada je riječ o adaptaciji prostora, odnosno prilagodbi novoj namjeni, u pojedinim prostorijama autori predlažu postavljanje laganih pregrada koje neće na nespretan način presijecati svodove i narušavati osnovnu tlocrtnu koncepciju.²⁷⁷ Sanitarni čvorovi su predviđeni na mjestima na kojima će u najmanjoj mogućoj mjeri zadirati u građevnu strukturu i tlocrtnu koncepciju dvorca. Preporuka autora elaborata je čitavi kompleks s pripadajućim gospodarskim zgradama, žitnicom i historicističkom zgradom iz 19. stoljeća, te perivojem staviti u cjelovitu funkciju.²⁷⁸

8.1. Unutrašnjost

Autori elaborata smatraju da je prostor podruma prije svega potrebno sanirati od vlage. Prije bilo kakvih radova u podrumskim prostorima potrebno je utvrditi izvorne kote podruma.²⁷⁹ Jedna od mogućnosti je povisiti podrumski prostor uz obaveznu prezentaciju izvorne visine poda na pojedinim dijelovima podruma koja će se popločati opekom, dok bi novi, povišeni dijelovi podruma biti izvedeni suvremenom podlogom. Obaveznim smatraju prezentiranje svih nalaza unutar prostora podruma, a to se ponajviše odnosi na elemente vezane uz obrambenu funkciju, kao što su na primjer puškarnice te gospodarstvo. Drže da dijelove žbuke koji su sačuvani treba konzervirati i restaurirati, a neočuvane ožbukati vapnenom žbukom na „žlicu“. Budući da prostor podruma ima veći broj poprečnih zidova, ostavlja se mogućnost izvedbe jednostavnih drvenih pregrada s vratima iz prostoriju u prostoriju ukoliko bude postojala potreba podjele ovog prostora na više manjih prostorija. Time ne bi bila narušena osnovna tlocrtna koncepcija dvorca. Izvornu kotu, visinu poda potrebno je utvrditi i u prostoru ulazne veže, kao i popločenje. Ukoliko nije sačuvano izvorno popločenje, dozvoljena bi bila izvedba suvremenog monolitnog poda u zemljanom tonu. Smatraju da je u prostoru unutrašnjeg dvorišta potrebno rekonstruirati dio urušenog stepeništa na jugoistočnom krilu dvorca.

Elaborat predviđa prezentiranje tlocrtnog rasporeda u sačuvanim dijelovima prvog kata kao izvorno najreprezentativnijeg prostora dvorca.²⁸⁰ Na urušenom dijelu jugozapadnog krila ostavlja se mogućnost pregradnje i podjele prostora na manje prostorije prema potrebama budući da će se

²⁷⁶ Isto.

²⁷⁷ Isto.

²⁷⁸ Isto, str. 117.

²⁷⁹ Isto, str. 118.

²⁸⁰ Isto.

on prezentirati kao najmlađa faza dvorca. Rekonstrukcija podova i svodova u ovom krilu trebala bi biti izvedena u istom materijalu i istim načinom gradnje kao što je bilo prije rušenja. Uređenje unutrašnjeg prostora će se temeljiti na podacima s arhivskih fotografija. U unutrašnjosti se predviđa prezentiranje detalja iz ranijih faza izgradnje u vidu sondi ili otvora. Trijem prvog kata sjeveroistočnog krila bi se trebao prezentirati u obliku i stilu iz treće faze izgradnje dvorca, točnije s otvorenim trijemovima.²⁸¹ Ukoliko bi postojala potreba zatvaranja hodnika, zatvaranje bi se trebalo izvesti staklom ispred ili iza lukova arkada bez doprozornika ili s vrlo tankim metalnim nosačima stakla. Predviđena je rekonstrukcija urušenih dijelova svodova prvog kata na spoju jugoistočnog i sjeveroistočnog krila u istim materijalima, gabaritima te načinom izvođenja prema prijašnjem stanju.²⁸² U urušnim prostorima dvorca ostavlja se mogućnost izvedbe vertikalnih komunikacija među katovima. Predviđeno je očuvanje zatečenih izvornih dijelova žbuke konzerviranjem i restauriranjem, a preostale dijelove žbuke koji su uništeni potrebno je ožbukati vapnenom žbukom koja će biti iste teksture kao izvorna. Stolariju prvog kata potrebno je obnoviti ukoliko je moguće, a gdje to nije moguće potrebno je napraviti novu prema izvornoj.²⁸³

²⁸¹ Isto.

²⁸² Isto.

²⁸³ Isto.

Slika 33. Tlocrt prvog kata, prikaz postojećeg stanja, 2012.

Predviđeno je i zadržavanje tlocrtnog rasporeda drugog kata, ali je zbog ravnog stropa, po potrebi, ostavljena mogućnost pregrađivanja postojećih prostorija laganim drvenim pregradama s vratima.²⁸⁴ Rekonstrukcija poda prema elaboratu treba biti izvedena istim materijalom i načinom gradnje kao prije rušenja. Hodnik na drugom katu sjeveroistočnog krila treba prezentirati s otvorenim trijemovima kakvi su bili u vremenu treće faze izgradnje. Kao i na prethodnim etažama, i na drugom katu sve preostale dijelove izvorne žbuke treba konzervirati i restaurirati, a dijelovi na kojima izvorna žbuka nedostaje trebaju biti ožbukani vapnenom žbukom iste teksture kao izvorna žbuka. Predviđeni su popravci i stavljanje u funkciju stolarije gdje god je to moguće ili izrada nove prema izvornicima.²⁸⁵ Kod dijelova zida i stropova urušenih na spoju jugoistočnog i sjeveroistočnog krila predviđena je reintegracija, tj. rekonstrukcija u materijalu, gabaritima i načinom izvedbe prema prijašnjem stanju.

²⁸⁴ Isto, str. 119.

²⁸⁵ Isto.

U potkrovlju je predviđeno izvođenje nužnih popravaka na krovnoj konstrukciji. Autori elaborata ostavljaju otvorenom mogućnost adaptacije prostora potkrovlja za potrebe nove namjene, ali uz uvjet obavezne prezentacije svih otvora puškarnica te izvorne žbuke.²⁸⁶

8.2. Vanjska pročelja

Na glavnom jugoistočnom pročelju elaboratom je predviđeno prezentiranje četvrte faza izgradnje iz 19. i 20. stoljeća s detaljima iz ranijih faza u vidu sondi.²⁸⁷ Najviše takvih sondi predviđeno je na ulaznoj kuli gdje bi se na taj način prezentiralo i detalje oslika jugoistočnog pročelja koja datiraju iz treće faze izgradnje dvorca. Na kuli su pronađeni tragovi oslikanih kvadara u crvenoj nijansi „Bolusroth“ te je predviđeno čavlina u žbuci urezati isti ritam kvadara na oba ruba ulazne kule kako bi se rekonstruirali i prikazali gabariti nekadašnje, dvokatne, ulazne kule. Postojeće oslikane kvadre na ulaznoj kuli predviđa se restaurirati. Oko kamenog otvora glavnog ulaza u dvorac, na temelju arhivskih snimki, predviđena je izvedba nove profilacije koja neće prelaziti preko kamenog portala. Nakon uklanjanja postojeće profilacije, autori spominju obaveznu restauraciju kamenog portala.²⁸⁸

Na glavnom pročelju sačuvani su dijelovi žbuke iz četvrte faze izgradnje na jednokatnom dijelu te iz druge ili treće faze u dvokatnom dijelu pročelja. Obnovu žbuke pročelja predviđa se izvesti na način da se recentni slojevi i sva loša žbuka otuku, a sačuvani dijelovi žbuke restauriraju i obrube. Autori smatraju kako nedostajuće dijelove treba ožbukati vapnenom žbukom iste teksture u ravnini sačuvane žbuke.²⁸⁹ Predlaže se da boja nove boje žbuke treba biti istovjetna izvornoj, dakle u bjelokosnoj boji, a oslici u tonu koji je pronađen prilikom restauratorskih istraživanja.²⁹⁰

Elaboratom je predviđena i restauracija kamene natpisne ploče na jugoistočnom ulaznom pročelju, kao i obnova prozorskih otvora ovog pročelja. Ukoliko obnova navedenih prozora ne bi bila izvediva, predviđa se napraviti nove prozore prema izvorniku, u istom materijalu i s istim detaljima.²⁹¹ Glavni ulaz u dvorac ima vratnice koje ne pripadaju izvorno ovom dvorcu već su donesene s nekog drugog mjesta te su u vrlo lošem stanju. Što se tiče njihove obnove, autori elaborata predlažu nekoliko mogućnosti. Jedna od mogućnosti je izvedba novih vratnica prema

²⁸⁶ Isto.

²⁸⁷ Isto, str. 120.

²⁸⁸ Isto.

²⁸⁹ Isto.

²⁹⁰ Isto, str. 123.

²⁹¹ Isto, str. 120.

postojećim vratnicama. Ostale predložene mogućnosti obnove ulaznih vratnica su izvedba novih vratnica prema komparativnim primjerima sličnih dvoraca ili izvedba jednostavnih suvremenih drvenih vrata uz uvjet korištenja postojećih okova.²⁹² Na mjestima gdje su zazidane puškarnice, također su predložene dvije mogućnosti, ili ih označiti i naglasiti u žbuci ili ih otvoriti u vidu prozora. Sačuvane kolature koji su bili dio mehanizma mosta predviđeno je prezentirati u obliku sondiranih otvora.²⁹³

Na ostalim vanjskim pročeljima predviđeno je tretirati i prezentirati kako je navedeno i na primjeru jugoistočnog vanjskog pročelja. Na ugaonoj kuli uz sjeverozapadno pročelje pronađen je oslik za kojeg autori drže da ga je svakako potrebno restaurirati.²⁹⁴ Kao i u slučaju glavnog pročelja, kod obnove prozora su ostavljene mogućnosti obnove ili izvedba novih po uzoru na izvornik. Što se tiče zazidanih puškarnica, također su dane iste mogućnosti kao što je opisano na primjeru jugoistočnog pročelja, dakle ili ih naznačiti u žbuci ili otvoriti prozore na mjestima puškarnica.²⁹⁵

8.3. Pročelja unutarnjeg dvorišta

Na trijemu jugoistočnog dvorišnog pročelja elaboratom je predviđena rekonstrukcija urušenog stubišta istim materijalom i istim načinom izvedbe. Stube, stupove, arkade i jednostrešni krov stubišta predviđa se izvesti po uzoru na sačuvano nasuprotno stubište.²⁹⁶ Iznad trijema i krova stubišta kojeg je potrebno obnoviti te iznad prozora jugoistočnog dvorišnog pročelja predviđeno je u žbuci izvesti polukružnu profilaciju kakva je i na vanjskom jugoistočnom pročelju. Sačuvanu izvornu žbuku iz četvrte faze izgradnje u jednokatnom dijelu pročelja i iz druge faze u dvokatnom dijelu pročelja potrebno je restaurirati i obrubiti. Nedostajuće dijelove žbuke predviđa se ožbukati vapnenom žbukom iste teksture prateći neravnine zida.²⁹⁷

Elaboratom je u prizemlju sjeverozapadnog dvorišnog pročelja predviđeno napraviti raster prozorskih i vratnih otvora prema sačuvanim arhivskim fotografijama. Sačuvanu žbuku kroz sve etaže ovog pročelja planira se restaurirati i obrubiti, dok se nedostajuće dijelove žbuke predviđa ožbukati vapnenom žbukom iste teksture.²⁹⁸ Na jugozapadnom unutarnjem pročelju autori

²⁹² Isto, str. 123.

²⁹³ Isto, str. 120.

²⁹⁴ Isto.

²⁹⁵ Isto.

²⁹⁶ Isto.

²⁹⁷ Isto.

²⁹⁸ Isto.

elaborata smatraju potrebnim intervencije u prizemlju i to u vidu izvođenja rastera arkada na temelju arhivskih fotografija koji bi bilo moguće zatvoriti jednostavnim drvenim vratima.²⁹⁹ Kao i na ostalim pročeljima, predviđeno je da se postojeća žbuka obrubi, a nedostajući dijelovi ožbukaju vapnenom žbukom.

Elaboratom je predviđena restauracija svih kamenih stupova na arkadnom hodniku sjeveroistočnog dvorišnog pročelja. Autori predlažu da se na postojećim armirano betonskim stupovima ne izvode nikakve intervencije, ali ostavljaju mogućnost ostakljivanja u ravnini sjeveroistočnog pročelja.³⁰⁰ Ukoliko se postojeće arkade iz treće graditeljske faze neće moći sanirati, elaboratom je predviđeno razlaganje pročelnog dijela uz uvjet da se izvorni kameni stupovi vrate na svoje mjesto nakon što će na njima biti izvršeni restauratorski postupci. Također, u tom slučaju, predviđeno je prezentirati i jedan uzorak žbuke s oslikom oko kamenog stupa kao izvorni detalj pročelja. Za ostatak oslika na sjeveroistočnom pročelju predlaže se rekonstrukcija prema trenutno vidljivim i sačuvanim dijelovima oslika. Postojeću žbuku predviđa se restaurirati i obrubiti, dok se nedostajući dijelovi planiraju ožbukati vapnenom žbukom istog materijala i načina obrade.³⁰¹

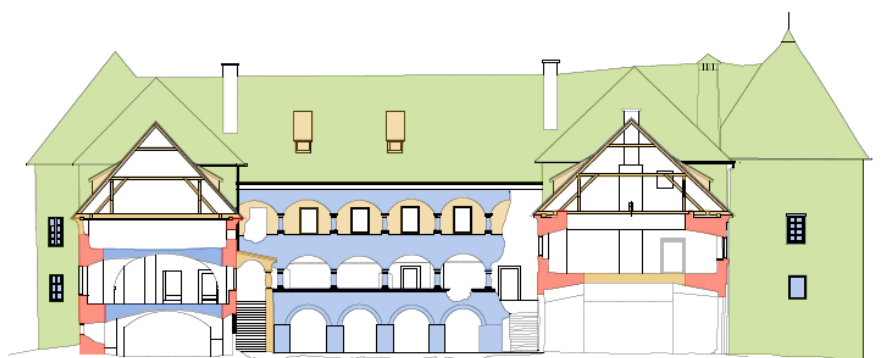
²⁹⁹ Isto, str. 121.

³⁰⁰ Isto.

³⁰¹ Isto.

POVIJESNE FAZE GRADNJE DVORCA NA POSTOJEĆEM STANJU

PRESJECI

PRESJEK A - A

	sačuvani elementi I. faze		sačuvani elementi II. faze
	sačuvani elementi III. faze		sačuvani elementi IV. faze

Slika 34. Prikaz faza izgradnja na sjeveroistočnom dvorišnom pročelju, postojeće stanje, 2021.

Elaboratom je predviđeno da se dvi pronađeni i sačuvani dijelovi iz ranijih faza izgradnje na dvorišnim pročeljima prikažu u vidu sondi. Autori elaborata drže da je u unutarnjem dvorištu, osim pročelja, potrebno rekonstruirati i bunar koji se nalazi u sredini dvorišta. Također, smatraju da je dvorište potrebno popločati izvornim opločenjem ili na temelju komparacije sa sličnim dvorcima postaviti adekvatno opločenje kao što su obluci, kaldrma ili slično.³⁰²

³⁰² Isto.

9. PROJEKT OBNOVE I REVITALIZACIJE DVORCA ERDŐDY U JASTREBARSKOM

Iako je dvorac vrlo važan za lokalno stanovništvo budući da on predstavlja dugu i bogatu povijest grada Jastrebarsko, a perivoj dvorca im je jedno od omiljenih lokacija za odmor i šetnju, dvorac je već dugi niz godina bez namjene te mu je potrebna obnova. Grad Jastrebarsko s tim je ciljem krenuo u izradu *Projekta obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom* 2017. godine. Projekt je prijavljen na Poziv na dostavu projektnih prijedloga „Revitalizacija brownfield lokacija“ Ministarstva regionalnog razvoja i fondova europske unije. Projekt se provodi u okviru Operativnog programa konkurentnosti i kohezija RH 14-20 (Prioritetna os 6- Zaštita okoliša i održivost resursa, specifični cilj 6e2- Obnova brownfield lokacija (bivša vojna i/ili industrijska područja)). Ukupna vrijednost projekta iznosi 73.639.686,93 HRK. Projekt je sufinancirala je Europska unija iz Europskog fonda za regionalni razvoj u iznosu od 49.503.626,59 HRK. Ostatak investicije, u iznosu od 24.136.060,34 HRK, financirat će Grad Jastrebarsko vlastitim sredstvima iz gradskog proračuna. Održivost projekta nakon njegove provedbe osigurat će se iz prihoda ostvarenih na temelju novih sadržaja u revitaliziranom dvorcu te iz proračuna Grada Jastrebarsko.

Slika 35. Dvorac Erdődy s pripadajućim perivojem, Jastrebarsko

Iako je 2013. godine u sklopu projekta *Probuđena kulturna baština* uređena i obnovljena zgrada žitnice preko puta dvorca te dio perivoja, sam dvorac nije bio obnovljen tom prilikom već

je nastavio propadati.³⁰³ Stoga je glavni cilj ovog projekta obnova i adaptacija brownfield lokacije³⁰⁴ te očuvanje i valorizacija kulturnog dobra.³⁰⁵ Obnovom dvorca Erdődy i uređenjem parkirališta kojim će se omogućiti pristupačnost lokaciji, spriječiti će se daljnje propadanje, zapuštenost te neiskorištenost kulturne baštine s krajnjim ciljem namjene dvorca u javne, društveno-kulturne i ekonomske svrhe. Osim navedenog, projektom se također želi očuvati kulturni identitet grada Jastrebarskog, osigurati adekvatan prostor za muzejsku i galerijsku djelatnost te poboljšati dostupnost i kvalitetu kulturnog sadržaja za lokalno stanovništvo i turiste te tako razvijati kulturni turizam na području grada.³⁰⁶ U dvorcu se planiraju otvoriti razni sadržaji kojima se želi ostvariti funkcionalno, atraktivno, urbanističko, arhitektonsko i krajobrazno rješenje kojim će se zadovoljiti potrebe lokalnog stanovništva, ali i privući veći broj turista u Jastrebarsko i njegovu okolicu. Ovim projektom se prvenstveno želi ostvariti duži boravak ljudi unutar dvorca tijekom cijele godine uz razne izložbe, predavanja, edukacije, prostore za djecu, itd. Time bi se riješilo nedostatak javne, društveno-kulturne i ekonomske infrastrukture na području grada. Kako bi se sve navedeno postiglo, planirani radovi u sklopu projekta uključuju konzervatorsko-restauratorske zahvate, prostorno-organizacijske i arhitektonsko-oblikovne zahvate, konstruktivnu sanaciju, rekonstrukciju unutrašnjosti i unutrašnjeg dvorišta, obnovu pročelja te uređenje okoliša dok će se uređenje i opremanje unutrašnjosti izvesti naknadno budući da sredstva za to nisu odobrena u sklopu ovog projekta.³⁰⁷

Priprema projekta započela je 2017. godine, a početna planiranja su bila da će provedba projekta trajati 35 mjeseci, tijekom 2019., 2020. i 2021. godine, te da će završiti u prosincu 2021. godine.³⁰⁸ No, rokovi su se s vremenom pomakli, zbog situacije s COVID-19 pandemijom te otežanog prikupljanja potrebnih dozvola.³⁰⁹ Trenutna predviđanja investitora su da će provedba projekta završiti u prosincu 2023. godine, a trenutno su u tijeku pripremni radovi u sklopu kojih je

³⁰³ Projekt *Probudena kulturna baština* je nastao kao rezultat prekogranične suradnje Republike Hrvatske i Republike Slovenije u cilju analize kulturno-povijesnih poveznica i revitalizacije objekata kulturne baštine. Projekt je trajao od 2011. do 2013. godine te je u tom periodu revitalizirano pet objekata značajnih za kulturnu povijest Hrvatske i Slovenije- zgrada žitnice i perivoj dvorca Erdődy u Jastrebarskom, dvorac u Metlici, dvorac Črnomelj te crkva sv. Vida u Jamničkom Podgorju, <http://www.si-hr.eu/hr2/map/probudena-kulturna-bastina/>, (pregledano: 3. ožujka 2022.)

³⁰⁴ Pojam „obnova *brownfield* lokacija“ označava obnovu područja, zemljišta ili građevina koje su neadekvatno korištene ili zapuštene, a koje se mogu prenamijeniti i urediti za potrebe stanovništva

³⁰⁵ Mrežna stranica *Projekt Obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom*, <https://dvorac-Erdody.hr/>, (pregledano: 18. ožujka 2022.)

³⁰⁶ Isto.

³⁰⁷ HR-UOGFEU-J, Studija izvedivosti i analiza troškova i koristi, 2018., str. 3-4

³⁰⁸ Isto.

³⁰⁹ Mrežna stranica *Projekt Obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom*, <https://dvorac-Erdody.hr/> (pregledano: 18. ožujka 2022.)

provedeno rušenje pojedinih stabala koja štete temeljima dvorca³¹⁰, uklanjanje otpadnog građevinskog materijala te zbrinjavanje i skladištenje arhitektonskih elemenata i dekoracije dvorca radi njihove restauracije i kasnije ponovne ugradnje na izvorna mjesta.³¹¹ Izvođač radova je tvrtka ING-GRAD d.o.o. koja je specijalizirana za sanaciju, restauraciju i konzervaciju spomeničke i kulturne baštine.³¹²

³¹⁰ *Krenuli radovi na obnovi dvorca Erdődy*, Mrežna stranica *Grad Jastrebarsko*, https://jastrebarsko.hr/jaska_info/obavijesti/vijesti/krenuli_radovi_na_obnovi_dvorca_erdody/ (pregledano: 10. rujna 2022.)

³¹¹ *U tijeku pripremni radovi na obnovi dvorca Erdődy*, Mrežna stranica *Lokalni.hr*, <https://lokalni.vecernji.hr/gradovi/u-tijeku-pripremni-radovi-na-obnovi-dvorca-erdody-25986> (pregledano: 10. rujna 2022.)

³¹² *Potpisan ugovor za izvođenje radova, kreće obnova dvorca*, Mrežna stranica *Grad Jastrebarsko*, https://jastrebarsko.hr/jaska_info/obavijesti/vijesti/potpisan_ugovor_za_izvođenje_radova_kreće_obnova_dvorca_erdody/ (pregledano: 10. rujna 2022.)

10. PLANIRANI ZAHVATI

Sukladno konzervatorskim smjernicama³¹³, *Projektom obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom*³¹⁴ predviđeno je zadržavanje osnovnog volumena dvorca u izvornim gabaritima uz prezentaciju treće i četvrte razvojne faze te uklanjanje svih naknadnih intervencija na pročeljima i u interijeru dvorca.

Projekt se temelji na uspostavi dvije osnovne vertikalne komunikacijske jezgre na izvornim pozicijama stubišta, a to su u predsoblju na spoju sjeveroistočnog i jugoistočnog krila te na spoju jugozapadnog i sjeverozapadnog krila gdje je danas smješten sanitarni blok.³¹⁵ Takvom postavom stubišta koja su dijametralno smještena u nasuprotnim krilima dvorca, osim poštivanja izvornog smještaja vertikalnih komunikacija unutar dvorca, ostvarena je i kvalitetna funkcionalna organizacija te jednostavno povezivanje svih prostora i sadržaja predviđenih novom namjenom. Zbog formiranja novih stubišta autori projekta drže da je neophodno uklanjanje svodova u rubnim prostorijama prizemlja na spoju sjeveroistočnog i jugoistočnog te jugozapadnog i sjeverozapadnog krila kao i uklanjanje sanitarnog čvora u prostoru prvog kata na spoju jugozapadnog i sjeverozapadnog krila koji je nastao prilikom naknadnih zahvata nakon zadnje faze izgradnje.³¹⁶

Autori projekta drže da je potrebo ukloniti sve pregradnje i intervencije nastale nakon četvrte razvojne faze dvorca početkom 19. stoljeća s iznimkom zahvata provedenih 1980-ih na sjeveroistočnom krilu.³¹⁷ Tim zahvatom provedena su ojačanja postojeće konstrukcije sjeveroistočnog krila izvedena u armiranom betonu (ojačanje temelja, stropnih konstrukcija, otvora i stupova). Za uklanjanje ovakvih ojačanja potrebno je koristiti invazivne metode što bi moglo prouzročiti dodatnu destabilizaciju izvorne konstrukcije sjevernog krila, osobito njegova dvorišnog pročelja čija je stabilnost već sad neupitno narušena. Iz tog razloga je ovim projektom predviđeno zadržavanje izvedenih armiranobetonskih elemenata uz primjenu nužnih prilagodbi novih konstruktivnih i ostalih rješenja postojećem stanju.³¹⁸ Ipak, planira se uklanjanje armiranobetonskog stubišta između prizemlja i kata u sjevernoj prostoriji sjeverozapadnog krila uz zadržavanje postojećeg sačuvanog dijela bačvastog svoda u toj prostoriji. U sjevernom obodnom zidu sjeverne prostorije predviđa se napraviti novi otvor kako bi se ovo krilo

³¹³ HR-MKM-UZKB-KOZG, Konzervatorski elaborat, 2021.

³¹⁴ HR-UOGFEU-J, Glavni arhitektonski projekt, 2021.

³¹⁵ Isto, str 122.

³¹⁶ Isto, str 123.

³¹⁷ Isto, str 122.

³¹⁸ Isto, str 123.

funkcionalno moglo povezati s prostorima sjeveroistočnog krila.³¹⁹ Zbog različite visine poda u prostorijama dvorca predviđeno je izjednačavanje visine podova gdje je to moguće kako bi se osobama s invaliditetom omogućila što veća pristupačnost javnim sadržajima dvorca. Ipak, na mjestima na kojima se izjednačavanje visine podova neće moći izvesti, planira se postavljanje manjih stuba ili rampa.³²⁰

U prostorima prvog kata planira se zadržavanje, popravak i dovršavanje započetih zahvata u kojima su korišteni armiranobetonski dijelovi, primjerice armiranobetonske tlačne ploče izvedene nad svodovima prizemlja. Predviđa se zadržati i zatege te čelična ojačanja izvedena u petama lukova svodova u prostorijama prvog kata uz nužne popravke oštećenih elemenata.³²¹ Na dijelu urušenog svoda u središnjoj prostoriji sjeverozapadnog krila predviđa se izvedba nove međukatne konstrukcije te dodatne podjele prostora na dvije etaže između poda prvog kata i krovne konstrukcije ovoga krila.³²² Izvedba ovakve dodatne poluetaže predviđena je zbog potrebe za više raspoloživog prostora kako bi svi planirani sadržaji mogli biti smješteni unutar postojećih gabarita dvorca. Nove međukatne konstrukcije u središnjoj prostoriji jugozapadnog krila bit će izvedene kao stropne konstrukcije s nosivim drvenim grednicima. Preostali dijelovi stubova i lukova urušenog svoda bit će zadržani do razine nove stropne konstrukcije. Zbog potrebe prilagodbe zahtjevima i propisima vezanim za osiguranje mjera zaštite od požara, projektom je predviđeno postojeće drvene obloge vanjskih stubišta na trijemovima zamijeniti novom oblogom napravljenom od vatrootpornih materijala.³²³ Stabilnost pročelnog dvorišnog zida sjeveroistočnog krila ozbiljno je narušena te je zbog toga predviđeno njegovo djelomično rušenje u razini parapetnog zida prvog kata.³²⁴ Nakon ovog zahvata, planirano je da se zid nanovo prezida uz istovremeno podupiranje postojećih križnih svodova trijemova te svih ostalih elemenata u izvornom stanju.

Za potrebe formiranja korisnog prostora i osiguranja potrebnih minimalnih svjetlih uporabnih visina prostora u tavanskom prostoru južnog dijela dvorca, projektom je predviđeno uklanjanje postojećeg drvenog krovišta. Naime, u postojećem krovištu je svjetla visina prostora daleko manja od minimalnih 210 centimetara koji predstavljaju uvjet za proglašenje određenog

³¹⁹ Isto.

³²⁰ Isto.

³²¹ Isto.

³²² Isto.

³²³ Isto.

³²⁴ Isto., str. 124.

prostora „korisnim prostorom“ te zbog toga tavanski prostor ne zadovoljava uvjete za funkcionalni smještaj planiranih muzejskih prostora.³²⁵ Stoga je predviđeno uklanjanje postojećeg drvenog krovišta te izvedba novog u sustavu drvene krovne konstrukcije koje će biti identično postojećem krovištu.

Na drugom katu sjevernog krila predviđa se na mjestu uklonjenih drvenih stropnih konstrukcija izvođenje nove međukatne konstrukcije iz drvenih grednjaka. I na ovoj etaži planirano je izjednačavanje visine podova zbog što lakše pristupačnosti osobama s invaliditetom, osim u ugaonim kulama gdje će biti zadržana izvorna visina poda.³²⁶ Kako bi se osigurale minimalne svijetle visine i ujednačavanja visine poda trećeg kata, projektom je predviđeno uklanjanje postojećih grednjaka u stropu drugog kata u sjevernoj prostoriji sjeverozapadnog krila te izvesti nove grednjake na nižoj razini. Pozicija uklonjenih grednjaka bit će prezentirana u vidu utora oslonaca izvornih grednjaka u obodnim zidovima.

Za potrebe prilagodbe novoj organizaciji prostora, projektom je predviđeno otvaranje određenih zazidanih otvora te zatvaranje nekih postojećih otvora, ovisno o namjeni pojedinih prostora. Predložena su dva načina zatvaranja postojećih otvora: na mjestima gdje bi tehnički uvjeti to dopuštali koristila bi se fiksna prozirna ili neprozirna ostakljenja, a na pozicijama s većim projektnim zahtjevima koristile bi se lake pregradne stijene.³²⁷ Trijem sjeveroistočnog krila kroz sve etaže planira se zatvoriti ostakljenjem s unutarnje strane lukova. Lukovi drugog kata bit će otvoreni u izvornom oblikovanju identičnom onom na prvom katu te ostakljeni na isti način kao lukovi na prvom katu i u prizemlju.³²⁸

U zapadnoj prostoriji sjeveroistočnog krila te na prvom katu ulazne kule pronađeni su drveni grednjaci iz najstarije faze izgradnje dvorca izvedeni u sustavu greda do grede te je predviđeno zadržati ih u njihovu postojećem stanju.³²⁹ No, svakako će biti potrebna reparacija pojedinih grednjaka te izvedba konstruktivnih ojačanja u gornjoj i donjoj zoni grednjaka (čelične dijagonalne ukrute, ukrute u gornjoj zoni i slično).³³⁰ Također, grednjaci će se morati protupožarno obložiti i zaštititi kako bi se ispunili požarni zahtjevi vezani uz otpornost konstrukcije. Kao prijedlog prezentacije grednjaka u navedenim prostorijama predviđena je izvedba manjih ostakljenih polja

³²⁵ Isto.

³²⁶ Isto.

³²⁷ Isto.

³²⁸ Isto.

³²⁹ Isto.

³³⁰ Isto.

izvedenih od protupožarnog stakla u razini poda prostorija kako bi posjetitelji mogli vidjeti izvorne stropne konstrukcije iz ranih faza izgradnje dvorca.³³¹

Projektom je predviđeno ukloniti i reparirati postojeće drvene elemente krovišta zbog velikih deformacija krovišta sjevernog krila. Nakon provedbe stabilizacije i ojačanja ostalih konstruktivnih elemenata sjeveroistočnog krila na dvorišnom pročelnom zidu planirano je izvođenje novog krovišta koristeći postojeće reparirane drvene elemente.³³² Radi osiguranja zahtjeva vezanih uz energetske učinkovitost koji su uvjetovani projektnim zadatkom, potrebno je podebljati pokrov krova, zadržavajući razine krovnih streha prema postojećem stanju. Predviđeno je da krovna konstrukcija u prostorima oba krovišta/ potkrovlja bude vidljiva u svojoj punoj visini.³³³ Kako bi se određeni prostori u potkrovlju prilagodili novim predviđenim namjenama, predviđeno je izvođenje novih krovnih prozora. Novi prozori bit će izvedeni kao replike postojećih krovnih kućica na temelju povijesnih izvora.³³⁴ Na pojedinim pozicijama bit će izvedeni i suvremeni krovni prozori upušteni u ravninu krovne plohe. Suvremeni prozori bit će izvedeni na mjestima gdje takvo rješenje bude oblikovno i funkcionalno prihvatljivije i uvjetovano zahtjevima za minimalnu površinu otvora, kao što su glavna stubišta i okna dizala u krovnim ploham.³³⁵

Projektom je također predviđena i izvedba dodatnih ojačanja obodnih i unutarnjih zidova, postojećih stropova i temelja te povezivanje nasuprotnih obodnih zidova krila u razini krune zida i veznih greda krovišta kako bi se osigurala otpornost postojeće konstrukcije na djelovanje horizontalnih sila kao što je potres.³³⁶ Navedeni zahvati bit će izvedeni samo na pozicijama gdje su oni neophodni i gdje predstavljaju jedino moguće rješenje. Zahvati će biti izvedeni primjenom reverzibilnih metoda rekonstrukcije uz minimalno korištenje invazivnih i nepovratnih metoda.³³⁷

³³¹ Isto.

³³² Isto, str. 125.

³³³ Isto.

³³⁴ Isto.

³³⁵ Isto.

³³⁶ Isto.

³³⁷ HR-UOGFEU-J, *Idejni projekt*, 2012., str 65.

11. NOVA PREDVIĐENA NAMJENA DVORCA

Projektom obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom³³⁸ predviđena je adaptacija dvorca za potrebe novih sadržaja koji su podijeljeni u dvije osnovne vrste: javne i gospodarske. Javni sadržaji će zauzeti većinski dio dvorca, dok gospodarski sadržaji smiju zauzeti najviše 20 posto ukupne površine dvorca.³³⁹ Ovakav omjer od 20 naspram 80 posto u korist javnih sadržaja propisan je u Pozivu za „Revitalizaciju *brownfield*-lokacija“ na koji je projekt prijavljen, a isti je definiran i Ugovorom o dodjeli bespovratnih sredstava. Javni sadržaji koji će se smjestiti u prostorima dvorca su gradska uprava, gradski i etnografski muzej, razne udruge te edukativni i servisni sadržaji, dok će od gospodarskih sadržaja u dvorcu biti ugostiteljski objekt te turistički info punkt sa suvenirnicom.³⁴⁰

Projektom je određeno da će prostori namijenjeni gospodarskim sadržajima biti u interijeru uređeni do razine grubih radova (*Rohbau*) te će za njih biti ishođene sve potrebne dozvole i uvedeni svi potrebni priključci. Konačno uređenje interijera izvršit će budući najmoprimci prostora prema vlastitim željama i potrebama.³⁴¹ Prostor ulazne veže projektom je predviđen za smještaj turističkog info punkta te suvenirnica. Prizemlje dvorca zamišljeno je kao prostor za razne udruge te ugostiteljski sadržaj. U prizemlju će također biti smješten prostor za prezentacije, promocije, degustacije vina, tečajeve *sommeliers* te mala edukativna gastronomska događanja koja neće imati komercijalnu, prodajnu funkciju.³⁴² Naime, ovakvim sadržajima se želi naglasiti i još više popularizirati Jastrebarsko i okolicu (Plešivica) kao kraj vrhunskih vina i duge vinogradarske tradicije te promovirati lokalne i gostujuće vinare. Prizemlje dvorca želi se iskoristiti kao prostor komunikacije s gostima odmah po ulazu u prostor dvorca. Osim već navedenih gospodarskih i javnih sadržaja, u prizemlju će se također nalaziti i sanitarni čvor, čija će se pozicija vertikalno ponavljati kroz sve ostale etaže, te spremište.

Na prvom katu dvorca predviđa se smjestiti javnu upravu, razne urede, gradsku vijećnicu, servisne prostore, a jedan dio će biti prostor otvorenog tipa kojeg će posjetitelji povremeno moći vidjeti i koristiti. Jedan od takvih prostora je velika dvorana koja će biti namijenjena za razna reprezentativna događanja, za potrebe protokola itd.³⁴³ Jedan dio prvog kata bit će tematski vezan

³³⁸ HR-UOGFEU-J, *Idejni projekt*, 2012.

³³⁹ Isto, str. 61.

³⁴⁰ Isto.

³⁴¹ Isto, str. 62.

³⁴² Isto.

³⁴³ Isto, str. 67.

uz aktualne potrebe javnog života grada i njegovih stanovnika. Raspored ureda i broj zaposlenih u pojedinim uredima prilagođen je na način da se u što manjoj mjeri zadire u postojeću podjelu i organizaciju prostora. Dvorana na prvom katu ulazne kule predviđena je za protokolarnu dvoranu gradske uprave.³⁴⁴

Projektom je predviđeno da površinu drugog kata u najvećoj mjeri zauzima Gradski muzej, etnografski muzej te galerijski prostor u kojem će se održavati povremene izložbe. Postav Muzeja će osim fizičkih izložaka imati i interaktivan multimedijalan sadržaj.³⁴⁵ Središnja interpretacijska tema cijelog dvorca bit će grof Stjepan IV. Erdődy, lovac i fotograf čiji će dnevnic i slična osobna građa biti predstavljena u Muzeju, a autorica koncepta muzejskog postava je Diana Špric.³⁴⁶ U prostoru Muzeja moći će se vidjeti i cijeli proces preobrazbe dvorca od trenutnog ruševnog stanja do konačnog obnovljenog i adaptiranog prostora koji će biti dokumentiran fotografijama i snimkama. Na drugom katu će se nalaziti i prostor za dječju igraonicu i razne edukativne radionice. Osim toga, predviđeno je da će na drugom katu dio prostora biti posvećen prirodnim resursima, prvenstveno vodi i drvu, dok će jedan manji dio služiti za potrebe ureda i servisa te sanitarnog čvora.³⁴⁷

Treći kat zamišljen je kao prostor u kojem će se održavati radionice namijenjene svim dobnim skupinama te će upravo zbog toga ovaj kat s prizemljem biti povezan i dizalom kako bi se omogućio pristup osobama s invaliditetom. Veći dio trećeg kata služit će kao pomoćni prostori za servisne i instalacijske potrebe kako bi se na ostalim etažama oslobodilo što više kvalitetnog prostora za javne sadržaje. Glavna dvorana trećeg kata koja ima mogućnost smještaja sto osoba projektom je predviđena kao prostor gradske vijećnice, ali i kao prostor za seminare, predavanja i radionice. Dvorana će se pomoću pokretne pregradne stijene po potrebi moći podijeliti na dvije manje dvorane.³⁴⁸

Atrij dvorca predviđen je kao prostor u kojem će se održavati razna kulturna i zabavna događanja. Hodnik atrija na prvom katu u tom će slučaju imati i ulogu gledališta za vrijeme održavanja događanja u atriju.³⁴⁹ U sredini dvorišta nalazi se bunar kojega autori projekta

³⁴⁴ Isto.

³⁴⁵ Isto, str. 28.

³⁴⁶ Isto, str. 68.

³⁴⁷ Isto, str. 28.

³⁴⁸ Isto, str. 69.

³⁴⁹ Isto, str. 28.

namjeravaju staviti u funkciju i povezati s temom o vodenim resursima koju će se obrađivati i na drugom katu dvorca.³⁵⁰

³⁵⁰ Isto.

12. ZAKLJUČAK

Republika Hrvatska je država koja se može pohvaliti velikim bogatstvom kulturne baštine, posebice na polju arhitekture. Kroz burnu hrvatsku povijest, velik broj dvoraca je urušen i danas više ne postoji zbog lošeg održavanja i djelovanja klimatskih uvjeta. Ipak, značajan broj dvoraca spašen je zahvaljujući tome što su im kroz godine dodjeljivane razne javne namjene pa su ipak bili koliko toliko održavani. U dvorcima su bile smještene škole, učenički domovi, samostani, a pojedini su služili i kao industrijski prostori. U posljednjih desetak godina, situacija s dvorcima se znatno promijenila na bolje zahvaljujući buđenju i porastu svijesti ljudi o vrijednosti kulturne baštine koju Hrvatska posjeduje pa se sve češće pokreću inicijative lokalnog stanovništva ili gradskih tijela o postupku obnove i revitalizacije kulturnih dobara koji su od značaja za njihovu zajednicu. U cijelom procesu obnove takvih zdanja kao što su dvorci od velike su pomoći su fondovi Europske unije iz kojih se sufinanciraju ovakvi veliki i financijski zahtjevni projekti, a što značajno olakšava i ubrzava provođenja takvih projekata. Koristi od obnove i revitalizacije dvoraca su mnogobrojne. Obnovom i revitalizacijom dvorca na neki se način budi i oživljava povijest kraja u kojem se on nalazi što može biti značajno za identitet i kulturu lokalnog stanovništva s jedne strane, a s druge strane revitalizirani dvorac može biti i pokretač gospodarskog i ekonomskog razvoja ako mu je dodijeljena pravilna i isplativa namjena.

Jedan od primjera dvorca koji je na korak do obnove i revitalizacije zahvaljujući svijesti lokalnog stanovništva i Gradske uprave o važnosti zdanja za zajednicu i njihov kraj je dvorac Erdődy u Jastrebarskom. Ovaj dvorac stoljećima je bio u vlasništvu obitelji Erdődy, a nakon smrti grofa Stjepana IV. Erdődyja 1922. godine, zbog nezainteresiranosti ostalih članova obitelji, dvorac kupuje trgovac Aleksandar Ehrmann, a ubrzo nakon toga dvorac prelazi u vlasništvo Grada. Kroz 20. stoljeće dvorac je imao razne javne namjene (đački dom, dječji logor, restorani, muzejski prostor), a 80-ih godina prošlog stoljeća na dvorcu su pokrenuti zaštitni radovi koji zbog nedostatka financijskih sredstava nisu nikad dovršeni. Od tada je dvorac bez namjene i prepušten je propadanju. Grad Jastrebarsko uočio je vrijednost dvorca za jaskanski kraj i zajednicu te je 2017. godine krenuo u izradu Projekta obnove i revitalizacije dvorca. Projekt je podržan i sufinanciran od Europske unije što je uvelike olakšalo Gradu financiranje, lakšu izradu projektne dokumentacije te bržu provedbu samog projekta.

Projektom se želi obnoviti dvorac, a smještanjem raznih javnih i gospodarskih sadržaja želi se privući što veći broj posjetitelja te na taj način obogatiti postojeću turističku ponudu jaskanskog kraja. Također, smještanjem gradske uprave, vijećnice te ostalih sadržaja neophodnih za lokalno

stanovništvo u prostore dvorca želi se poboljšati kvaliteta i dostupnost javnih usluga u Gradu. Prilikom odabira nove namjene dvorca potrebno je voditi računa da namjena po mogućnosti bude samoodrživa i isplativa kako bi se osigurao konstantan prihod, a time neophodno kvalitetno održavanje dvorca. Projektom obnove i revitalizacije dvorca Erdődy taj kriterij isplativosti i održivosti namjene je zadovoljen s obzirom na to da će u sklopu dvorca biti smješteni ugostiteljski objekti, suvenirnica te etnografski i gradski muzej iz kojih će se financirati održavanje i potrebna ulaganja u dvorac. No najveći dio će ipak biti financiran iz gradskog proračuna s obzirom na činjenicu da je najveća površina dvorca ipak namijenjena javnim sadržajima.

U Idejnom i Glavnom arhitektonskom projektu na temelju kojih je nastao ovaj rad, navode se planirani zahvati prilikom obnove i revitalizacije dvorca. U projektima se naglašava važnost osiguravanja postojećih građevnih struktura dvorca te se navode i objašnjavaju konkretni planirani zahvati na pojedinim dijelovima građevine. Projektom je predviđeno da novi sadržaji budu smješteni unutar zadanih gabarita dvoraca te da se u svrhu adaptacije prostora za potrebe nove namjene izvodne samo nužni i minimalni zahvati kako bi se što manje zadiralo i narušavalo povijesne građevne strukture dvorca.

Na temelju stručnog mišljenja nadležnih konzervatora, projektom je predviđena prezentacija treće (1693. – 18. stoljeće) i četvrte (1836. – 1987.) faze izgradnje dvorca s obzirom na činjenicu da iz navedenih faza postoji najviše sačuvanih elemenata te najviše povijesnih i podataka pronađenih sondiranjem prilikom istražnih radova na dvorcu koji su prethodili izradi projektne dokumentacije. Ivo Maroević u svom djelu *Sadašnjost baštine*³⁵¹ razlikuje četiri mogućnosti tj. načina prezentacije spomenika, a to su prezentiranje posljednjeg živog sloja, prezentacija posljednje cjelovite faze u životu spomenika, zatim prezentiranje najvrjednijeg sačuvanog sloja te naposljetku prezentiranje slojevitosti kao temeljne vrijednosti zgrade. Kako je vidljivo iz projekta, za obnovu ovog dvorca odabrana je prezentacija najvrjednijih sačuvanih slojeva. Smatram kako je na primjeru obnove dvorca u Jastrebarskom odabrana ispravna metoda, a posebice s obzirom na činjenicu da je predviđena i prezentacija sačuvanih detalja iz ranijih faza izgradnje u vidu sondi. Na taj način na novoobnovljenom dvorcu bit će prezentirana njegova cjelovitost prezentacijom treće i četvrte faze kao najočuvanijih i najvrjednijih faza, ali ujedno će biti prezentirana i stilska slojevitost dvorca prikazujući ostale faze u obliku sondi.

³⁵¹ Maroević, 1986., 78-85.

Uvidom u Glavni arhitektonski projekt može se zaključiti kako je projektom osigurano poštivanje spomeničke vrijednosti dvorca i njegovih građevnih svojstava. Također, vidljivo je kako se revitalizaciji dvorca pristupa oprezno i vrlo dobro promišljeno kako bi se postigla održivost i isplativost projekta, a samim time i kvalitetna zaštita i ulaganja u dvorac u budućnosti.

Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom primjer je dobro zamišljenog i kvalitetno odrađenog projekta do faze u kojoj se nalazio u trenutku nastanka ovog rada, odnosno faze izvođenja pripremnih radova na obnovi dvorca koje provodi tvrtka ING-GRAD d.o.o. Vremenski rok početka i završetka izvedbe samih građevinskih radova kasni zbog sporosti ishoda svih potrebnih dozvola te izrade projektne dokumentacije. Trenutni predviđeni završetak građevinskih radova i realizacije projekta je prosinac 2023. godine. Ako sve ideje i zahtjevi predviđeni projektom budu provedeni i ispoštovani, dvorac Erdődy u Jastrebarskom bio bi još jedan primjer uspješno i kvalitetno revitaliziranog dvorca u Hrvatskoj.

KRATICE

1. HR-HDA-ZG - Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Opatička ulica 29
2. HR-MKM-UZKB-KOZG - Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija, Mesnička 49
3. HR-UOGFEU-J - Jastrebarsko, Upravni odjel za gospodarstvo i fondove Europske unije, Ulica dr. Franje Tuđmana 47

ARHIVSKI IZVORI

1. Grad Jastrebarsko, Upravni odjel za gospodarstvo i fondove Europske unije, *Glavni arhitektonski projekt*, Rekonstrukcija dvorca Erdődy u Jastrebarskom, „Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom kao brownfield lokacije“, Capital Ing d.o.o., prosinac 2021.
2. Grad Jastrebarsko, Upravni odjel za gospodarstvo i fondove Europske unije, *Idejni projekt*, Rekonstrukcija dvorca Erdődy u Jastrebarskom, „Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom kao brownfield lokacije“, Capital Ing d.o.o., prosinac 2012.
3. Grad Jastrebarsko, Upravni odjel za gospodarstvo i fondove Europske unije, „Obnova i revitalizacija dvorca Erdődy u Jastrebarskom“, *Studija izvedivosti i analiza troškova i koristi*, Jastrebarsko, 2018.
4. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Fond 1191, Trgovište Jastrebarsko, Kut. 1, Inventar pokretnina dvorca Erdődy u Jastrebarskom, 1828.
5. Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija, *Jastrebarsko, Dvorac Erdődy, Konzervatorska studija s prijedlogom konzervatorskih smjernica za obnovu i prezentaciju dvorca*, Darko Stresec, Ksenija Petrić, Ljerka Metež, Arhikon d.o.o., Zagreb, 2012.
6. Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija, *Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom*, Darko Stresec, Marko Blagec, Ljerka Metež, Arhikon d.o.o., Zagreb, 2021.
7. Konzervatorski odjel u Zagrebu, Uprava za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture i medija, Građevinski projekt, *Sanacija i revitalizacija dvorca Erdődy u Jastrebarskom*, Maja Šah Radović, APZ, Zagreb, 1985.
8. Narodne Novine, *Zakon o očuvanju i očuvanju kulturnih dobara* (NN 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20, 117/21)

INTERNETSKI IZVORI

1. *Arhiva*, Mrežna stranica *Grad Jastrebarsko, službena stranica*, https://arhiva.jastrebarsko.hr/projekti/dugorocni_strateski_projekti/perivoj/ (pregledano: 17. srpnja 2022.)
2. *Dvorac Erdődy*, Mrežna stranica *Web Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-1574> (pregledano: 6. lipnja 2022.)
3. *Dvorac Jankovića*, Mrežna stranica *Web Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-379> (pregledano 3. svibnja 2022.)
4. *Dvorac Janković*, Mrežna stranica *3LHD*, <http://www.3lhd.com/hr/projekt/dvorac-jankovic> (pregledano: 10. lipnja 2022.)
5. *Dvorac Pejačević*, Mrežna stranica *Web Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-381> (pregledano 3. svibnja 2022.)
6. *EU projekti*, Mrežna stranica *Muzej Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/projekti05_art10.html (pregledano: 24. kolovoza 2022.)
7. *Gredice*, Mrežna stranica *Dvorci krapinsko-zagorske županije*, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Dvorci/Krapinsko-zagorska/4-12-2020/23_Gredice_final.pdf (pregledano: 2. svibnja 2022.)
8. Jakaša Borić, Viki, Papić, Iva, Peškan, Ivana etal., *Reprezentativna arhitektura kontinentalne Hrvatske – dvorci*. Mrežna stranica *Ministarstvo kulture i medija*, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Dvorci/UVOD%20reprezentativna%20arhitektura%20kontinentalne%20Hrvatske%20-%20dvorci_02.pdf (pregledano: 16. veljače 2022.)
9. *Kako je 3LHD udahnuo novi život starom dvorcu Janković u Suhopolju*, Mrežna stranica *Gradnja*, <https://www.gradnja.rs/dvorac-jankovic-suhopolje-3lhd/> (pregledano: 27. kolovoza 2022.)
10. *Kompleks Starog grada, Čakovec*, Mrežna stranica *Registar kulturnih dobara RH*, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-908> (pregledano: 24. kolovoza 2022.)
11. *Krenuli radovi na obnovi dvorca Erdődy*, Mrežna stranica *Grad Jastrebarsko*, https://jastrebarsko.hr/jaska_info/obavijesti/vijesti/krenuli_radovi_na_obnovi_dvorca_erdody/ (pregledano: 10. rujna 2022.)
12. *Kurija Gjalski*, Mrežna stranica *AMG Studio d.o.o.*, <https://www.amgstudio.info/kurija-gjalski> (pregledano: 23. kolovoza 2022.)

13. Lužnica, Mrežna stranica *Dvorci zagrebačke županije*, https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Dvorci%20ZG/11_Lu%C5%BEnica.pdf (pregledano: 23. kolovoza 2022.)
14. Mrežna stranica *Dvorac Janković, Centar za posjetitelje*, <http://www.dvorac-jankovic.hr/> (pregledano 3. svibnja 2022.)
15. Mrežna stranica *Projekt Obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom*, <https://dvorac-Erdody.hr/> (pregledano: 18. ožujka 2022.)
16. Mrežna stranica *Probudena kulturna baština*, <http://www.si-hr.eu/hr2/map/probudena-kulturna-bastina/> (pregledano: 3. ožujka 2022.)
17. Mrežna stranica *5 do 12 za Dvorac*, <https://5do12.eu/> (pregledano: 2. svibnja 2022.)
18. *Obnova i revitalizacija perivoja dvorca Erdődy*, Mrežna stranica *Grad Jastrebarsko, službena stranica*, https://arhiva.jastrebarsko.hr/download/perivoj-hr_16_01.pdf (pregledano: 17. srpnja 2022.)
19. *O projektu*, Mrežna stranica *Riznica Međimurja*, <https://riznica.hr/o-projektu/> (pregledano: 24. kolovoza 2022.)
20. *Potpisan ugovor za izvođenje radova, kreće obnova dvorca*, Mrežna stranica *Grad Jastrebarsko*, https://jastrebarsko.hr/jaska_info/obavijesti/vijesti/potpisan_ugovor_za_izvođenje_radova_a_kreće_obnova_dvorca_erdody/ (pregledano: 10. rujna 2022.)
21. *Predstavljen projekt rekonstrukcije dvorca Opeka uz kompletnu obnovu arboretuma*, Mrežna stranica *Hrvatska turistička zajednica*, <https://www.htz.hr/hr-HR/predstavljen-projekt-rekonstrukcije-dvorca-opeka-uz-kompletnu-obnovu-arboretuma> (pregledano: 23. kolovoza 2022.)
22. *Radovi na obnovi dvorca opeka u Marčanu u punom zamahu*, Mrežna stranica *Varaždinske vijesti*, <https://www.varazdinske-vijesti.hr/drustvo/foto-radovi-na-obnovi-dvorca-opeka-u-marcanu-u-punom-zamahu-za-dvije-godine-ovdje-u-restoranu-cemo-piti-kavu-55119> (pregledano: 23. kolovoza 2022.)
23. *Smještaj gostiju*, Mrežna stranica *Dvorac Lužnica, Zaprešić, Duhovno-obrazovni centar Marijin dvor*, <https://luznica.com/ponuda/smjestaj-gostiju/> (pregledano: 23. kolovoza 2022.)
24. *Stari grad Čakovec- obnova utvrde*, Mrežna stranica *Hrvatska komora arhitekata*, <https://www.arhitekti-hka.hr/hr/strucno-usavrsavanje/stari-grad-cakovec---obnova-utvrde.805.html> (pregledano: 24. kolovoza 2022.)

25. *U tijeku pripremni radovi na obnovi dvorca Erdődy*, Mrežna stranica *Lokalni.hr*, <https://lokalni.vecernji.hr/gradovi/u-tijeku-pripremni-radovi-na-obnovi-dvorca-erdody-25986> (pregledano: 10. rujna 2022.)

POPIS LITERATURE

1. Adamček, Josip, »Povijest trgovišta i vlastelinstva Jastrebarsko«, u *K A J- časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, 8 (1975), str. 121-148.
2. Bagarić Marina, Botica Dubravka, Dundović Boris, »Likovna baština ugarskog plemstva u Hrvatskoj«, u: *Arsetvirtus. Hrvatska- Mađarska: 800 godina zajedničke kulturne baštine, katalog izložbe* (Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 24.9.- 22.11.2020. i Budimpešta, Mađarski nacionalni muzej, 16.12.2020.- 15.3.2021.), (ur.) Dragan Damjanović, Petra Vugrinec, Iva Sudec Andreis, Marina Bagarić, Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, Hungarian National Museum, 2020., str. 182- 211.
3. Bedić Marko, »Velikaška obitelj Erdödy – uspon i pad«, u: *K A J*, 29 (1996), 3, Zagreb, 1996., str 31-52.
4. Botica Dubravka, »Utjecaj i interpretacija tradicije u arhitekturi 17. i 18. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj na odabranim primjerima - oblikovanje zvonika i ugaonih kula«, u: Renata Novak Klemenčić, Martina Malešić, *Arhitekturna zgodovina 2*, Ljubljana: 400, 2014., str. 40-49.
5. Dobronić Lelja, »Dvor Jastrebarsko«, u: *K A J- časopis za književnost, umjetnost, kulturu* 1-2 (1975.), str. 149-158.
6. Dumbović Bilušić Biserka, »Graditeljska baština«, u: Filip Potrebić, Krunoslav Matešić, *Jastrebarsko 1249.-1999.*, Jastrebarsko, Poglavarstvo grada Jastrebarsko, Naklada Slap, 2001., str. 279-312.
7. Emilija, Gregurec, *Dvorac i arboretum Opeka u Vinici- Razdoblja gradnje i obnove*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2021.
8. Horvat Anđela, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.
9. Horvat Anđela, *Između gotike i baroka*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti hrvatske, 1975.
10. Horvat- Levaj Katarina, *Barokna arhitektura*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2015.
11. Ječmenica Zubić Nada, Križanić Martina, Križanić Branka, »Evidencija i zaštita kurija, dvoraca i ljetnikovaca u Hrvatskoj«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 221-228.

12. Juranović- Tonejc Martina, » Zakonska regulativa u zaštiti pokretne baštine u doba Nezavisne države Hrvatske«, u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske* 33/34, (2009./2010.), str. 15-23.
13. Karaman, Ljubo, *O djelovanju domaće sredine u umjetnosti hrvatskih krajeva*, Zagreb: Društvo historičara umjetnosti N.R.H., 1963.
14. Kovačec August (ur.), natuknica »Jastrebarsko«, u: *Hrvatska enciklopedija, sv. 5 (Hu-Km)*, Zagreb, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2003., str. 310-311.
15. Laszowski Emilij, »Jastrebarsko«, u: *Narodna starina* 14, br. 35 (1935.), str. 99-103.
16. Laszowski Emilij, »Stara hrvatska županija Podgorska«, u: *Tisak dioničke tiskare*, Zagreb, 1899.
17. Lorenz, Hellmut (ur.) *Barock*, München: Prestel, 1999.
18. Manenica Lovro, *Grofovi Erdődy u ozračju hrvatske povijesti*, Novi Marof, Ogranak „Matice Hrvatske“, 1993.
19. Marković Vladimir, *Barokni dvorci Hrvatskog zagorja*, Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 1995.
20. Maroević, Ivo, *Sadašnjost baštine*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti, 1986.
21. Miletić, Drago, *Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2012.
22. Obad Šćitaroci Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*, Zagreb: Školska knjiga, 2005.
23. Obad Šćitaroci, Mladen, »Uvod u znanstveni kolokvij Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa«, u: *Modeli revitalizacije i unaprjeđenja kulturnog naslijeđa*, (ur.) Mladen Obad Šćitaroci, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017., str. 6-11.
24. Obad Šćitaroci, Mladen, Bojanić Obad Šćitaroci, Bojana, »Kriteriji vrjednovanja dvoraca: odabir najvrjednijih hrvatskih dvoraca«, u: *Dvorci i ljetnikovci: kulturno nasljeđe kao pokretač gospodarskog razvoja*, Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006., str. 143-158.
25. Potrebica Filip, »Pregled povijesti trgovišta Jastrebarsko od 13. stoljeća do 1848.«, u: Filip Potrebica, Krunoslav Matešić, *Jastrebarsko 1249.-1999.*, Jastrebarsko, Poglavarstvo grada Jastrebarsko, Naklada Slap, 2001., str. 91-124.
26. Radauš Tatjana, »Erdődy«, u: *Hrvatski biografski leksikon, sv. 4 (E- Gm)*, (ur.) Trpimir Macan, Zagreb, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 1998., str. 54-65.

27. Szabo Agneza, »Grofovi Erdődy«, u: Filip Potrebica, Krunoslav Matešić, *Jastrebarsko 1249.-1999.*, Jastrebarsko, Poglavarstvo grada Jastrebarsko, Naklada Slap, 2001, str. 315-323.
28. Szabo Agneza, »Jastrebarska grana grofova Erdoedy (Erdedi)«; u: *Gazophylacium: časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku* , 14 (2009), 1-2, str. 99-111.

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Slika 1. Okić grad (http://zagorka.net/bijeli-dvori-okic-grada/ , pregledano: 28. kolovoza 2022.)	8
Slika 2. Dvorac Miljana (https://scitaroci.hr/wp-content/uploads/2018/03/miljana_zagreb-moj-grad_65-2017.pdf , pregledano: 28. kolovoza 2022.)	10
Slika 3. Pročelje palače Vojković-Oršić-Kulmer-Rauch, Gornji grad, Zagreb (http://zagorka.net/palaca-vojkovic-orsic-kulmer-rauch-i-njezin-prvi-vlasnik/ , pregledano: 28. kolovoza 2022.)	11
Slika 4. Dvorac Erdődy, Jastrebarsko (https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Dvorci%20ZG/07_Jastrebarsko.pdf , pregledano: 28. kolovoza 2022.)	12
Slika 5. Toma II. Erdődy (1558.- 1624.), grafika (Hrvatski povijesni muzej)	15
Slika 6. Prva katastarska karta naselja Jastrebarsko, oko 1780. godine (Gradski muzej Jastrebarsko)	18
Slika 7. Bartol Felbinger: nacrt sanacije i preoblikovanja pročelja jugozapadnog krila, 1822. (Planoteka Konzervatorskog odjela u Zagrebu)	19
Slika 8. Stjepan II. Erdődy, <i>Skok grofa Stjepana Erdődyja</i> , autor: Karlo Drašković, 1984. (Muzej za umjetnost i obrt)	21
Slika 9. Grb bana Tome II. Erdődyja s godinom 1592. nad ulazom u dvorac Jastrebarsko (Fotografirala: Katarina Šijaković)	24
Slika 10. Petar II. Erdődy (1504.- 1567.), ulje na platnu (Hrvatski povijesni muzej)	26
Slika 11. Kasnogotički ulazni portal, južno pročelje (<i>Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Konzervatorski odjel u Zagrebu, 2021., str. 46.)	30
Slika 12. Grb bana Tome Erdődyja s upisanom godinom 1592. (Fototeka Konzervatorskog odjela)	32
Slika 13. Zazidani vratni otvor iz druge faze izgradnje, prvi kat (<i>Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Konzervatorski odjel u Zagrebu, 2021., str. 52.)	34
Slika 14. Niša sa sjedalom za stražu i puškarnica, potkrovlje sjeverne kule (<i>Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Konzervatorski odjel u Zagrebu, 2021., str. 54.)	35

Slika 15. Slikana kartuša s upisanom godinom 1693., sjeveroistočno krilo (<i>Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Konzervatorski odjel u Zagrebu, 2021., str. 59.).....	37
Slika 16. Arkadni trijemovi iz treće faze izgradnje, sjeveroistočno dvorišno pročelje (<i>Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Idejni projekt, Grad Jastrebarsko, 2021., str. 87.).....	39
Slika 17. Bačvasti svod sa spojenim susvodnicama, prvi kat sjeveroistočnog krila (<i>Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Konzervatorski odjel u Zagrebu, 2021., str. 60.).....	40
Slika 18. Kameni okvir vrata iz treće faze izgradnje, sjeverozapadno krilo (<i>Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Idejni projekt, Grad Jastrebarsko, 2021., str. 100.)	42
Slika 19. Sjeverna kula s detaljem naslikanog prozorskog okvira u razini drugog kata (Fotografirala: Katarina Šijaković)	43
Slika 20. Češki svod, prvi kat jugozapadnog krila (<i>Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Konzervatorski odjel u Zagrebu, 2021., str. 66.).....	45
Slika 21. Dvorišno pročelje jugoistočnog krila sa izgrađenim parapetnim zidom nad arkadama prvog kata (Fototeka Konzervatorskog odijela u Zagrebu, 1948.)	46
Slika 22. Dvorišno pročelje sjeveroistočnog krila, zazidane arkade umjesto kojih su probijeni novi prozorski otvori (Fototeka Konzervatorskog odijela, 1962.)	47
Slika 23. Prozor iznad glavnog ulaza, preoblikovan u četvrtoj fazi izgradnje (Fotografirala: Katarina Šijaković).....	48
Slika 24. Jugoistočno pročelje, nacrt postojećeg stanja (<i>Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Idejni projekt, Grad Jastrebarsko, 2021.).....	51
Slika 25. Detalj oštećenja, jugozapadno pročelje (Fotografirala: Katarina Šijaković)	54
Slika 26. Oštećenje trijema, sjeveroistočno pročelje (Fotografirala: Katarina Šijaković)	55
Slika 27. Oštećenja jugoistočnog dvorišnog pročelja (Fotografirala: Katarina Šijaković).....	57
Slika 28. Drveni okvir vrata iz 18. stoljeća, sjeveroistočno krilo (<i>Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Idejni projekt, Grad Jastrebarsko, 2021., str. 95.).....	58
Slika 29. Dvorac Jankovića, Suhopolje (https://www.journal.hr/lifestyle/interijeri/pogledajte-kako-izgleda-obnovljeni-dvorac-jankovic-u-suhopolju-koji-postaje-centar-za-posjetitelje/ , pregledano: 28. kolovoza 2022.).....	69

Slika 30. Dvorac Gredice (https://www.vecernji.hr/lifestyle/hotel-i-restoran-dvorac-gjalski-dobio-je-cetvrtu-zvezdicu-i-status-hotela-heritage-1367730/galerija-397285?page=1 , pregledano: 28. kolovoza 2022.).....	71
Slika 31. Stari grad Čakovec (https://hkm.hr/vijesti/stari-grad-zrinskih-u-cakovcu/ , pregledano: 28. kolovoza 2022.).....	73
Slika 32. Prikaz faza izgradnja na postojećem stanju dvorca, jugoistočno pročelje (<i>Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Konzervatorski odjel u Zagrebu, 2021.).....	78
Slika 33. Tlocrt prvog kata, prikaz postojećeg stanja (<i>Projekt obnove i revitalizacije dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Idejni projekt, Grad Jastrebarsko, 2021.).....	81
Slika 34. Prikaz faza izgradnja na sjeveroistočnom dvorišnom pročelju, postojeće stanje (<i>Konzervatorski elaborat sa smjernicama za obnovu i prezentaciju dvorca Erdődy u Jastrebarskom</i> , Konzervatorski odjel u Zagrebu, 2021.).....	85
Slika 35. Dvorac Erdődy s pripadajućim perivojem, Jastrebarsko (https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Dvorci%20ZG/07_Jastrebarsko.pdf , pregledano: 28. kolovoza 2022.).....	86

SUMMARY

Erdődy Castle, located within a large garden in the city of Jastrebarsko, was built at the turn of the 15th and 16th centuries as a medieval castle. For a short time it was owned by the Pethö de Gerse family, and from the 16th to the 20th century it was in possession of the the famous Erdődy family, which gave the castle its present appearance. Due to its stylistic layering and preserved phases of construction, the castle has a high architectural, historical, urban and ambient value and has a status of protected cultural property registered on the List of Cultural Goods of the Republic of Croatia.

At the end of the 20th century, the castle was left without any purpose due to the start of the renovation, which was never completed, and has been left to decay ever since. However, as the castle has great importance and significance for the inhabitants of the city of Jastrebarsko, in 2017., the City began to develop the *Project of Restoration and Revitalization of the Erdődy Castle in Jastrebarsko* with the aim of renovating and adapting the castle for the needs of a new purpose. In the castle, it is planned to place many different facilities and services, both public and economic, which will improve the quality of everyday life of the local citizens and enrich the cultural and tourist offer of the city and its local area. The project was co-financed by the fund of the European Union, which greatly contributes to the faster and more quality restoration and revitalization of the castle.

In this master's thesis, Erdődy Castle in Jastrebarsko is presented in the context of profane architecture from the 16th to the 18th centuries in continental Croatia with a detailed review of its valorization and conservation guidelines for its restoration. The paper also provides information about the Project, as well as a detailed description of the planned interventions at the castle, in accordance with the suggested conservation guidelines, and the intended new purpose of the castle.

Key words: *Castle, Jastrebarsko, Erdődy family, restoration, revitalization*